

କୋଣାର୍କ

ଶ୍ରୀ ଅଶ୍ୱିନୀଚନ୍ଦ୍ରମାନ୍ଦୟା

କୋଣାର୍କ

(ଜାତୀୟ ନାଟକ)

ନାଟ୍ୟକାର—

ଶ୍ରୀ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଦୋଷ, ଏମ୍. ଏ.,
ନାଟ୍ୟ ସମ୍ରାଟ, ନାଟ୍ୟ ଭରଣ, ନାଟ୍ୟ ରଚାକର

[ଲେଖକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସର୍ବସ୍ୱତ୍ୱ ସଂରକ୍ଷିତ]

ପ୍ରକାଶକ—

ଶ୍ରୀ ଅରୁଣ ଘୋଷ

ଅକ୍ଷୟ ବଜ୍ରାର, କଟକ

ପୃଷ୍ଠା ସଂଖ୍ୟା—୧,୦୦୦

ମୂଲ୍ୟ—ଏକଟଙ୍କା ବାରଅଣା ମାତ୍ର

ମୁଦ୍ରାକର—

ଶ୍ରୀ ଅଜୟକୁମାର ଘୋଷ

ଶ୍ରୀ ହରନାଥ ଗ୍ରହସ

କଟକ-୨

ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରଜା, ଆଇ. କ. ଏସ.

ସୁହୃଦ୍ ବରେଷୁ ।

ପ୍ରିୟ ସୁହୃଦ୍ ।

ତୁମେ ମୋ'ର ମଝିଅଭାଇ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଶରତକୁମାର ହାତରେ,
ଜଳଜମଣି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ରଚିତ ଧର୍ମପଦ ନାମକ
ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡି ପଡ଼ି, ସେହି ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ନାଟକ ଲେଖିବାକୁ
କହି ପଠାଇଥିଲ । ମୁଁ ସେହି ପ୍ରେରଣାର ଫଳ ମାତ୍ର ତୁମକୁ
ଜପହାର ଦେଲି ଗ୍ରହଣ କଲେ ସୁଖୀ ହେବ । ଇତି ।

ତୁମର

ଅଶ୍ୱିନୀ

ପରିଚୟ

ପୁରୁଷ

ନରସିଂହ ଦେବ
ଶିବେଇ ସା'ନ୍ତରା
ବିଶ୍ଵ ମହାରଣା
ଧର୍ମା

ଓଡ଼ିଶାର ରାଜା
ଏକ ପାତ୍ର
ପ୍ରଧାନ ଭାସ୍କର
ଏକ ପୁତ୍ର

ମନ୍ତ୍ରୀ, ସଭାସଦ୍ଭଗଣ, ଭାସ୍କରଗଣ,
ବାଳକଗଣ, ନୌଲିଅଗଣ ଇତ୍ୟାଦି

ସ୍ତ୍ରୀ

ମହାରାଣୀ
ସର

ଓଡ଼ିଶାର ରାଣୀ
ଜନୈକ ଭାସ୍କର-ବାଳିକା

ଧର୍ମା-ମା, ସର-ମା ଓ ମାହାରାଣୀ ।

ପ୍ରସ୍ତାବନା

[ଅଦୂରରେ କୋଣାର୍କର ସେହି ଭୁବନ ବିଖ୍ୟାତ ମନ୍ଦିର
ଦେଖାଯାଉଥିବା]

ଗୀତ

ଜିଣି କାଳସିନ୍ଧୁ, ମହାସିନ୍ଧୁ ବସେ—
କେ ତୁମ୍ଭେ ହେ ମହାମନ୍ତ୍ରମ । ମହାମା କାର ଅନୁପମ
ପ୍ରଭୁର ଇଚ୍ଛାରେ (ଅଜ୍ଞ) ଜଗତ ସମସ୍ତେ ।

ଯୁଗ-କାଟି-ଦଶ ଡବ ପୁଷ୍ପାରେ ପୁଷ୍ପାରେ
ଲଭ ନାହିଁ, ଲଭ ନାହିଁ
ଓଡ଼ିଆର ସେ କାହିଁକି କଳା କୌଶଳ କାହାଣୀ;

ବନ୍ଧୁ ମୁରଜର ଛୁନି ପରତେ, ପରତେ
ଲଭ ନାହିଁ, ଲଭ ନାହିଁ
ଓଡ଼ିଆର ସେ ବନ୍ଦିତ ବିଶ୍ୱ ବିଜୟ-ରାଗିଣୀ;

ଜାଗ, ଜାଗ, ଭାବ ଉଠାଅ ମୂର୍ଚ୍ଛନା,
ଜଗାଅ ହଜାରେ ବିଶ୍ୱର ସୁନ୍ଦରା—
କ୍ଷୁଦ୍ର ଶିଳ୍ପ ଅଜ୍ଞ କର ହେ ଭାସ୍କର
ମଥୁରା କୌରବେ ଗରବେ ଉଦ୍ଧର;
ରଞ୍ଜିତ ଅଗାଧ ସଖୀ ଉଦୁ ହେ ପ୍ରଭାତେ
ଉଦ୍ଧୃତ ଉଦ୍ଧୃତର ଉପସ୍ଥିତ ବସେ ।

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ—

[ପଞ୍ଜିଗ୍ରାମର କୁରୁଅନା କୁଞ୍ଜର ଗୋଟିଏ ନିକଟ
କୋଣରେ ଗୋଟିଏ ସୁଗଠିତ କାୟ, ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ,
ଦ୍ଵାଦଶବର୍ଷୀୟ ବାଳ ସିଳାଶୟ ଘେନି କି
ଏକ ସ୍ଥପତି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିବିଷ୍ଟରୁ — ତଳିଦଳ-
ଦୃଷ୍ଟି ଗୋଟିଏ ବାଲିକା, ପ୍ରାୟ ସମବୟସୀ,
ଅରମାସ୍ତ୍ରନ୍ତର, ମୂର୍ଧ୍ନଗତରେ ଗାନ କରୁଥିଲା—]

ଗୀତ

ସର—ଯେ ସୁରେ ବାଜଇ ତବ ହୃଦୟ ଯନ୍ତର,
ସେ ସୁରେ ଗାଇବି ବୋଲି ବିକଳ ଅନ୍ତର;
(କିନ୍ତୁ) ଏ କି ବିଚିତ୍ରନା—

ଜାଡ଼ିତ ରସନା—କଣ୍ଠେ ଉଠେ ନାହିଁ ସ୍ଵର ।

ସୁର, ସୁର ସାରା କଲି ମୁଁ ସାଧନା;

ସୁର, ତାଳ, ଲୟ—ନାହିଁଟି କଳନା;

ବିଫଳ—ବିଫଳ (ଏବେ)

ସବୁ ଅସାଧନା—ଏ' କି (ତବ) ମୋହନ ମନ୍ତ୍ରର ।

(ହଠାତ୍ ଗାନଟି ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବାରୁ ଶିଳ୍ପିର

ଗୁଳିତ ଯନ୍ତ୍ରଟି ନିୟମତ୍ରୁଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା)

ଧର୍ମା—ରୁ, ରୁ—କ'ଣ କଲ ତୁମେ, ସର ?

ସର—ମ'—ମୁଁ ତ ଦୁରନ୍ଧରା ହୋଇ ରହିଛି—

ଧର୍ମା—ରହିବ ତୁମେ ସିନା—ତୁମର ଗାନ ଯେ—

ସର—ଓ ହୋ ! ଭିତରେ ଭିତରେ ତମର ଅଜିକାଲି

ଖେଳୁଛି, ନା ?

ଧର୍ମା—ଖାଲି କଣ ଖେଳୁଛି ?

ସର—ଅଉ କ'ଣ ଖେଳାଉଛି ?

ଧର୍ମା—ନିହାଣି ତେବେ ମୋର ଏମ୍ଭ ଖସିଯିଗଲା କାହିଁକି ?

ସର—ଭାଗ୍ୟ ନିଜେ କରୁଛି ହୋଇ ପଡ଼ିନାହିଁ ?

ଧର୍ମା—ଅହା !—ଦେଖିଲ କେଡ଼େ ଦାଗଟାଏ ପଡ଼ିଗଲା—

(ଶିଳାଖଣ୍ଡ ପ୍ରତି ବାଲିକାର ଦୃଷ୍ଟି ଅବର୍ତ୍ତଣ କରିବା)

ସର—ତୁମ ଦିବ୍ୟ ମୁଣ୍ଡରେତ ପଡ଼ିନାହିଁ ?

ଧର୍ମା—ତା' ହୋଇଥିଲେ ବରଂ ସବୁ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ସର—ସତେ ? ତେବେ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ପୋଥିପଢ଼ିବା ଅକାରଣ

ହେଲା ସିନା ?—

ଧର୍ମା—ହୋଇଥାନ୍ତା, ଯେବେ ତୁମପରି ଗୋଟିଏ ସୁଗାୟିକା

ସଙ୍ଗିନୀ ମୋର ନ ଥାନ୍ତା ।

ସର—ହଁ—ମୋ'ର ଗୀତ ସଙ୍ଗେ ତୁମ ପୋଥିର ଏତେ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ?—

ଧର୍ମୀ—ଠିକ୍ ପ୍ରାଣସଙ୍ଗେ ପିଣ୍ଡର ଯେପରି ସମ୍ବନ୍ଧ, ସର ।

ସର—ପିଣ୍ଡକୁ ଛୁଡ଼ି କ'ଣ ପ୍ରାଣ ବାହାରଯାଏ ନାହିଁ ?

ଧର୍ମୀ—ହେଲେ, ସେ ସୌଦର୍ଯ୍ୟ କି ଅନ୍ଧ ପିଣ୍ଡର ରହେ ?

ସର—ଓ ହୋ ! ଏତେଦିନେ ରୁଝିଲି, କାହିଁକି ତମର କାମ ଗୁଡ଼ିକ ଅଜିକାଲି ଭାରି ସୁନ୍ଦର ହେଉଛି ।

ଧର୍ମୀ—ସୁନ୍ଦର ହେଉଛି କି ଅସୁନ୍ଦର ହେଉଛି, ତା ତୁମେ ଜାଣି—ମାତ୍ର ଯାହା କରୁଛି, ସେଥିରେ ମୋର ଭାବ ଅନନ୍ଦ ହେଉଛି—

(ଅଳକ୍ଷ୍ୟ ବାଳକ-ମାତାର ପ୍ରବେଶ)

ସର—ଏହି ତ ମୋର ଗୀତର କରମଳ !

ଧର୍ମୀ—ନିଶ୍ଚୟ !

ସର—ପୋଥି ଛୁଡ଼ି ତେବେ ଗୀତ ଶିଖୁ ନାହିଁ ?—

ଧର୍ମୀ—ପିଣ୍ଡ ଥିଲେ ପ୍ରାଣ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁବ ସିନା ?

ସର—(ସୋସ୍ତାହେ) ଠିକ୍—ଠିକ୍—ଏଣିକି—କେନ୍ଦ୍ର ଅନ୍ଧ ବାହାରକୁ ଛୁଡ଼ି ରହି ପାରିବା ନାହିଁ—ନା, ଭାବ ?

ଧର୍ମୀ—ପୁଥିବା ପ୍ରଳୟ ହୋଇ ଗଲେ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ ।

(ସମ୍ପ୍ରେତେ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଚାହିଁ ବୁଲିବା)

ଧର୍ମୀ-ମା—(ସ୍ବଗତ) ପ୍ରଭୁ, ଜଗନ୍ନାଥ ! ସତେ କଣ—

(ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ବାସ ତ୍ୟାଗ)

ଧର୍ମୀ—(ହଠାତ୍ ଶିଳାଖଣ୍ଡ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବାରୁ) ହଁ, ହଁ, ସରଟି ମୋର,—ଗାରବଟି—ଟିକିଏ ବାଜି ରହିଗଲା, ସାରି ଦିଅଁ ।

ସର—(ସ୍ନେହବିକଳହୃଦ ସ୍ୱରରେ ଗାଇବାକୁ ଲାଗିଲା)

ଗୀତ

ମୁହିଁ ତୁମ୍ଭର ତୁମ୍ଭେ ଗୋ ମୋ'ର —

ବଂଶୀ ବୋଲଇ ଏ ସ୍ଥାନ ମୋ'ର ।

ସେ ସ୍ଥାନ ଲହରୀ

ଖେଳେ ବିହର

ବିଶ୍ୱସାର କାହିଁ ଅନ୍ତ ତା'ର—

ଅନ୍ତ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ତୁମ୍ଭେ ଯେ ମୋ'ର ।

ଧର୍ମା—(ନିବିଡ଼ଗିତ୍ତରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା—କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ହଠାତ୍ ଗୀତର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳେ ଚିତ୍କାର କରି ଡେଇଁ ଉଠିବାରୁ ବାଲିକାଟିର ଗାନରେ ବାଧା ପଡ଼ିଲା)

ସର, ସର । ଦେଖ, ଦେଖ—କେତେ ସୁନ୍ଦର ହୋଇଗଲା ।

ସ୍ୱପ୍ନରେ ବି ମୁଁ ଏମିତିକା କଲ୍ଲନା କରି ନ ଥିଲି —

(ମୂର୍ଖିଟି ଅତି ଧାଗ୍ରହରେ ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲା)

ସର—ବାସ୍ତବରେ ଯେ ମୁଁ ଏମିତିକା କଲ୍ଲନା କରିପାରୁ ନାହିଁ, ଗୀତଟା 'ସୋମ୍'ରେ ନ ପଢ଼ିବୁଣୁ ତୁମେ ଏ'ପରି ସୁର ଧରି, ତାଳ ଠୁକି ଠିଆ ହେବ ?

ଧର୍ମା—(ଅସ୍ତ୍ରସ୍ତୁତ ଭାବେ) ମୋ'ର ଅଜ କି ସୋମ୍ ବେସୋମ୍ ଜ୍ଞାନ ଥିଲା, ସର ?

ସର—ନିଶ୍ଚୟ ତା' ହେଲେ ତମେ ମୋର ଗୀତ ଶୁଣୁ ନ ଥିଲ ।

ଧର୍ମା—ତୁମର ଗୀତ ଯେ ମୋ'ର ଏହି ଦଶା କରିଥିଲା, ସର—
ତୁମେ ଗାଉଥିଲ ଅଜ ମୋ ଭିତରେ ଭିତରେ କେଉଁ ବସନ୍ତର ଉତ୍ସ ଖୋଲି ଯାଉଥିଲା—ଅଖିଆଗେ କେଉଁ ଶରତର ଶୋଭା ଖେଳି ଚାଲୁଥିଲା; — ଏହି ମୂର୍ଖିଟି ଗୁହଁ ଦେଖଇ

ଥରେ—ଯେମିତିକା ସେହି ସବୁ ରୂପ ରସ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଏକା-
ବେଳେକେ ଶୁଣି, ଗିଳି ଟିମ୍ ଟିମ୍ ହୋଇ ରହିବ । (ହଠାତ୍
ମୁହଁ ଶୁଣାଇ) ସର, ସର—ଅଉଁଟିକିଏ ଗାଅନ୍ତୁ—

ସର—ନା—

ଧର୍ମା—ସରଟି ପରା ।—ଦେଖିଲୁ, ଅଉଁ ଟିକିଏ—

ସର—ଅଛୁ, ବେଶ୍—ମୋ'ରାଣ ପକାଅ ଅଗେ ।

ଧର୍ମା—ରାଣ ? ହଉ, କି ରାଣ, କୁହ ?

ସର—ଅଉଁ ବେତାଳଅଗିର କରବ ନାହିଁ ।

ଧର୍ମା—(ହସି) ଅଛୁ—ମୋ ସର-ରାଣ, ଅଉଁ କେବେ—

ସର—ହେଲ ଯେ—(ଗଳାହାଡ଼ ପ୍ରନରାୟ ଗାଇବା)

ଗୀତ

ଗାଉଥିବି ହସି, ପାଶେ ପାଶେ ବସି,

ଏହିତ ମୋ' ସଖା କାମନା ବାସନା ।

ନୟନେ, ନୟନେ, ମୂରକ ମୋହନେ,

ହେରୁଥିବି ସଦା କାମନା ବାସନା ।

କିମିଷକ ପାଇଁ ଯଦି ସଖା ମୋ'ର,

ହୋଇଯାଅ ତୁମ୍ଭେ ପାଶରୁ ଅନ୍ତର—

ଲଭିଯାଏ ଦୀପ ଶିଖା ଶଶକରେ,

ବାଟେ ଅନ୍ଧାରେ ଦିଶେନା ଦିଶେନା ।

ଅସ ଅସ ସଖା, ହୃଦୟେ—

ଅସ ଅସ ଗୁନ୍ୟ ଅଳୟେ—

ଯେଉଁପରି ମନ ସଜାଡ଼ି ଅସନ,

ବସ, ବସ ନାହିଁ ମୋ' ମନା;

ତୁଟିଯାଉ ମୋହ ମୋହର,

ଗୁଲିଯାଉ ଦୂରେ ଅନ୍ଧାର,

ଜଳ ଉଠୁ ଘାପ ଉଠୁ ଉଠୁଲ—

ଏହିତ ମୋ ସଖା କାମନା ବାସନା ।

(ଧର୍ମା ଗୀତ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜ କାମ ସାରି ନିବିଷ୍ଟ ମନେ
ସରର ଗୀତ ଶୁଣୁଥିଲା)

ଧର୍ମାମା—ଗୀତ ନ ହେଲେ କି କାମ—

ସର—(ସାଗ୍ରହେ) କେତେ ସାରିପାରିବ ନାହିଁ, ମାଉସି । ମୁଁ ନ
ଚାଲିଲେ ।

ଧର୍ମା— କୋଉ । କୋଉ । ସତେ, ସତେ ଗୀତରେ କି ଗୋଟାଏ
ମୋହିନୀ ଶକ୍ତି ଅଛି,—

ଧର୍ମାମା—ତା' ଏ ଗୀତରେ କାହିଁ, ବାପ ?

ଧର୍ମା—(ପ୍ରଶ୍ନପୁରକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଗୁହଁବା)

ସର—(ମୁହଁଟି ଗମ୍ଭୀର କରିଦେବା)—

ଧର୍ମାମା—(ହସି) ଅଶୁର ଭସ ମିଠା, ସତ—କିନ୍ତୁ କେତେ-
ବେଳଯାଏ, କହନି, ବାପ ?

ଧର୍ମା—(ସୋସ୍ତୁକେ ଗୁହଁବା)

ସର—(ମୁହଁ ବୁଲାଇଦେବା)

ଧର୍ମାମା—ଯେତେବେଳଯାଏ ଜିଭରେ ଲାଗି ରହିଥାଏ—
ନୁହେଁ କି ?

ଧର୍ମା—ହଁ, ବୋ—

ଧର୍ମାମା—ଏ' ଗୀତ କଣ—

ଧର୍ମା—ଠିକ୍—ଠିକ୍ କହିବ, ବୋ—ସର ଗୀତ ଗାଉଥିବା ଯାଏ,
ମୁଁ ଯେମ୍ବେଳେ କେଉଁ ସ୍ବପ୍ନରାଜକୁ ଉଡ଼ି, ଉଡ଼ି ଉଠିଯାଉ
ଥାଏ—ଅଉ ସେହି ଗୀତଟି ଦିନ କଲକ୍ଷଣି. ଗୋଟାଏ ଭାବ
ଅକ୍ଷର ଅ ଗୁହାରିତରେ ଯେମ୍ବେଳେ ନାଚୁନା ପଡ଼ିଯାଏ ।

ସର—(ସରବେ ଗୁହଁ) ଏହିତ ମୋର ଗୀତର କବ୍ବମତ ।

ଧର୍ମାମା—କିନ୍ତୁ କେତେ ସାମାନ୍ୟ, କହିଲୁ ମା—ଯେଉଁ ବିଜୁଳି
ଜଳିଉଁ ଅକ୍ଷର ଦୂର କରିବା ଦୂରେଥାଉ, ତାକୁ ଅଦୂର
ବୁଲଗୁଣ ବଢ଼ାଇ ଦିଏ, ତା'ର ଗୋଟାଏ କି ରବ—
କି କବ୍ବମତ ।

ଧର୍ମା—ତେବେ କ'ଣ ଏମ୍ବେଳେ ଗୀତ ଅଛି ବୋଉ, ଯା'ର
କବ୍ବମତ କେବେହେଲେ କମିଯାଏ ନାହିଁ—ସବୁଦିନ
ସମାନ ରହିଥାଏ ?

ଧର୍ମାମା—ଦିନୁ, ଦିନୁ, ବଢ଼ୁଥାଏରେ, ବାପ—

ଧର୍ମା—କହ, କହ ବୋ ! କି ସେ ଗୀତ ?—କେଉଁଠି ଶୁଣିବାକୁ
ମିଳେ ?—କିଏ ସେ ଗାୟକ ?

ଧର୍ମାମା—ଏ' ଭାବ ବିଚିତ୍ର ଗୀତ, ବାପ—ନିଜେ ଗାଇ ନିଜ
ଶୁଣିବାକୁ ହୁଏ ।

ସର—ଏ' ।—(ବିସ୍ମୟରେ କହିବା)

ଧର୍ମାମା—ତା'ର ଗାନ ପୁଣି—(ରହିଯିବା)

ଧର୍ମା—ଅମିତଲ୍ କାହିଁକି, ବୋ ? କହ—ଯେତେବେଳେ ଦୁର୍ଗମ
ଥାନ ହେଉ ପଡ଼ିଲେ, ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଯିବି—ସର । ତୁମକୁ ବି
ଯିବାକୁ ହେବ—ଦେଖ, ଅଉ ସଙ୍ଗୀତ ଶିଖିବାକୁ ମନା
କରିବି ନାହିଁ—ତୁମେ ଯେମିତିକା ଶିଖାଇବ—

ଧର୍ମାମା—କିନ୍ତୁ ବାପ—ସେ ସଙ୍ଗୀତ ତ କେନ୍ଦ୍ର ଶିଖାଏ ନାହିଁ;

ତୁ ବଡ଼ ନ ହେଲେ ଯେ ଶିଖିପାରିବୁ ନାହିଁ ।

ଧର୍ମା—କାହିଁକି ପାରିବି ନାହିଁ, ବୋ ?—ମୁଁ କ'ଣ ବଡ଼ ହୋଇ

ନାହିଁ ?—ପୁର, ପ୍ରହ୍ଲାଦ କ'ଣ ମୋ'ଠୁଁ ବଡ଼ ଥିଲେ ?—

ନା, ନା, ବୋ, ସେ କଥା କହ ନାହିଁ । କେମ୍ବଳ ଶିଖିବାକୁ

ହୁଏ—କାହିଁ ଶିଖିବାକୁ ହୁଏ—କହିଦେ, ବୋ । ତୋ'ର

ହାତ ଧରୁଛି— ତୋର' ଗୋଡ଼ ଧରୁଛି—

ଧର୍ମାମା—ଧନରେ ମୋ'ର—ବାପରେ ମୋ'ର—(ଚୁମ ଖାଇ)

ଠାକୁରେ ତୋତେ ଅସୁଷ ଦେଇଥାନ୍ତୁ—ତୁର ପାରିବୁ—

ତୁର ନା ରଖିବୁ ।—ଅ, ଖାଇ ସାରକ—

ଧର୍ମା—କେବେ ନୁହେଁ—ମୁଁ ଏ' ଅଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ଗୀତ ନ ଶିଖିବାଯାଏ

ଏଠୁଁ ଶାନ୍ତଲେଖି ହୁଇବି ନାହିଁ—ସର । ତୁମେ ଥିଲହୋଇ

ଠେଅ ହୋଇବ କ'ଣ ?—ମାଉସୀ ସଙ୍ଗେ ଲଗାଅ ନା—

ଏମିତିକା ଗୀତ ଶିଖିବାକୁ କି ତମର ମନ ବଢ଼ୁନାହିଁ ?

ସର—ଶିଖିବା ତ ହରର କଥା—ଶୁଣିବାକୁ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଚାହେ ନାହିଁ ।

ଧର୍ମା—ଏ' କିପରି କଥା, ସର ?—ତୁମେ ଗାୟିକା ହୋଇ—

ସର—ଯେଉଁ ଗୀତ ଗାଇ ତୁମକୁ ଶୁଣାଇ ପାରିବି ନାହିଁ—ସେ

ଗୀତ ଶିଖିବାରେ ଫଳ ?

ଧର୍ମା—ନିଜେ ଗାଇ ନିଜେ ଶୁଣିବ—ଏତେ ସୁବିଧା ଯେଉଁ ଗୀତର

—ତା'କୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ତୁମର ମନ ବଢ଼ୁଛି ନା ?

ସର—ମୋର ଅନନ୍ଦ ପାଇଁ ତ ମୁଁ ଗାଏ ନାହିଁ ।

ଧର୍ମା—ଓ ହୋ—ତୁମର ପ୍ରଶଂସା ପାଇଁ ତେବେ ତୁମେ ଗାଅ,

ନା ?

ସର—ସ୍ବାର୍ଥପର ।

ଧର୍ମୀ—ବେଶ୍ ହେଲା—ତୋଡ଼ ମାଲିକ୍ ତ ଅଛ ଏଣିକି କରବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ?

ସର—ଏଡ଼େ କଥା । ଗୋଡ଼ର ଧୂଳି ଦେବେ ଅଜୁର୍ ଏ ଅଭାଗୀର ସାର ହେଉ—

[ବାଳକର ଗୋଡ଼ଧୂଳି ମସ୍ତକରେ ଦେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତା]

ଧର୍ମୀମା—ସର । ସର । ମା' ମୋ'ର—(ଧରବାକୁ ଯିବା)

ସର—ନା, ମାଉସି—(ଶିପ୍ରଭତରେ ବାଳକ-ମାତାର ଚରଣ ସ୍ପର୍ଶ କରି ମସ୍ତକରେ କରି ସଞ୍ଚାଳନ ପୂର୍ବକ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଧର୍ମୀମା—ଧର୍ମୀ ! ଡାକ—ଡାକ । ଦେଖିଲୁ, କେଡ଼େ ଅଭିମାନରେ ହିଅଟା କାନ୍ଦ—

ଧର୍ମୀ—ବୌ ! ଭାରି ନାକବାନ୍ତୁଣୀ ସେ—ତା'ର ତ କଥା କଥାକେ ଲୁହ—କଥା କଥାକରେ ଛୁଷା—ଡାକିଲେ ଅଭବା ଲଞ୍ଜ ଅଦ୍ଭୁତ ମୋଟ—

ଧର୍ମୀମା—ଛୁଃ, ବାପ—ଦେଖିଲୁ କେତେ ସେ ତୋତେ ଭଲପାଏ ।

ଧର୍ମୀ—ହଁ, ଏତେ ଭଲପାଏ ଯେ, ମୋ ଭଲ ଅଛ ତାକୁ ଭଲ ଲାଗିବ ନାହିଁ ? ଭାରି ହିଁସକୁଡ଼ି ସେ, ବୌ—ତା' କଥା—

ଧର୍ମୀମା—ହିଁସକୁଡ଼ି ନୁହେଁରେ ବାପ—ଅଭିମାନୀନା; ଅଭିମାନୀନା ସେ ଗୋଟାଯାକ ଯେ ତୋତେ ନିଜର କରିନେବାକୁ ଚାହେ—

ଧର୍ମୀ—ଏ କ'ଣ ଏକୁଟିଆବାହୀ କଥା ନୁହେଁ, ବୌ ?

ଧର୍ମୀମା—(ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ବାସ ତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ) ଏ' କଥା ତୁ କଣ ରୁହେରୁରେ ପିଲା ?

ଧର୍ମୀ—ଛଡ଼ି ସେ ସବୁ କଥା, ବୌ—କହ, ମୁଁ କେମିତି ସେ ଗୀତ ଶିଖିବି—

ଧର୍ମୀମା—ଯା, ତାକୁ ଅଗେ ଡାକିଅଣ—ବୁଝେ ଏକାସଙ୍ଗେ
ବସିବ, ଶାବବ—ତା' ପରେ—

ଧର୍ମୀ—ସେ' କଣ' ସହଜେ ଅସିବ କି, ବୌ ? ଅହୁର ଯେତେ-
ବେଳେ ଏ' ଗୀତ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ସେ ମନା କରନ୍ତି, ତା'
ସାମ୍ନାରେ ମୋତେ କେମିତି ସେ କଥା କହିବୁ ଭଲ—?

ଧର୍ମୀମା—ତୁ ଭାବ ବୁଝ ହେଲୁଣି—କାହିଁକି ଭଲ ଏତେ ଟାଣ,
ଟାଣ କରି କହିବାକୁ ଗଲୁ—ଅହା, ହିଅଟା ମୋ'ର—

ଧର୍ମୀ—ବୌ, ତୁ କହିଦେ କି—ମୁଁ ହାତ, ଗୋଡ଼ଧର, ନାହିଁତ
ଟାଣି ଓଟାର ତାକୁ ଘେନି ଅସିବ ।

ଧର୍ମୀମା—ପୁଣି ସେହୁ ଗଗଲ କଥା—

ଧର୍ମୀ—ବୌ ! ତୁ ସର କଥା ଅଦୌ ଜାଣୁନା—ଯେତେ ଶୁଣିଥାଉ
ପଛକେ, ମୁଁ ଡାକିବି ଯଦି “ସର”—ଅଉ କି ସେ ସର
ରହୁଛି, ଏକାବେଳକେ ତରଳି ଘିଅ—

ଧର୍ମୀମା—ଗଗଲ ।—(ସ୍ମରତ) ଗଗଲଟାର କଥା ଶୁଣି ହସିବ,
ନା କାନ୍ଦିବ—ଠାକୁରେ କ'ଣ ସତେ,—ହାୟ । ଅଜି ଯଦି
ସେ ଏଠି ଥା'ନ୍ତେ—(ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ବାସ ଡ୍ୟାଗକରବା)

ଧର୍ମୀ—ବୌ ! କହନା—କେମିତି ସେ ଗୀତ—

ଧର୍ମୀମା—ଅରେ, ବାପ । କହିବି ପରା—ସେ ଗୀତ କେହୁ
କାହାରିକୁ ଶିଖାଏ ନାହିଁ—ନିଜେ ଗାଇ ନିଜେ ଶୁଣିବାକୁ
ହୁଏ । ତୁ ତୋ'ର ବାପ ଭଳି ହେବୁ ଯେତେବେଳେ, ଆପେ
ଆପେ ପରା ସେ ଗୀତ ତୋ ମନରେ ଜଳୁଳି ଉଠିବ—ତା'
ଡାକରେ ତୁ କି ଅଉ ଘର ସଂସାରର ମାୟା ରଖି ପାରବୁ ?
—ତୋର ଘ୍ନନକପାଳୀ ବୌ ର ସ୍ନେହପାତ୍ର କି ଅଉ
ତେତେବେଳେ ତୋତେ (କାନ୍ଦିପକାରବା)—ନା, ନା,

ଜଗନ୍ନାଥ ସେ ବୁଝି ନ ଦିଅନ୍ତୁ—ତୋତେ ମୁଁ ଗୁଡ଼ିପାରିବି
ନାହିଁ ରେ—ସେ ଅଜି ବ ୧୨ ଟ ହେଲା ଘର ସଂସାର,
ପୁଅ ମାଉସ ଭୁଲି ରହିଲେଣି—ମୁଁ ଭୁଲି ରହିବି ସିନା
ତୋ'ର ଏହି ଗୁମସ୍ତୁ ହିଁ ବଚଟକ ଗୁମ୍ଫା ।—

ଧର୍ମୀ—ଓଃ ! ପିତା ! ପିତା ! ମୋର ଜନ୍ମ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କ'ଣ—

ଧର୍ମୀମା—ସେ ଭାଗ୍ୟ ବି କାହିଁ ତୋ'ର ଦିତାର ହୋଇଥିଲା ରେ
ବାପ—ତୁ ଯେ ଅଠମାସରଟି ଗର୍ଭରେ ଥାଉ—

ଧର୍ମୀ—ଜନ୍ମ ସୁଦ୍ଧା ମୋ'ର ହୋଇ ନଥିଲା ।—ଓଃ ।—(ଅସ୍ତ-
ସମ୍ବରଣ)

ଧର୍ମୀମା—ମନେ ପଡ଼ିଯାଉଛି ରେ ସେଦିନ ପର—ତୋର ବାପ
ସୁଅଦଣ୍ଡିଆ କରିବ ବୋଲି କେତେ ଅଶା କରିଥାଏ—
ସବୁ ଅସ୍ତୋଜନ ଠିକ୍ ଠାକ୍—ଗୁଡ଼ିପାରିଲେ ଉଚ୍ଛବ—
ସଖାଳ କେମ୍ବତକା ହବ ବୋଲି ଅଖିରେ କାହାର ନିଦ
ନାହିଁ—ସତ ଘଡ଼ିଏ କି ଦି' ଘଡ଼ି ଅଛି—ଅଉ ସମ୍ଭାଳି
ପାରିଲା ନାହିଁ—ଜଠି, ଯେ ଯା ଯୋଗାଡ଼ରେ ଲାଗିଯାଇବୁ
—ଏଣେ କେତେବେଳେ ଯେ ସିନ୍ଦୂର ପାଟିଟି—ଅଉ
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନାଚରା ବାଳିଟି—

ଧର୍ମୀ—ଯୁଦ୍ଧକୁ ଡକରା ପଡ଼ିଲା ପରା ?—ତେବେ କ'ଣ ବାପା
ମୋ'ର ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯାବ—

ଧର୍ମୀମା—ଆରେ ବାପ, ଏ' ଯେ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଅଧିକ—ଯୁଦ୍ଧ ହୁଏ ସିନା
ଲୋକ ଲୋକ ଭିତରେ, କି ଦେଶ ଦେଶ ଭିତରେ, କି
ଜାତି ଜାତି ଭିତରେ; କିନ୍ତୁ ଏ ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ—ଏ' ଏକ
ଭୟାନକ ଯୁଦ୍ଧ—ଦେବତା ସଙ୍ଗେ ମାନବର ଯୁଦ୍ଧ । ମହା-
ରାଜାଙ୍କର ହୁକୁମ୍ ହେଲା—ଗାଁ ଗାଁ, ଘର ଘର, ଜଣ
ଜଣ କରି ଜଣାଇ ଦିଅରଲା—

“ଅସ ଯେ ଯେଉଁଠି ଅଛ ଭାଇ ବନ୍ଧୁ ସର୍ବେ
 ପିଲା ରୁଡ଼ା ଭେଣ୍ଟା ଅବା ନାହିଁଟି ବରୁର,
 ରୁଣ୍ଡହୁଅ ଯାଇଁ ଚାଲେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ଖାରେ;
 ହେବ ତଥର ସେଠାବେ,
 ଦରଅ ମଝିରେ,
 ସାଉତାଳ ପାଣି ଯହିଁ ଖେଳେ,
 ଦେଉଳ ଏମନ୍ତ,
 କୁଟ କମ ଦେଖି ଯାଇ,
 ନିନ୍ଦାବେ ଅଳକାପୁରୀ ଦେବତା ସକଳ ।

ଧର୍ମୀ—ବୋ ! ବୋ ! କେଉଁଠିରେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ?—କେତେଦୂର ?
 କେମ୍ବଳା ମନ୍ଦର ସେ ?—କେତେ ସୁନ୍ଦର ହୋଇ ନଥିବ ।
 ଦେଶର ସବୁ ବିଜାଣି ମିଶି ଗଢିଗନ୍ତ ଯେତେବେଳେ—ବାଇ
 ବର୍ଷକାଳ, ଘର ଦ୍ଵାର ଭୁଲି ଦିନ ରାତି କାମହୋଇଛି ଯେତେ-
 ବେଳେ, ତେତେବେଳେ କି କାମ ସେ ହୋଇ ନ ଥିବ ।
 କାମ ସରିଛି ନା ବୋ ?—

ଧର୍ମୀ ମା—(ନିଃଶ୍ଵାସ ଛାଡ଼ି) କାମ ସରିଥିଲେ ତ ବାପା ତୋର
 ଫେରି ଥାନ୍ତେ ରେ—

ଧର୍ମୀ—ବାପା ଫେରିଥାନ୍ତେ । (ସାଣ୍ଠିରେ ମାତାଅଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିବା)

ଧର୍ମୀ ମା—ଏମନ୍ତ ଚଢ଼ି ଉଠିଲ କାହିଁକି ରେ, ବାପ ?

(କୋଳକୁ ଟାଣି ଅଣି ବାଳକ ଗାନ୍ଧରେ ଛେପ ପକାଇବା)

ଧର୍ମୀ—(ହଠାତ୍ ସ୍ଵପ୍ନୋତ୍ପତ୍ତବତ୍) ବୋ ! ବୋ ! ଅଉଥରେ
 କହ—“ବାପା ଫେରିଥାନ୍ତେ”—“ବାପା ଫେରିଥାନ୍ତେ” ।

ଧର୍ମୀ ମା—ହଁରେ ବାପ—ନିଶ୍ଚୟ ଫେରିଥାନ୍ତେ ।

ଧର୍ମୀ—ନିଶ୍ଚୟ ଫେରିଥାନ୍ତେ ।—(ତେଜି ଉଠିବା)

ଧର୍ମ୍ମା ମା—ଜଗଲ୍ଲାଥ କରନ୍ତୁ, ଜଳ୍ପ ସେ ଫେର ଅସରୁ—
ଓଃ—ବାପକୁ ଦେଖିବାକୁ—

ଧର୍ମ୍ମା—ବାପାକୁ କେବେ ଦେଖିବି, ବୋ ? (କରତାଳିଦେଇ
ନାଚି ନାଚି) ବାଃ—ବାପା ମୋର ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି—ବାପା ମୋର
ଦେଉଳ ଗଢ଼ୁଛନ୍ତି—ବାପା ମୋର ଜଳ୍ପ ଫେର ଅସିବେ ।—
(ଶ୍ରୀମା, ଶ୍ରୀମା ପ୍ରଭୃତି ବାଳକବୃନ୍ଦର ପ୍ରବେଶ) ଶ୍ରୀମାତ୍ରା ।—
ଶ୍ରୀମାତ୍ରା । ଅଜ୍ଞ ମୋତେ ଅଣବାବୁଅ ବୋଲି ଗାଳି ଦେଇ
ପାରିବ ନାହିଁ—ବାପା ମୋର ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି—ବାପା ମୋର
ଦେଉଳ ଗଢ଼ୁଛନ୍ତି—ବାପା ମୋର ଜଳ୍ପ ଫେର ଅସିବେ ।—ବୋ । ବୋ । ମୁଁ ବାପାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବି—କାମ
ଦେଖିବି—କେତେ କଥା ଶିଖିବି—ଜଳ୍ପ ବାପାଙ୍କୁ
ଫେରାଇ ଆଣିବି ।

ଧର୍ମ୍ମା ମା—(ସ୍ବଗତ) ପିଲାଟା ମୁଣ୍ଡରେ ଏ’ ଖରାପ ଖିଅଲ ପଶି-
ଥିଲା କିପରି ? ମୋ’ର ତ ଦୋଷ—ମୁହଁ ତ ସେ ବିଷୟରେ
କିଛି ହେଲେ କେବେ କହିନାହିଁ—(ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ଅଛୁ
ବାପ । ତୋ ମନରେ ଯଦି କେବେ କିଛି ସନ୍ଦେହ ହୋଇ-
ଥିଲା, କାହିଁକି ମୋତେ—

ଧର୍ମ୍ମା—ବୋ । ବୋ । କଥା ସତ ହୋଇଥିଲେ, ତୋ’ ମନରେ
କେତେ କଷ୍ଟ ଦେଇ ନ ଥାନ୍ତି ଭଲ ?—ଗୁରୁ ପରା ଅମକୁ
ବରାବର ମନା କରିଥାନ୍ତି—“ମା, ବାପ ମନରେ କେବେ
ହେଲେ କଷ୍ଟ ଦେବ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଦେବତା ସଙ୍ଗେ
ସମାନ ।”

ଧର୍ମ୍ମା ମା—ମରଯାଏଁରେ, ଧନରେ ମୋର । (କୋଳକୁ ଟାଣି-
ଆଣି ରମଣାରବା) ପିଲାମାନେ । ତୁମେମାନେ ଧନକୁ

ମୋ'ର ଏମ୍ବୁକା କହୁ କହୁଦେବା ଅଗରୁ, ମୋତେ
ପରୁର ଥରେ ବୁଝିଲ ନାହିଁ କାହିଁକି ?

ରାମା—ମାଛପି । ଅମେ ଗେଲରେ କହୁଥିଲୁ ନା ?—ସାର
ପଡ଼ୋଶୀ ସମସ୍ତେ ତ ସେହିକଥା—

ଧର୍ମୀ ମା—କହୁବେ ତ—ଏ'ତ ଅଉ ତୁମର ବାପ ଖୁଡ଼ୁତାଙ୍କ
ଭଳି ଖାଲି କାରିଗର ନୁହନ୍ତି—ଏ' ହେଲେ ସମସ୍ତଙ୍କ
ଭାବରେ ସର୍ଦ୍ଦାର—

ଧର୍ମୀ—ସର୍ଦ୍ଦାର ।

ଧର୍ମୀ ମା—ସବୁ ଝୁଙ୍କି ଏ'ଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ । ଚିଠି ଖଣ୍ଡେ ଲେଖିବାକୁ
ବି ଫର୍ସତ୍ ନ ଥାଏ—ବର୍ଷକେ ଦୁଇବର୍ଷକେ ଥରେ ଘରକୁ
ଫେରିଆସିବା କଥା ପରୁରେ କିଏ ? ଦାନା, କନାପଟା, ଭଲ
ମନ୍ଦ ଖବରତ ସବୁ ରଜାଙ୍କ ଲୋକେ ବୁଝିବେ—ତାଙ୍କର
ପାଖରୁ ପୁଣି ଯେତକି ଖବର ମିଳିବ ତେତକି—ହାୟ !
ମୋ'ର ସିନା ପୋଡ଼ାକପାଳ—

ଧର୍ମୀ—ତୋ'ର ପୋଡ଼ାକପାଳ, ବୋ ?—ତୋଠୁଁ ଭାଗ୍ୟବତୀ
ତେବେ କିଏ, ବୋ ?—ବାପା ମୋର ସର୍ଦ୍ଦାର—ବାପାଙ୍କ
ମୁଣ୍ଡରେ ସବୁ ଝୁଙ୍କି—ପୁଠୁଁ ବଳିଭାଗ୍ୟ ଅମର ଅଛି ନା ?

ଶାମା—ଅ' ରାମାଭାଇ, ଭିତ୍ତର ହେଉଛି—ଚନ୍ଦନ ପୋଖରୀରେ
ଭାବ ମାଛ ବଞ୍ଚିଲିଛୁରେ, ଧରମା—ଧରମିରୁ ଯେବେ
ବେଗେ ଅ ।

ଧର୍ମୀ—ନା, ଭାଇ—ମୁଁ ବାପାଙ୍କ ପାଖକୁ ବାହାରରେ—ବାପାଙ୍କ
କେମ୍ବୁ ଦେଖିବି ବୋଲି ମନ ଯେ ମୋ'ର ଅଉ କାହିଁରେ
ନାହିଁ ।

ରାମା—ଅସ ହେ—ଏ' ଏକଜିଦିଅ କ'ଣ ଅସିବ କି ?

ଶାମା—(ଏକାନ୍ତେ) ରାମା ଭାଇ । ଅଜି ତ ସେ ଟୋକିଉ ଦେଖା
ନାହିଁ କାହିଁକି ?

ରାମା—(ଏକାନ୍ତେ) ନ ଅସିଥିବ ପୁଣି ?—ଗୁଲ, ଗୁଲ—
(ବାଳକମାନଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଧର୍ମୀ—ବୋ । ବୋ । ଅଜ ମୋ ଗୋଡ଼ ତଳେ ଲଗୁନାହିଁ—
ମତେ ଜଲ୍ଦି ସନ୍ତା ବତାଇ ଦେ—ମୁଁ ସିନା ଏଠି—ମୋ
ମନ ଯାଇ ବାପାଙ୍କ ପାଖରେ—ବାପା ଦେଖିବାକୁ କେନ୍ଦ୍ର-
ତଳା ବୋ ?—ମୋତେ ଚିହ୍ନ ପାଇବେ ତ ?—କ'ଣ
କହିଲେ ବାପା ମୋତେ—

ଧର୍ମୀମା—(ନୀରବରେ ଲୁହ ପୋଛିବା)

ଧର୍ମୀ—ଛୁ, ବୋ । କାହୁଁଛୁ ?—ଥାଉ, ଥାଉ—ମୁଁ କ'ଣ ବାପାଙ୍କୁ
ଚିହ୍ନିପାରିବି ନାହିଁ ? ବାପା କି ନ ଚିହ୍ନି ମୋତେ ରହି
ପାରିବେ ?—

ଧର୍ମୀ ମା—(ସ୍ବଗତ) ଦେଖ, ଦେଖ, ନାଥ—

ତୁମ୍ଭର ଶ୍ରୀମୁଖ ଶୋଭା—

ତୁମ୍ଭର ବରଣ ଅଭା—

ଫଳଅଛି ଦରପଣେ କିବା,

ନବନୀତ ଏହି ଶିଶୁ ଅଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗେ—

(ପ୍ରକାଶ୍ୟ)—ଛୁ, ପାଗଳ । —

ଧର୍ମୀ—ସତେ, ସତେ ବୋ, ମୁଁ ପାଗଳ ହୋଇଯିବି, ଯଦି
ବାପାଙ୍କ ପାଖକୁ ଜଲ୍ଦି ମୋତେ—(ହଠାତ୍ ତୁନିହୋଇ
ଶୁଣିବାର ଅଭିନୟ କରିବା)

ଧର୍ମୀ ମା—(ସ୍ବଗତ) ଅଛୁ ଜଗର ଧଇଲ ତ —

ଧର୍ମୀ—ବୋ । ବୋ । ଶୁଣିଲୁ—ଶୁଣିଲୁ—କି ଗୋଟାଏ ସଙ୍ଗୀତ
ଭାସି ଅସୁଛି—ନା ?

ଧର୍ମୀ ମା—(ସ୍ବଗତ) ମୁଁ ଗୁଣ୍ଡାକୃଣୀ କ'ଣ କଲି ? (ପ୍ରକାଶ୍ୟ)
କାହିଁ ?—କେଉଁଠି ?—କିଛିତ ନାହିଁ—ଆ—ଅଇଲୁ.
ଭାତ ଶୁଣାକ ତେଣେ ଶୁଣି ପିବଣି ।

ଧର୍ମୀ—ବୋ । ବୋ । ତୁ କଣ ଏମି ସଙ୍ଗୀତ କଥା କହୁଥିଲୁ ?—

ଧର୍ମୀ ମା—କାହିଁ ?—କେଉଁଠି ମ ?—ଆ ଅଇଲୁ—

ଧର୍ମୀ—ତୁ କଣ କିଛି ଶୁଣିପାରୁ ନାହିଁ, ବୋ ?—ତୁନିହୋଇ ଥରେ
କାନ ଡେଇଁଲୁ, କେମିତିକା ପବନରେ ମିଳେଇ ମିଳେଇ
ଅସୁଛି—ଯେମିତିକା ଖୁବ୍ ଦୂରରୁ—କେଉଁ ଅଜଣା ଶବ୍ଦଜରୁ
ଭାସି ଭାସି ଅସୁଛି । ସର ଥାନ୍ତା କି ? (ହଠାତ୍) ବୋ ।
ବୋ । ମୁଁ ଯାଉଛି, ସରକୁ ଡାକି ଆଣେ, ସେ ଅଇଛିକା
ରୁହେଇ ଦବ, କି ଗୀତ—କେଉଁଠୁ—ଅହା । ସରକୁତ ମୁଁ
ଏ' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କହି ନାହିଁ—ଶୁଣିଲେ ସେ ଯେ କେଡ଼େ ଖୁସି
ହେବ ।—ସର । ସର । ବାପା ମୋର ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି—ବାପା
ମୋ'ର ଜଲ୍ଦି ଫେରି ଆସିବେ—(ନାଚି ନାଚି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଧର୍ମୀ ମା—ସତେ ସତେ ପିଲାଟା ପାଗଳ ହେଲା ନା କ'ଣ ?—
କେମିତି ତାକୁ ବଞ୍ଚାଉଣି କରି ରଖୁଛି—ମୁଁ ଗୁଣ୍ଡାକୃଣୀ
ଅଛାକଥା ପକାଇଲି ଆଜି—ବାପା ତା'ର ଠିକ୍ ଏହିପରି
ବେଳେ ବେଳେ ବାୟା ଦୁଏ, ପୁଅ ଆଜି ଭଲ ହେବ
କେଉଁଠୁ—(ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ବାସ ତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ) ଯାଏଁ ପିଲାଟାକୁ
କେମିତି ବଞ୍ଚାଉଣି କରି—ରହ, ସରକୁ ତ ଯାଉଛି ଡାକି,
ଡାକି ଆଣୁ, ତା'ର ହାତରେ ସରୁ କଥା—ଅହା । ଦୁହଳ
ଭିତରେ ଅଇଛିକା ଛଡ଼ାଛଡ଼—ଅଇଛିକା ପୁଣି ମିଳାମିଳି—

• ପ୍ରେମର ଶୁଭ ଏହିପରି ସିନା । (ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ଵାସ ଭ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ବାଳିକା-ମାତା ଓ ବାଳିକାର ପ୍ରବେଶ)

ସର ମା—କି ଲୋ—ଅଉ କେତେଦୂର ମୋତେ ଘୋଷାଡ଼ିବୁ କି ?
ଏ' ଛୁଟାଅନା ବଣ ଗୋଟାକ ତ ବୁଲଇ ମାଉଲୁଣି—କାହିଁ
ସେ ବୁଝିବନ ?—ବୁଝିବନରେ ବୁଝିଲାଲା ଲଗେଇ ପରା ।
କାହିଁଗଲା ସେ ଛେଉଣି ?—

(ବାଳକର ସାନଘେ ନାଚି ନାଚି ପ୍ରବେଶ)

ଧର୍ମୀ—ଅଉ ମୁଁ ଛେଉଣି ନୁହେଁ, ମାଉସି—ବାପା ମୋ'ର ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି
—ବାପା ମୋର ଦେଉଳ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି—ବାପା ମୋ'ର—ଏ'
କଣ ସର ? ତୁମେ ଭେଲି ଉଠୁନାହିଁ ଯେ—ମୋ ସଙ୍ଗେ
ସଙ୍ଗେ ଭାଳିଦେଇ ନାଚୁନାହିଁ ଯେ ? ଏ', ମୋର ଏମ୍ଭକା
ସୁ-ଖବର ତୁମକୁ ଦେଲି—ହସ ବି ଟିକିଏ ନାହିଁ ? ମୁହଁଟା
ହାଣ୍ଡିକରି ଠିଆ ହୋଇଚ ?—ଏତେ ହିଂସୁକି ନା ତୁମେ ?
(ବାଳିକା ବିକଳାନ୍ତର ଗୋପନୋଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁହଁ ବୁଲାଇଦେବା)

ହଁ, ମୁହଁ ପୁଣି ବୁଲଇ ନିଆ ହେଉଛି—

ସର—(କାନ୍ଦିପକାଇବା ଓ ବାଳକ ଝିଙ୍କିବାକୁ ଯାଇ ନିରସ୍ତୁହେବା)

ଧର୍ମୀ—ସର ! କାନ୍ଦୁଚ ? ଛୁ. ଛୁ. ସର ! ସେହୁ କଥାଟା ଗୋଟାଏ
ଗଣ୍ଡି କରି ବସିଚ ନା ? ମୋର ସରଟି ପରା—

(ସମ୍ବେଦେ ଚୁମ୍ବନ କରିବାକୁ ଯିବା)

ସର ମା—(ସଜୋରେ ଟାଣି ଅଣି) ହଁ, ହଁ,—ଏତେ ଦମାର
ତୋ'ର, ଟୋକା ? ଟିକିଏ ଲଜସରମ ବି ନାହିଁ ?—କିରେ,
ତାକୁ କ'ଣ କରି ପାଉଲୁ କି ?—ସେ କ'ଣ—

ଧର୍ମୀ—ଏ' କଣ କହୁଚ, ମାଉସି ?

ସର ମା—କହୁଚି ତୋ' ମୁଣ୍ଡ ଅଜ ରଣି । ଅରେ ସାପଖିଅ,
ବାଡ଼ପଡ଼ା । ତୋତେ କଣ ଖୋଜି ଖୋଜି ମରବାକୁ ଥାନ
ମିଳିଲା ନାହିଁ ? ହାଟୁଅ ବାଟୁଅ ଘରେ ଏ'କି କଥା ଲେ
ମା । ଏ' ମଲଟାପାଇଁ ମଣିଷ ଦାଣ୍ଡ଼ଘାଟ କରପାରିଲା ନାହିଁ—
ଯେଉଁଠିକି ଯାଅ, ସେହୁକଥା—ଅଲେ ଟୋକି । ତୁ ପୁଣି
କେଜୁଣୀଙ୍କ ଭଳି ଗୀତ ଶିଖିଲା କେଉଁଦିନୁ ମ ?—କାହିଁ ସେ
ତୋଟା ?—ମଲା ମୋ'ର —କୁଞ୍ଜବନରେ କୁଞ୍ଜଲାଳା —

ଧର୍ମ ।—ମାଉସି । ମାଉସି । ଯା' ତା' ଚୁଡ଼ାଏ ବକିଯାଅ ନାହିଁ—
କିଏ କଣ କହୁଚି —

ସର ମା—ସବୁ ମିଛ — ସବୁ ମିଛ — ଅରେ ସତଅ ଗାତପଣା ।
ଅଖିରେ ଯା ଦେଖିଲି ତା ବି ମିଛ ?—ଓ ହୋ । ପିଲ
ଟିକେନାକୁ — ଗାଲ ଚପିଦେଲେ ଦୁଧ ବାହାରିବ, ଦେଖ
ଏ'କର ଗୁଣି—ଅରେ କାଳିଅ ଭୂଅ । କଷ୍ଟ ହେବୁ ଯଦି,
ଗୋପସ୍ବରକୁ ଯା—ଏ' ନେରସ୍ତିଅ ଗାଁରେ ସେ ସବୁ
ଚଳିବ ନାହିଁ—

ଧର୍ମ ।—ମାଉସି । ମାଉସି । ପୁଅଟାକୁ ତୁମର —

ସର ମା—ଯା, ଯା, ଯା ।—ତେର ତେର ପୁଅ ଦେଖିଚି — ସେ
ସରଦାଖାର ପାଖେ ହଲେଇ ହରୁ ଯେ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ —
କୁଅଡ଼େ କଣ କର ଗୋଟାଏ —

ଧର୍ମ ।—ସେତକିରେ କ୍ଷମାଦଅ, ମାଉସି — ଅଜ ଦଣ୍ଡେ ମୁଁ ଠିଆ-
ହେବି ନାହିଁ—ସ-ର । — ନା — ନା — ଓଃ । (ଫେରିଗୁଡ଼ି
ବେଗେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଭକ୍ତମଧ୍ୟେ ବାଳିକା-ମାତା, ବାଳକ କଥା ଶେଷ ନ
କରୁଣୁ, ବାଳକର ଗଠିତ ସେହି ପ୍ରସ୍ବର ମୁଣ୍ଡିଟା ଦେଖି
କୁଞ୍ଜବନ ମଧ୍ୟେ ହଠାତ୍ ପ୍ରବେଶ କଲା)

ସର—ଭାଇ । ଭାଇ—(ଅଖିରେ ଅଖି ମେଲ ହେବାରୁ, ଅନୁ-
ଧାବନ କରୁ କରୁ. ଅନ୍ୟତ୍ରୁକ ଅବେଗରେ ଫତନ ଓ
ବାଳିକା-ମାତାର ବେଗେ ପ୍ରବେଶ)

ସର-ମା—ଏ, ଏ, ହିଅଟା ଏମିତି ପଡ଼ିଗଲା କାହିଁକି ?

- ଟୋକାଟା ମାରିକରି ପଳାଇଲା ନା, କଣ ? ସର । ସର ।

ସର—ନା, ନା, ହୁଣ୍ଡି ପଡ଼ିଥିଲା, ବୋ । (ହଠାତ୍ ଉଠିବା)

ସର-ମା—ମିଛକଥା, ମିଛ କଥା—ରହ, ରହ, ସମା ଶାମାକୁ
କହି ଡା'ର ଠେଙ୍ଗିଣି ଅଜି ଭାଙ୍ଗି ଦେଉଛି ।

ସର—ନା, ନା, ବୋ । —ସେ—(ଅବେଗ ଓ ଲଜ୍ଜାରେ
ରୁଦ୍ଧକଣ୍ଠ ହେବା)

ସର-ମା—ରଖ, ରଖ ଡୋ'ର ସେ ଛୁଣ୍ଟାଲିଗିରି । ତୋଟାର
ସନ୍ତାନ ଏଥର ପାଇଲିଣି ଯେ—ମୁଣ୍ଡି ଦେଖ, ପୁଣି ଚଢ଼ା-
ହୋଇଛି, ଠିକ୍ ଏକାବେଳେ ଟୋକିର ନକଲ—

ସର—ବୋ, ବୋ । (ଏହି ଅଜ୍ଞାତପୁର ଦୃଶ୍ୟରେ ବିଦ୍ବଳିତ
ହୋଇ କାନ୍ଦିବା)

ସର-ମା—(ଲହ ଦେଖି) ହଁ—ଏତେଦୂର ।—ରହ, ରହ, ସମା,
ଶାମାକୁ କହି ବଣ ଗୋଟାଯାକ ଯଦି ପୋଡ଼ି ନ ଦେଇଛି,
ମୋ ନା' ସରଥମା ନୁହେଁ—ଅ' ଟୋକ—

(ମୁଣ୍ଡି ସହିତ ସରକୁ ଟାଣି ଘେନି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ବାଳକ-ମାତାର ପ୍ରବେଶ)

ଧର୍ମା ମା—ଏତେବେଳେଯାଏ କ'ଣ କରୁଛି ଟୋକା ?

ଧର୍ମା—(ପ୍ରବେଶକରି) ଏହି ଯେ ବୋ । ଘରେ ଭାଲଦେଇ
କୁଅଡ଼େ ଯାଇଥିଲା କି ?

ଧର୍ମା ମା—ତେର ଦେଖି, ତୋତେଇ ତ ଡାକିବାକୁ ବାହାରିଥିଲା,

ବାପ—ସର କାହିଁ ? ମୁଁ ତୋ'ର ଏମିତି ଶୁଣିଯାଇଛି
ଯେ ?—ସର ଅଇଲ ନାହିଁ କି ? ଭାରି ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଛି
ତା'ର—ନା ? ଅଛା ମୁଁ ନିଜେ ଅରୁଣି ତା' ଘରକୁ
ଯାଇ—

ଧର୍ମା—ନା, ନା. ବୋ । ତୁ ଅଭ ତା' ଘରକୁ ଯିବୁନାହିଁ—

ଧର୍ମା ମା—ହୁ, ଏମିତି ରାଗନ୍ତି କି ?—ଦେଖିଲୁ, ତା ମନରେ—

ଧର୍ମା—ତା' ମନରେ କିଛି କଷ୍ଟନାହିଁ, ବୋ । (ଅନୁଲସ୍ପରେ)
କଷ୍ଟନାହିଁ । କଷ୍ଟ ନାହିଁ ।—ଓଃ—(କାନ୍ଦୁକାନ୍ଦିବା)

ଧର୍ମା ମା—କାନ୍ଦୁ ଯେ ?—

ଧର୍ମା—ତାକୁ ଅଜି କନ୍ଦାଇଛି ବୋଲି—ନା, ନା ଅନ୍ଧର
କନ୍ଦାଇବି, ଯଦି ମୁଁ ଏଠି ରହେ ।—ବୋ । ବୋ । ମତେ
ଅଜି—ନା, ଏହିକ୍ଷଣି ବିଦାୟ କରଦେ—ମୁଁ ବାପାଙ୍କ
ପାଖକୁ ଚାଲିଯାଏ—ମୋର ପାଇଁ ସିନ—(କାନ୍ଦ
ପକାଇବା)

ଧର୍ମା ମା—ଥାଉ, ଥାଉ, ବାପ—ତୁନି ହୁ'—(ବାଳକର ଲୁହ
ପୋଛୁ ପୋଛୁ ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ବାସ ଛାଡ଼ି) ପ୍ରୀତିର ଗୁଡ଼ିଏ ଦୃପର
ସିନା । କେତେବେଳେ ହସାଏ, କେତେବେଳେ କନ୍ଦାଏ—
କ୍ଷଣକେ ମିଳାଏ, କ୍ଷଣକେ ଛଡ଼ାଏ—କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତୟରେ କି
ଗୋଟାଏ ଅନନ୍ଦ ନ ଥାଏ ?—ଅହା । ସତେ କି ଠାକୁରେ
ମୋର ଧର୍ମୁ ଅଭ ସରକୁ—

ଧର୍ମା—ବୋ । ବୋ । ଜାଲି ଦେ ନା, ଜାଲି ଦେ ନା—ଯେଉଁ ନିଆ
ଲଭାଇବାକୁ ଯାଉଛି, ତାକୁ ଫୁଲି ଜାଲି ଦେ ନା ।—ଅଭ
ଏଠି ଦଣ୍ଡେ ମୁଁ ରହିପାରବି ନାହିଁ, ବୋ—ଜଳ୍ପ ବିଦାୟ
କରଦେ । ବାପାଙ୍କୁ ଦେଖୁ ଦେଖୁ, ବାପାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କାମ

କରୁ କରୁ, ବାପାଙ୍କର ସେହି ସରୁପାଶୋର ଗୀତ ଶୁଣୁ
ଶୁଣୁ, ମୁଁ ସରୁ ଭୁଲିଯିବି, ସରୁ—ଯା ଦେଖୁଛି, ଯା ନ
ଦେଖୁଛି—ଯା ରୁଝୁଛି, ଯା ନ ରୁଝୁଛି—ତେବେ ବି,
ତେବେ ବି ମୋ'ର ସ-ର-କୁ କି—(ହଠନ)

ଧର୍ମ୍ମା ମା—ରହ, ବାପ—ମୁଁ ଏହିକ୍ଷଣି ସରକୁ ଧର—

(ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତା)

(ସରର ବେଗେ ପ୍ରବେଶ)

ସର—ଧରବାକୁ ହେବନାହିଁ, ମାଉସି—ସେ ଯେ ଅପେ ଅପେ
ଧରା ଦେଉଛି—କିଏ ଅଟକାଇ ରଖିବ ?—କା'ର ଏଡ଼େ
କ୍ଷମତା ?—ମାନ ଅଭିମାନ ବେଳେ ବେଳେ ବାଧା ଦିଏ—
ନା ନା, ବାଧା ତ ନୁହେଁ—ଏ' ଯେ ଅକର୍ଷଣର ପ୍ରତି-
ଅକର୍ଷଣ—ଘାତର ପ୍ରତିଘାତ, ନୁହେଁ ଭ୍ରାତ ? ତୁମେକି ତ
ଦିନେ ମୋତେ ପୋଥିପଢ଼ି ରୁଝାଉଥିଲ. ଏ ବିଷୟ ସମ୍ଭବ
କେବଳ ଏଇଥିପାଇଁ ସିନା ?

ଧର୍ମ୍ମା ମା—ଅସ, ଘରକୁ ଆସିଲ, ଭ୍ରାତଗଣଙ୍କ ତେଣେ ଶୁଣି
ନିର୍ମାଳ୍ୟ ହୋଇ ଯିବଣି ।—ସର, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହିଅଟି ମୋର—ମୁଣ୍ଡ
ଖା, ଅଜ ପଲେଇ ଯିବୁ ନାହିଁ—ସେ ଅଡ଼ବାଦୁଆର କଥା
କାହିଁକି ଶୁଣୁ ? ଅସ ଦୁହେଁ, ହାତ ଧରାଧର ହୋଇ ଆସିଲ —
(ସର ବାଳକର ହାତ ଧରବା) (ସ୍ବଗତ) ଜଗନ୍ନାଥ । ସତେ
କ'ଣ (ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ବାସ ତ୍ୟାଗ) — ଅସ, ବେଗେ ଆସତ, ମୁଁ
ତେଣେ ବଢ଼ାବଢ଼ି କରେ ଯାଇଁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସର—ଭ୍ରାତ । ଭ୍ରାତ । ଭୁଲିଯାଅ, ଭୁଲିଯାଅ—ମୋ'ର ପାଇଁ,
ମୋତେଇ ଚାହିଁ—ବୋ'ର ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବ୍ୟବହାର ।

ଧର୍ମୀ—(ବିସ୍ମାରିତ ନେତ୍ରରେ ଏ ପର୍ଯନ୍ତ ସବୁକୁ ଚାହିଁ ବହିଥିଲା—
ତା' ପରେ ସସ୍ମିତେ କହିଲା) ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବ୍ୟବହାର
ଯୋଗୁଁ ସବର ଏହି ସଦୟ ବ୍ୟବହାର ସିନା ?

ସର—ଅଉ ଲଜ୍ଜା ଦିଅନା, ଭାଇ—

ଧର୍ମୀ—ଲଜ୍ଜାର ବନ୍ଧକୁ ନିଜେ ଭାଙ୍ଗି, ପୁଣି ଲଜ୍ଜାର ଭୟ ?

ସର—ଭାଇ, ଭାଇ—

ଗୀତ

ସେ ଯେ ତୁମ୍ଭର ଗୁଣେ, ତୁମ୍ଭର ଟାଣେ,

ଚଳଇ ତରା ଖରେ ଭଜାଣେ ।

ଜାଣେ ନା, ଜାଣେ ନା କେ ମନା ଅମନା—

ଭାସିଯାଏ କାହିଁ ନାହିଁ ମୋତେ ଜଣା—

ସମ୍ପିଛୁ ପ୍ରାଣ, ଏତକି ଜାଣେ ।

ଧର୍ମୀ—(ଡେଇଁ ଡ଼ି) ଶୁଣ, ଶୁଣ, ସର—ସେହି ସଙ୍ଗୀତ—ସେହି
ମହାସଙ୍ଗୀତ !—ତୁମ୍ଭର ଏହି ସାମାନ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତକୁ କେଉଁ
ଅତଳ ଗର୍ଭରେ ଭୁବାଇ ଦେଇ, କିପରି ମୂର୍ଚ୍ଛନା ତା'ର
ଦିବ୍ ଦିଗନ୍ତ ମୁଖରତ କରିଉଠୁଛି । ଓଃ—ହୃଦୟ ତଳୀରେ
ଏ' କି ଝଙ୍କାର—ଅଉ ଯେ ଠିଆହୋଇ ପାରୁନାହିଁ—
ବାବା—ବାବା— (ବେଗେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସର—ଭାଇ, ଭାଇ । (କିଛିଦୂର ଅନୁଧ୍ୟାନ କରି) ଶୁଣି
ଯାଅ ନା—ଶୁଣିଯାଅ ନା, ଭାଇ—ମୁଁ ଯେ ତୁମର ଅନୁଗାମିନୀ
ହେବି ବୋଲି, ସମସ୍ତ ଶୁଣି ଅସିନି—ବିଶ୍ବାସ କର, ଭାଇ—
କୌ ବଞ୍ଚିମାନ ବାପା ଦେବାକୁ ଧାଇଁ ଅସିବ—ସମସ୍ତ
ସଂସାର ଧାଇଁ ଅସିବ—କିନ୍ତୁ ତୁମର ଅକର୍ଷଣ ନିକଟରେ
ଯେ ତାହା କିପରିକରି ମାନ୍ଦ—ଛୁଣ୍ଡାଇ ଦିଅ ନା—ଛୁଣ୍ଡାଇ

ଦିଅ ନା ସେ ରକ୍ତୁ, ଭାଇ—ଥରେ ମାନବର ଯାଇଥିଲି
ବୋଲି କଣ ଏହି ପରିଶ୍ରାମ ତା'ର ? ନା' ତ—ବୌର
ବ୍ୟବହାର ? ନା' ତ—ତେବେ, ତେବେ—ଓ ହୋ ।
ରୁହିଛି, ରୁହିଛି—ମାଉସୀ ଯେଉଁ ସଙ୍ଗୀତର କଥା କହୁଥିଲେ,
ସେହି ମହାସଙ୍ଗୀତର ସଜ୍ଜାନ ପାଇଁ, ମୋ'ର 'ସାମାନ୍ୟ'
ସଙ୍ଗୀତକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ଚାଲିଯାଉଛି, ଭାଇ ।—ଭାଇ ।
'ପିଣ୍ଡ', 'ଶକ୍ତି', 'ପ୍ରଳୟ'—ଏ ଗୁଡ଼ାକ କଣ ଖାଲି କଥାର
କଥା ? ପ୍ରାଣହୀନ ତୁଚ୍ଛ ବସ୍ତୁ ?—ତେବେ ସେହି ତୁଚ୍ଛ
ବସ୍ତୁ ଘେନି ଗଠିତ ପ୍ରାଣର ଅଭି କି ପ୍ରୟୋଜନ ?—ବିଶ୍ୱର
ଅଶୁ ପରମାଶୁ ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇଦେଲେ ବରଂ କାହାର
କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିପାରେ—

(ଗମ୍ଭୀରଭାବେ ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତା)

(ଜଣେ ବିଦେଶୀ ଗୋପନଭାବେ, ଭୟେ ଭୟେ ପ୍ରବେଶକରବା)

ବିଦେଶୀ—(ଅନୁଚପ୍ପରେ) ହେ ଟୋକି—ହେ ଟୋକି—

ସର—କିଏ ଡାକିଲା ? କିଏ ବାଧା—? (ଫେରି ଚାହିଁବା)

ବିଦେଶୀ—(ଅନୁଚପ୍ପରେ) ବିଶ୍ୱମହାରଣା ଘର କେଉଁଟା ?

ଅଲେ ଜଳ୍ପ ବତାଇ ଦେ—ସେମ୍ବିକା ଗୋଟାଏ ଲୁଗୁ-
ଖବର—ନା, ନା, କିଛି ନୁହେଁ, କିଛି ନୁହେଁ—ତା' ପ୍ରଥ
ନା ଧରମା—

ସର—ହଁ, ହଁ—କି ଖବର ?—କୁହ ମୋତେ—ଭଲଖବର ତ ?

ବିଦେଶୀ—ତୁ ତା'ର କଣ ହଉ କି ?—ନା' ତ—ସେ କହୁଛି,

ପୃଥକିଏ ଅଭି ଭାବିଯା ଛଡ଼ା ଘରେ ତାର କେହି ନାହାନ୍ତି ।

ସର—ନା, ନା, ମୁଁ ବି ଜଣେ—ମୋ କଥା କ'ଣ—ନା. ନା—

ମୁଁ କେହି ନୁହେଁ, ମୁଁ କେହି ନୁହେଁ—ତେବେ ବି—କୁହ,

କୁହ, କିଏ ଖବର ଦେଇଛି ? କିଏ କହି ପଠାଇଛି ? ଧନ୍ନ !
ଭାବର ବାପ ? କିପରି ଅଛନ୍ତି ? ସବୁ ମଙ୍ଗଳ ତ ? ଅଛନ୍ତି
ତୁମେ ଠିଆ ହୁଅ, ମୁଁ ଏହିକ୍ଷଣି ଯାଇ ତାଙ୍କି ଅଣୁଛି—ନା,
ନା, ଭେର ହେବ—ତୁମେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅସ—
(ଗମନୋଦ୍ୟତା ହୋଇ ସକାନ୍ତରେ) ନା, ନା, ମୁଁ ତ
ଯାଇ—

ବିଦେଶୀ—ଯିବାର କିଛି ଦରକାର ନାହିଁ, ଝିଅ—ଖାଲି ଘରଟା
କେଉଁଠି ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ ହେଲା ।

ସର—ଏହି ଅଡ଼େ ଯାଇ—ଏମ୍ଭେ ବଙ୍କେଇ (ଦେଖାଇବା)
ପଥରୁଆ ସାହିର ଠିକ୍ ଯଜ୍ ମୁଣ୍ଡଘରଟା—

ବିଦେଶୀ—ଦେଖ—ମୋତେ ଦେଖିଲା, କି ମୁଁ ପଚାରିଥିଲି ବୋଲି
ଯେମ୍ଭେ କାହାର ଅପେ କିଛି ନ କହୁ ।

(ବିଦେଶୀର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସର—ଏମ୍ଭେ କାହିଁକି କହୁଛ ଏ ବିଦେଶୀ ?—କି ଲୁଗା ଖବର ?
—ଭଲ ଖବର ତ ? ଜାଣିବାକୁ ଯେ ମନ ଭାରି ଉଛୁଳି
ହେଉଛି—କଣ ଅପଦ ବିପଦ କିଛି—ଜଗନ୍ନାଥ ନ କରନ୍ତୁ ।
—ଯାଏଁ, ଯାଏଁ, ଶୁଣି ଅସେ—ଏହି ଯେ, ଏହି ଯେ ଭାରି
ଏଣେ ଅସୁଛି—ସେ ବିଦେଶୀ ଗଲା କେଉଁ ଅଡ଼େ ?—ପଥ
ହୁଡ଼ିଗଲା ନା କଣ ?—ଯାଏଁ, ଖୋଜି ତାକୁ ବେଗେ
ଏଠାକୁ ଘେନି ଅସେ— (ବେଗେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ବାଳକର ବିଷୟସ୍ତବେ ପ୍ରବେଶ)

ଧନ୍ନୀ—“ମା’ର କଥାର ଅବାଧ !” ବୋଁ ! ବୋଁ ! ଏ କଥା ଅଜି
ତୋ’ ମୁହଁରୁ ମୋତେ ଶୁଣିବାକୁ ହେଲା । ବନ୍ଧୁ ପ୍ରଳୟ
ହୋଇଯିବ ବରଂ, ଏ କଳଙ୍କ କଦାପି ମୁଁ ସହ ପାରିବି ନାହିଁ;

—କିନ୍ତୁ ବାପାକୁ ଦେଖିବାକୁ ଯେ—ନା, ନା, ଏ’ ଅବେଗ ମୋତେ ଦମନ କରିବାକୁ ହେବ—ମାତୃଅଦେଶ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ପୈତୃ ଧର ଯେ କୌଣସିମତେ ମୋତେ ରହିବାକୁ ହେବ ।—ସବୁକୁ—ହାୟ ! ତେତେବେଳେ କି ଅବେଗରେ ଭ୍ରମେ ଯାଇ ତା’ ମନରେ କି କଷ୍ଟ ନ ଦେଇ ଥିଲି ।—କାହିଁ ସେ ? ଥରେ ଦେଖା—ନା, ନା, ତା’ ସଙ୍ଗେ ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦେଖା କରିପାରିବି ନାହିଁ—ମୋ’ର ପାଇଁ ସିନା ବିଚାରକୁ ବୋଠୁ ତା’ର ଗାଳି ମନ୍ଦ ଖାଇବାକୁ ପଡ଼ୁଛି—ସାର ପଡ଼ୋଶୀମାନଙ୍କଠାରୁ ପାଞ୍ଚ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ହେଉଛି—(ଫେର, କୁଞ୍ଜମଧ୍ୟକୁ ଚାହିଁ) କିନ୍ତୁ, କିନ୍ତୁ, ଅତ୍ୟନ୍ତ କି ଏ ଥାନକୁ—ନା, ନା, ମୋତେ ଦମ୍ଭ ଧରିବାକୁ ହେବ !—ପରର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ସବୁ ସୁଖ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେବା ମହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।—

(ବିଦେଶୀର ପ୍ରବେଶ)

ବିଦେଶୀ—ହେ ଟୋକା ! ଶୁଣ୍ ଶୁଣ୍—ଏହି ଟୋକା ନା ?

(ଫେର ଚାହିଁ) କାହିଁ ଗଲା ସେ ଟୋକା—

ପକ୍ଷୀ—(ଫେର ଚାହିଁବା)

ବିଦେଶୀ—ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଗଲା ନା, କଣ ? ମୋର ନିଶ୍ଚେ ମତିଭ୍ରମ ହୋଇ ଗଲାଣି—ତା’ ନ ହେଲେ କି ପଥୁରୁଆ ସାହି ବୋଲି, ମେଥର ସାହିରେ ଯାଇ ହାଜର ହୋଇଥାନ୍ତି ? ଭାଗ୍ୟ ଟୋକାଟା—ଗୁଡ଼ । (ନିକଟକୁ ଯାଇ) ତୋ ନାଁ କ’ଣରେ ଟୋକା ?

ପକ୍ଷୀ—ମୋ ନାଁ ଧରମା—

ବିଦେଶୀ—ବିଶୁ ମହାରଣା—

ଧର୍ମୀ—ମୋର ବାପର ନାଁ, ମୁଁ ତାଙ୍କର ପୁଅ—ତାଙ୍କୁ କଣ—
ବିଦେଶୀ—ଠିକ୍ ନକଲ୍ ଏକାବେଳକେ ତ । ତୋର ବୋ ଭଲ
ଅଛିରେ ?

ଧର୍ମୀ—ହଁ, ଭଲଅଛି—କୁହ, ତୁମେ କିଏ ? କେଉଁଠା ଲୋକ ?
ବାପାଙ୍କୁ କଣ ଚିହ୍ନ ?—ବାପାଙ୍କ କଥା—

ବିଦେଶୀ—ରୁପ, ରୁପ—ମୁଁ ସବୁ କଥା କହୁଛି—(ଏଣେତେଣେ
ଗୁହଁ) (ବିକଳରେ) ଆରେ ବାପ, ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାରେ—

ଧର୍ମୀ—(ଡେଇଁଉଠି) ‘ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା’ । ‘ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା’ ।—ତୁମେ
କ’ଣ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାରୁ ଆସୁଛ ? ବାପାଙ୍କ ଖବର ?—ଯୁଦ୍ଧ
କ’ଣ ସରିଗଲାଣି ? ବାପା ତେବେ—

ବିଦେଶୀ—ରୁପ, ରୁପ—ଯୁଦ୍ଧ ? — କେଉଁଠି ?—କେବେ ?

ଧର୍ମୀ—କାହିଁକି ? ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାରେ ?

ବିଦେଶୀ—ଓହୋ ।—ହଁ ରେ ବାପ, ଯୁଦ୍ଧ ନୁହେଁ କ’ଣ ?—ପାଣି
ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ—ପଥର ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ — ଏ’ କି କମ୍ ଯୁଦ୍ଧ ?
ଏ’ କି ସରବାର ?

ଧର୍ମୀ—ସରବାର ନୁହେଁ ।—ଏମ୍ଭକା ଯୁଦ୍ଧ ସେ ? ଆଜ୍ଞା,
ମଉସା । କି ସଙ୍ଗୀତ ସେଠାରେ ଶୁଣି ଭଲ, ତୁମେମାନେ ଘର
ଦ୍ଵାର, ପୁଅ ମାଉସ ଏକାବେଳକେ ପାଶୋର ଯାଉଛ ?

ବିଦେଶୀ—(ଶ୍ଳେଷଭାବେ) କହନା, କହନା, ବାପ ସେ ସଙ୍ଗୀତ
କଥା—ଯଉଁ ତାନ, ମାନ, ଗର୍ଜନ । ଶୁଣିଲାରେ ଯେମିତି—
ପାଣିଭିତରେ ବି ସେମିତି—ଆମେମାନେ ନିଜକୁ ପର
ପାଶୋର ଯାଉଥିଲୁ ।—ସେଠାକୁ ନ ଗଲେ କି ସେ କଥା
ବୁଝି ପାରୁ ?—ଛଡ଼, ମୁଁ ବେଶୀ ବେଳ ଅଉ ରହିପାରବି
ନାହିଁ, ବାପା— (ଇତସ୍ତତଃ ସରସ୍ଵେ ଗୁହଁକା)

ଧର୍ମା—ଓହୋ । ତୁମେ ସେ ଅନନ୍ଦପୁରକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ଉଚ୍ଛଳ
ହେଉଛ ପରା ? ମୋତେ କି ସାଙ୍ଗରେ — ? ନା, ନା, —

ବିଦେଶୀ—ଅରେ, ଅରେ, ବାପ । ସେ ଯମପୁରକୁ ଯିବାର ନାଁ
ଧର ନା — ନାଁ ଧର ନା —

ଧର୍ମା—ଏ କ'ଣ କହୁଛ, ମଉସା ? ତୁମେ ଶାର, ଯୋକା
ହୋଇ —

ବିଦେଶୀ—ବଞ୍ଚିଲେ ତ ?

ଧର୍ମା—ତୁମେ କଣ ତା' ହେଲେ ପଳାଇ ଅସିଛ ?

ବିଦେଶୀ—ଏକା ନିଃଶ୍ଵାସରେ ବାପ, ଏକା ନିଃଶ୍ଵାସରେ —
ପ୍ରାଣଟାକୁ — (ଧକେଇବା)

ଧର୍ମା—ପ୍ରାଣଟାକୁ ଛାଡ଼ ବଞ୍ଚାଇବା ଲୋଭରେ କ'ଣ ସୁଦୃଷ୍ଟିରୁ
ପଳାୟନ ?

ବିଦେଶୀ—ମାତ୍ର ଦି ୧୫ ନ ବାକିରେ, ବାପ —

ଧର୍ମା—କଣ ପହଞ୍ଚିବନ ବାକୀ ?

ବିଦେଶୀ—ସେ କଥା କହୁଲା ବେଳକୁ କୋହ ଖାଲ ଭିତରୁ
ଉଚ୍ଛଳି ଉଠିରେ, ବାପ — ବାର ବର୍ଷ କାଳ ଦିନ ନାହିଁ ରାତି
ନାହିଁ, କାମ କର କର, କୌଣସିମତେ ଯଦି ଦେଉଳଟି
ଗଢ଼ିଲୁ—ମୁଣ୍ଡି ଅଛ ମରେ ନାହିଁ ।

ଧର୍ମା—ମୁଣ୍ଡି ମରେ ନାହିଁ ? ତେବେ କଣ କାହାର ମୁଣ୍ଡ ନାହିଁ ?

ବିଦେଶୀ—ରାଜାଦେଶରେ ଶୀଘ୍ର ତାହାହିଁ ହେବରେ, ବାପ ।

ଧର୍ମା—ହେବା ଶୁଭ୍ ଉଚିତ ।

ବିଦେଶୀ—ଏ, ଏ — କଣ କହୁଲା ରେ ? ଜଣେ ନୁହେଁ, ଦୁଇଜଣ
ନୁହେଁ — ଏ' ଯେ ଶହ, ଶହ — ବାର ଶହ କହେଇର ।

ଧର୍ମା--ବାର ଶହ ଗୁଡ଼ ବାରହଜାଦ ବଢ଼େଇର ମୁଣ୍ଡକାଟ
 ହେଲେ ବି କୌଣସି କଣ ନାହିଁ—ଗୋଟାଏ ଜାତି ଯଦି
 ଉଚ୍ଛ୍ୱଳଯାଏ ସେଥିରେ ବି ଟିକିଏ ହେଲେ ଦୁଃଖ ନାହିଁ ।
 ଓଃ, ଦେଉଳଟା ଗଡ଼ି ମୁଣ୍ଡି ମାରିବାକୁ ମୁଣ୍ଡ ନାହିଁ—
 ଯୋକା ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜିଣିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ?

ବିଦେଶୀ—ଅରେ, ଏଇ ଗୋଟାଏ ଅସୁରଥ ପିଲା—ଯୁ ବାପ
 କାନ୍ଦ କର ଖବର କ'ଣ—

ଧର୍ମା—‘ବାପା’ । — ‘ବାପା’ । — ସତେ ସତେ ବାପାତ ସେଠି
 କାମ କରୁଛନ୍ତି—ବାପା କ’ଣ—

ବିଦେଶୀ—ତୋ’ର ବାପା ଯେ ସର୍ଦ୍ଦାର—

ଧର୍ମା—ବାପା ସର୍ଦ୍ଦାର — ଅଥଚ ମୁଣ୍ଡିମରା ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ ?—
 କୌ । କୌ । ଅଜୁ ମୁଁ ତୋ’ କଥା ମାନିପାରିବି ନାହିଁ—
 ଏହିକ୍ଷଣି ବାହାରିଲି — ଏ’ ଯୁଦ୍ଧ, ମହାଯୁଦ୍ଧ — ବାପା ଭାରି
 ଚପଦରେ — ୧୨୦୦ ଜଣ — ନା, ନା ଗୋଟାଏ ଜାତି ଭାରି
 ଚପଦରେ — ମୁଁ ବାହାରିଲି — ମୋ’ର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଦାନ
 କରି ବାପାକୁ ମୋର — ଜାତିକୁ ମୋର ଉଦ୍ଧାର କରି ଦେଖି
 ଥାଏବି ।

ବିଦେଶୀ—ଅରେ ପିଲା । ତୁ’ ଏକା କଣ କରିପାରିବୁ ରେ ?

ଧର୍ମା—ଅଭିମନ୍ୟୁ ତ ପିଲା ଥିଲେ — ସପ୍ତରଥ ସଙ୍ଗେ ଏକା ଯୁଦ୍ଧ
 କରି ଜଗତକୁ ସେ ପ୍ରମୁଦ କରିଥିଲେ — ମୁଁ ଏକା ନ
 ପାରିବି କାହିଁକି ? ନିଷ୍ଠୁର ପାରିବି । ଏହି ଶୁଣ — ଏହି ଶୁଣ
 — ସେହି ମହା ସଙ୍ଗୀତର ମହା ଉତ୍ସବ ଧ୍ବନି — ଭେଷଜ
 ଭୈରବ ନିନାଦ — ଦୁଗ୍ର ସାମରକର ସମରେଚ୍ଛ୍ୱାସ — ଗୁରୁ
 ଗମ୍ଭୀର ନିନାଦରେ କିଏ ଯେମନ୍ତ ଅଦ୍ଭୁତ କରି କହୁଛି, ‘ଧର୍ମ’,

ଧର୍ମ, ଅଗ୍ରସର ହୁ' — ଅଗ୍ରସର ହୁ' — ମହାବିପଦରେ ପିତା
 ଘୋ'ର, ଜାତି ଘୋ'ର — ପିତୃକାର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର କର, ଜାତିର
 କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କର" — ଏହି ଶୁଣ, ଏହି ଶୁଣ — ୧୨୦୦
 ଜଣର — ସମସ୍ତ ଶିଳ୍ପର ସମକଣ୍ଠୋଦ୍ଧାରକ କାତିରଫନ —
 ନା, ନା ଏ ଯେ ଗୋଟାଏ ଜାତିର ଅଦ୍ଭୁତ — ଗୋଟାଏ
 ଦେଶର ଅଦେଶ — ଗୋଟାଏ ବିଶ୍ୱଜଗତର ପ୍ରେରଣା ।
 ମୋ'ର ବ୍ରତ — ମୋ'ର କାର୍ଯ୍ୟ — ମୋ'ର ଧର୍ମ । (ନେପଥ୍ୟ
 ଉତ୍ସାହସୂଚକ ବାଦ୍ୟ ଓ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସରର ଉତ୍ସାହବାଦ
 ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ଉଦ୍ଘେଷିତ ହେବା)

(ନେପଥ୍ୟ ସର) — — ଗୀତ —

ହୁଅ ଧନ୍ୟ । ହୁଅ ଗଣ୍ୟ । — ହୁଅ ବୀର ବରେଣ୍ୟ ।

ତୁମ୍ଭ ଜାଣି — ତୁମ୍ଭ ପ୍ରୀତି — କରୁ ବିଶ୍ୱବରେଣ୍ୟ ।

ବିଦେଶୀ — (ଚାଲିଯାଇଥିଲା)

[ନିଦାଶ ମୁଗ୍ଧାବଦ୍ଧ ଅବଶ୍ୟକ ହଜିଥର ହସ୍ତେ ସରର ପ୍ରବେଶ]
 ସର — ଅଜ୍ଞ ସମୟ ନାହିଁ, ବୀର — ଅଗ୍ରସର ହୁଅ । ଏହି ଧର
 ତୁମ୍ଭର ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର — (ଅସ୍ତ୍ରପ୍ରଦାନ)

ଗୀତ

ଗିର ଶୁଙ୍ଘ କାଟି, କର ସମତଳ —

ସାଗର ଶୁଖାଇ, ଦେଶ ରସାତଳ —

ଧରା ଛେଦ — ଅଭ୍ର ଭେଦ — ତୋଳି ହୁମ୍ଭ ବରେଣ୍ୟ !

ଧର୍ମୀ — (ସାଶ୍ୱର୍ଥେ ଚାହିଁ ରହିଥିବା)

ସର — ଉଠ, ମାତ, ଅଗ୍ରସର ହୁଅ, ବୀର — ଯୁଦ୍ଧ — ଯୁଦ୍ଧ —

ଧର୍ମୀ — ଏ' କି ଭୈରବାମୂର୍ତ୍ତି ।

ସର—ମୁଁ ଯେ ତୁମର ସର, ଭାବ—ଅଜ୍ଞ କାଳ ବିଳମ୍ବ କର
ନାହିଁ—ଶବ୍ଦ, ଶବ୍ଦ ପ୍ରାଣୀ ଯେ ତୁମର ଅଗମନ ଅଶାରେ
ବିଚ୍ଛେଦ ପ୍ରାଣ ।

ଧର୍ମୀ—ସର—ସର—ଶକ୍ତିମୟୀ ମୋର ।—ଶୁଣିବ କି ତେବେ—
ସର—ସରୁ ଶୁଣିବ ଭାବ ।—ଜଗନ୍ନାଥ ଭରସା—ଅମୃତାନନ୍ଦର
କେବଳ, କାର୍ଯ୍ୟ—କାର୍ଯ୍ୟ—

ଧର୍ମୀ—ଠିକ୍ କହୁଛ, ଭଉଣୀ । କାର୍ଯ୍ୟ—କାର୍ଯ୍ୟ—କିନ୍ତୁ ଏ
କାର୍ଯ୍ୟର ସହାୟ ତୁମେ ସିନା ?—ଓ ହୋ । ମୋ'ର ପାଇଁ
ତୁମକୁ କେତେ କଷ୍ଟ—ନା, ନା, ଭଉଣୀ ଅଜ୍ଞ ତୁମେ ମୋ
ସଙ୍ଗେ—କିନ୍ତୁ, କିନ୍ତୁ, ମୁଁ ଯେ ତୁମକୁ ଶୁଣି ବହୁପାରିବି
ନାହିଁ, ଭଉଣୀ । ସର—ସର—କୁହ, ମୋତେ କ୍ଷମା
କରବ ? ମୁଁ ଯେ ତୁମର ଏହି ପ୍ରାଣପୂର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗୀତକୁ ତୁଚ୍ଛ ଜାନ
କରିଛୁ—ଶକ୍ତିମୟୀ ତୁମକୁ ଉପେକ୍ଷା—

ସର—ଭାବ । ଭାବ । ମୋତେ ବରଂ କ୍ଷମା କର—ଜାଣି ନ ଥିଲି
ଯେ, ଏ ଦେହ ସାମାନ୍ୟ ଧୂଳିମାଟି ନୁହେଁ—ସେହି ମହାଶକ୍ତିର
ଗୋଟାଏ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଲବଣ !—ଏହି ସଙ୍ଗୀତ ମୋ'ର ସ୍ବତନ୍ତ୍ର
କିଛି ନୁହେଁ—ତୁମର ସେହି 'ମହାସଙ୍ଗୀତ'ର ଗୋଟାଏ
ସୁଧାମୟ ସଞ୍ଜୀବନୀ ପ୍ରତିଧ୍ବନି ମାତ୍ର ।

ଧର୍ମୀ—ଅଜ୍ଞ କି ଭୟ ମୋର—ଏହି ସୁଧାମୟ ସଞ୍ଜୀବନୀ ପ୍ରତି-
ଧ୍ବନିରେ ଯେତେବେଳେ ମୋ'ର ନିତ୍ୟ ଅବଗାହନ—ନିଜେ
ଦାନବଦଳନା ଅଭୟାମୂର୍ତ୍ତି ଯେତେବେଳେ ମୋ'ର ଚର
ସହଚରୀ ? ଅସ, ଅସ, ପ୍ରାଣମୟି, ଶକ୍ତିମୟି ! ଅଜ୍ଞ ବିଳମ୍ବ
ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ—

ସର—କ୍ଷମାକର, ଭାବ—ଅଜ୍ଞ ତ ମୁଁ ତୁମ ସଙ୍ଗେ ଯାଇ ପାରିବି
ନାହିଁ—

ଧର୍ମୀ—(ଚମକି ଉଠି) ସର । —

ସର—ସଖୀକୁ ସଖୀର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଦିଅ, ସଖା । — ଅଜି
ତୁମେ ଯାଉଛ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ — ଜାତିର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା
କରିବା ପାଇଁ — ଦେଶର ମାନ ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ — ଜଗତର
କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରିବା ପାଇଁ; ମାତ୍ର ଏଠାକାର ତୁମ୍ଭର
ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇବ କିଏ ? ତୁମର ଜଗତର କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ
କରିବ କିଏ ? ତୁମର ଗୃହର ମାନ ବଢ଼ାଇବ କିଏ ? ତୁମର
ବୋ'ର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିବ କିଏ ?

ଧର୍ମୀ—ସର । ସର । —

ସର—କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ! କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ! — ଭାଇ । ଭାଇ । ଏହି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ଅଦେଶରେ ତୁମେ ଯେତକି ହୃଦେ ଗୁଲିଯାଉଛି — ଯେତକି
ଅଖିର ଅନ୍ତରାଳ ହୋଇଯାଉଛି, ମୁଁ ଯେମନ୍ତ ଢେତକି ଅଖି
ଅଗରେ, ଢେତକି ନିକଟରେ ତୁମକୁ ଦେଖି ପାରୁଛି ।
ଅଜି ତୁମେ ଜାତିର — ଦେଶର — ଅପରର ବୋଲି,
ମୋ'ର ଯେମନ୍ତ ଅଦ୍ଭୁତ ନିଜର — ହୃଦୟର — ପ୍ରାଣର
ହୋଇ ଉଠୁଛି । ଭାଇ । ଭାଇ । ସତେ, ସତେ ଅଜି
ମୋ' ଭିତରେ କି ଗୋଟାଏ ନୂତନ ଭାବସମୂହ ମାଡ଼ି
ଅସୁଛି, ତା' ମୁଁ ଜାଣୁଛି, ଅଜି ମୋ'ର ମନ ଜାଣୁଛି ।

ଗୀତ

କି ଗାଣା ବାଜେ

କି ସ୍ଵର ଗାଜେ

ମୁହଁ ଜାଣେ ମୋ'ର ମନ ଜାଣେ ।

କି ଯେ ସେ ଗୀତ

ଜଠେ ଦିଶି ମାତ

ମୁହଁ ଜାଣେ ମୋ'ର ମନ ଜାଣେ ।

ଯେତକି ଭାବେ ନୁହଁ ତୁମ୍ଭେ ମୋ'ର,
 ତେତକି ଜାଣେ ଅଟ ଗୋ ମୋ'ହର—
 ଏ' ଯେ କି ଭାବନା କି ମହା ଚେତନା
 ମୁହଁ ଜାଣେ ମୋ'ର ମନ ଜାଣେ ॥

ଧର୍ମା—ଭଉଣି । ଭଉଣି । (ଅଲିଙ୍ଗନ କରିବା)
 (ବାଳକ-ମାତାର ଅର୍ଦ୍ଧଧାତୁ ଘେନି ପ୍ରବେଶ)

ଧର୍ମା ମା—ଅହା । ଏ' ଯେ ଯୁଗଳମୁଖି—
 ଧର୍ମା—ବୋ । ବୋ ।
 ଧର୍ମା ମା—ଧନରେ ମୋ'ର । (ଭଉଣୁକୁ ଅଲିଙ୍ଗନ କରିବା)
 ସର—ବିଳମ୍ବ କରିନା, ମାଉସି ।

ଧର୍ମା ମା—ଅ'ରେ ଧନ । ଏ' ଶୁଭ ଅନୁକୂଳରେ ଅଜ ଫେରାଇ
 ନାହିଁ—ଏଇଠି ସେହୁପରି ସଜାଇ ଦିଏ—ମଥୁରା
 ବିଜେବେଳେ ଗୋପାଳକୁ ଯଶୋଦାଗୁଣୀ ଯେଉଁପରି
 ସଜାଇ ଦେଇଥିଲେ—

[ବାଳକକୁ ସଜାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ]

ସର—

ଗୀତ

ସଜାଅ, ସଜାଅ, ସେ ସାଜେ ସଜାଅ,
 ଯେ ସାଜେ ସାଜି ମୋହନ,
 ମଥୁରା ବିଜୟେ ଗୁଳିଥିଲେ ରଥ—
 ଘର୍ବର ହୁଁ କାରେ କମ୍ପାଇଣ ପଥ,
 କମ୍ପିତ ଶବ୍ଦ—କମ୍ପିତ ଧରା—ଶୁଣି ସେ ବିଜୟ ଘୋଷ ॥

ଦିଗଞ୍ଜନାଗଣ—ଗାଥ ହେ ବିଜୟ ମଙ୍ଗଳ ସଙ୍ଗୀତ
ଧରହେ ଉଡେ ତାନ୍ ।

ଶଙ୍ଖ, ଫୁଲଫୁଲି, ଘନ ବରତାଳି
ବତାକି ବାର ମାନ୍ ।

ସର— ବଜାଅ, ବଜାଅ, ସେ ବାଜା ବଜାଅ,
ଯେ ବାଜା ଶୁଣି, ଅହବେ
ସୁଭଦ୍ରା ସନ୍ତାନ ଧାଉଁ ଥିଲା ହେଲେ,
ଅଶ୍ରୁତ ଦୁର୍ଜୟ, ସପ୍ତରଥ ମେଲେ —
ସେ କି ଧର୍ମଣ—ସେ କି ମର୍ମଣ—ଅରହର ବିଶ୍ୱସାର ।

ଦିଗଞ୍ଜନାଗଣ—ଗାଥ ହେ ବିଜୟ ମଙ୍ଗଳ ସଙ୍ଗୀତ
ଧର ହେ ଉଡେ ତାନ୍ ।

ଶଙ୍ଖ, ଫୁଲଫୁଲି, ଘନ ବରତାଳି
ବତାକି ବାର ମାନ୍ ।

ସର— ଜଗାଅ, ଜଗାଅ, ସେ ଜାଗେ ଜଗାଅ,
ଯେ ଜାଗେ ଜାଗି ଯୋଗେଣ—
ସବଂଶେ ସରର କରିଥିଲେ ନାଶ
ଅଗ୍ନେୟ ଉଦ୍‌ଗାରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳାଲ ରୋଷ
ସେ କି ସ୍ମୃତନ—ସେ କି ଗର୍ଜନ—ଜାଗରତ ନାରାୟଣ ।

ଦିଗଞ୍ଜନାଗଣ—ଗାଥ ହେ ବିଜୟ ମଙ୍ଗଳ ସଙ୍ଗୀତ
ଧର ହେ ଉଡେ ତାନ୍

ଶଙ୍ଖ, ଫୁଲଫୁଲି, ଘନ ବରତାଳି
ବତାକି ବାର ମାନ୍ ।

ଧର୍ମା ମା—ଅଶୀର୍ବାଦ କରେ ରେ ସଙ୍ଗାଳ । ଦେବଜ୍ଞାନନ୍ଦନ
କଂସରାସକୁ ବିନାଶ କରି ପିତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଯେପରି ଉଦ୍ଧାର
କରିଥିଲେ, ଅଜ୍ଞାନ ରାସକୁ ବିନାଶକରି ତୋ'ର ପିତାକୁ

ନା—ଗୋଟାଏ ଜାତିକୁ—ତୋର ଦେଶକୁ ସେହିପରି
 କଲାର କର । (ସର ପ୍ରତି) ଅ' ମା—ଶ୍ରୀମତୀ ଅବ୍ ଯଶୋଦା
 ଶଶୀ ସିନା ଶୋକାଶ୍ରୁ ବୁଢ଼ାଇ—ନିନ୍ଦନରେ କଠାକ,
 କୁଜମୋହନକୁ ବିଦାୟ ଦେଇଥିଲେ—ଅମ୍ଭେମାନେ
 ଅନନ୍ଦରେ କଠାକ—ଅନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ବୁଢ଼ାଇ, ପ୍ରାଣମୋହନକୁ
 ଅମର ବିଦାୟ ଦେବା—

ଧର୍ମା—କୌ । କୌ । ଯମାକର—ଦୁଇ ମୁହଁ ମାଡ଼ିଅଛନ୍ତି ନ ନେଇ—
 (ଜାନୁପାତ ପୂର୍ବକ)

ଧର୍ମା ମା—(ସମ୍ମୁଖେ)—ସେ ଅଭାବ, ଏହି ମା ମୋ'ର ପୂର୍ବର
 ରେ ବାପ । (ସବୁକୁ ଚୁମ୍ବନ କରି)—ଦେଖ, ବାପ
 ମୋର—ଯେ କୌଣସି କାମ କରିବା ଅଗରୁ, ଜରୁର
 ହେଉ ପଡ଼ିବେ, ଭାବି ଚିନ୍ତି କରିବା ଉଚିତ—ଖାଲି
 ଗୋଟାଏ ଅବେଗରେ ଭ୍ରମିଯିବା ଠିକ୍ କି ?

ଧର୍ମା—ସେଥିରେ ଯେଉଁ ଦମ୍ଭ ଅବଶ୍ୟକ, ତାହା. ଏହି ଦେବା-
 ପ୍ରତିମା—

ସର—ବିଳମ୍ବ ହେଉଛି, ଭାଇ —

ଧର୍ମା—ସର । ସର । ଏ' ଅମୂଲ୍ୟ ଶିକାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା କାର୍ଯ୍ୟରେ
 ଦେଖାଇ ତୁମର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବଢ଼ାଇବି, ସର ।—କୌ ।
 କୌ । ସନ୍ତାନକୁ ବିଦାୟ ଦେ—(ଅବନତ ହେବା)

ଧର୍ମା ମା—ଅଶୀର୍ବାଦ କରୁଛରେ, ଧନ—ବିଜୟୀ ହୋଇ
 ପିତାସଙ୍ଗେ ତୋ'ର ଶୀଘ୍ର ଘରକୁ ଫେରିଅ'—

ସର-ମା—(ନେପଥ୍ୟ) କାହିଁ ଗଲା ସେ ଟୋକି ?—ମୋତେ
 ଟିକିଏ କରନିଦ ଲାଗିଛି କି ନାହିଁ—(ପ୍ରବେଶ କରି) ଏହି
 ଯେ କଦମ୍ବମୂଳରେ ଯୁକ୍ତଲେ ଯୁକ୍ତଲେ—କି, ଭଉଣି—
 ତୁମେ କି—

ସର — ବୋଁ ! ବୋଁ ! ତୋ'ର ଗୋଡ଼ ଧରୁଛି — ଏ' ଶୁଭବେଳେ —
 ସର-ମା — ତୁମେତ ବେଶ ନବରଙ୍ଗ ଲଗେଇବ, ଧର୍ମ୍ମ ! ବୋଁ —
 ତୁମେ ବେମହତଅଣୀ ବୋଲି କଣ, ସମସ୍ତେ —

ଧର୍ମ୍ମ ! — ଅଜ୍ଞ ତୁମର ବୟନାହିଁ, ମାଉସି — ଏ' ଗ୍ରାମରୁ ଯେ ମୁଁ
 ଏହିକ୍ଷଣି ବିଦାୟ ନେଉଛି —

ସର-ମା — କେଉଁ ଗାଡ଼କୁ ଯାଉଛରେ, ଗାଡ଼ପଣା ?

ସର — ଯେଉଁ ଗାଡ଼ରୁ ଲୋକେ ମୁଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡା ଘାସ ଅଣିଥାନ୍ତି, ବୋଁ ।

ସର-ମା — କି ଲୋ । ତୋ'ର ତ ଭାବ ମୁହଁ ବଢ଼ି ଗଲାଣି —
 ଦେବି ଯେ —

ଧର୍ମ୍ମ ! ମା — ଥାଉ, ଥାଉ, ଭଉଣି — ପିଲଟା ଯାହା କରୁଛି —

ସର-ମା — ମଲ ମୋ'ର ଯାଉଛି । — କିଲୋ — କେଉଁଠିକି ମଠାଇ
 ଦେଉଛୁ କି ?

ଧର୍ମ୍ମ ! ମା — (ବଦ୍ଧଦ କଣ୍ଠେ) ତା' ବାପ ପାଖକୁ —

ସର-ମା — ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାକୁ ? ଅଲୋ, ଅଲୋ, ତୁ କଣ କରୁଛୁ ? —
 ତୁ କଣ ଶୁଣି —

ଧର୍ମ୍ମ ! ମା — ଭଉଣି, ଭଉଣି । ସେ କଥା କହୁ ଲହଡ଼ାର ମୋ'ର
 ଖୋଲି ଦିଅ ନାହିଁ — ଅଣୀବୀଦ କର — ପିଲମୋର —

ସର-ମା — 'ହାଣମୁହଁକୁ ଯାଉ' ଏହିକଥା କହୁଛି ନା ? — ତୁ
 ପ୍ରଭୁଖାଇ ବୋଲି କଣ ଦୁନିଅ ଯାଏ ସେଭିଅ ? —
 ଅ'ଲୋ ଟୋକ —

(ଗମନୋଦ୍ୟତା ହେଲେ)

ଧର୍ମ୍ମ ! — ତୁମର ଅଣୀବୀଦ ନ ନେଇ ମୁଁ କେବେ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ,
 ମାଉସି ! (ଚରଣ ଧରିବା)

ସର-ମା—ଅରେ—ଅରେ, କ’ଣ କଲ୍ଲରେ, ଟୋକା—ଛୁଡ଼ି,
ଛୁଡ଼ି, ମୁଁ କି ଅଣିବାଦ କରବି ରେ—ସେ ହାଣମୁହଁକୁ
ତୋଡେ ବାଟ ନ ମିଳୁ —

ଧର୍ମା—ନା, ନା, ମାଉସି । ସେପରି କୁହ ନାହିଁ—ହାଣ ମୁହଁରେ
ଯେ ଅଜି ମୋ’ର ପିତା — ମୋ’ର ଜାତି — ମୋର ଦେଶ ।

ସର-ମା — ମଲ ମୋର — ତୁ ମାଙ୍କଡ଼ କୁଅଟା, ଯାଇ କଣ ଉପର
ଅଣିବୁ ?

ଧର୍ମା—ତୁମ ଅଣିବାଦରେ, ମାଉସି — ନିଶ୍ଚୟ ଅଣିବି —

ସର-ମା — ଅରେ ଟୋକା — ଏଡ଼େ ସାହସ ନା ତୋର ? —
ଅଲେ ଧର୍ମା ବୋ — ତୋର କଣ’ ଟିକିଏ ଅଇଲ ନାହିଁ ?

— ଜାଣି ଶୁଣି ଯମ ମୁହଁକୁ ପିଲଟାକୁ ସିନା — ଅହା । —

(ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବାଳକକୁ କ୍ଷଣକାଳ ନିରୀକ୍ଷଣ କରବା)

ଅଲେ ପ୍ରଭୁଶାଈ, ତୁ କରବୁ କ’ଣ — ପୁଅଟାକୁ ଯମ ସଙ୍ଗେ

ନଢିବାକୁ ଯେଲି ଦେଉରୁ — ବେକରେ ଗୋଟାଏ ଡେଉଁରଅ

ଫେଉଁରଅ ବି ବାନ୍ଧ ଦେଇ ନାହିଁ ? — ମ, କାଲି ତ

କପିଳାମାକୁ ଦେଇ ପକାଇଲି — ସେଇ ଦୁକୁମୀ ଡେଉଁରଅ

ଯୋଡ଼ିକଲୁ କେତେ ସାଇତି ସାଇତି ଗୋଟିଏ ଲୁଗୁର

ରଖିଥିଲି — ଏମତି ଚପଦରେ କେନ୍ଦ୍ର କେବେ ପଡ଼ିଲେ —

କ’ଣ କରୁଛୁ ? ଜାଣି ଶୁଣି ପୁଅଟାକୁ କେମିତି — ଅଇଲୁ,

ଅଇଲୁ ସର । ତୋରି ଡେଉଁରଅଟା — (ଫିଟାଇ ନେଇ

ଧର୍ମା ବେକରେ ପିତାଇ ଦେଇ ଚୁପ୍‌ନ କରବା)

ଧର୍ମା—(ପଦଧୁଲି ନେଇ) ଏହିତ ମୋ’ର ଶଜୟ କେର,
ମାଉସି ।

ସର—(ନତଜାନୁ ହୋଇ) ବୋ, ବୋ । — ମା’କୁ ମୋ’ର
ଏତେଦିନେ ଚିହ୍ନିଲି ସିନା ।

ଧର୍ମା ମା—ପାଷାଣୀ ମୁଁ—ପାଷାଣ ବୁକୁରେ ସବୁ ଦେଖୁଛି, ସବୁ
ଶୁଣୁଛି— (ଦୃଢ଼ତାବ୍ୟଞ୍ଜକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁବା)

[ଦାସ ଭୋଇ ପିଠିରେ ଗୋଟାଏ ବୁକୁଳା ବାନ୍ଧି ଓ
ଠେଙ୍ଗାଟାଏ ଧରି ଶାମା, ଶାମା ଅତି ଧର୍ମୀର ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପ୍ରବେଶ]

୧ମ ବାଳକ—ବନ୍ଦ୍ରାସ । ଶଶୁ । ଧରମାକୁ ଅମର ତୁ କେଉଁ-
ଠାକୁ ଘେନି ଯିବୁରେ ?—ଧରମା । ଧରମା । ତୁ କଣ
ସତେ ସତେ ରୁଷିକର ଅମକୁ ଅଜି ଶୁଣି ଯାଉଛୁ ?
କେତେ କଥା ତ ତୋତେ ନିଜ ନିଜ କହିଥାଉଁ—କାହିଁ
ଦିନେ ତ ତୁ ଅମ ଉପରେ ରାଗିନାହିଁ ?—ତୋତେ
ମେଳରେ ନ ନେଲେ ଯେ ଅମର ଜମେ ନାହିଁ—ଅଜି ତୁ
ନ ଥିଲୁ, କେମ୍ବିକା ଅଲଗା ଅଲଗା ଲଗୁଥିଲୁ ସିନା ।—

୨ୟ ବାଳକ—ସର । ସର । ତୁ କଣ ତଡ଼ି ଦେଉଛୁ ?—ଅମେ
ହଂସାକଲ୍ ବୋଲି ?—ଏ’ କଣ ଅମର ମନର କଥା ? ।

୩ୟ ବାଳକ—ସରିଅବୋକ୍ତି । ତୁମେ ଅମର କଥାରେ ଧରମାକୁ
ଏମ୍ବିକା ଗାଳିମନ୍ଦ କଲ ଯେ, ଧରମା ଅଜି ଗାଁ ଶୁଣି—
ଅମକୁ ଶୁଣି— (ବାଳକମାନେ କାନ୍ଦି ପକାଇବା)

୪ମ ବାଳକ—ଧର୍ମା ବୋଁ । ତୁମେ ପରା ମା—କେମ୍ବିକା ଶୁଣି
ତୁମର ? ମା, ହୋଇ ପୁଅକୁ ଯମ ମୁହଁକୁ—

ଧର୍ମା—ଯମ ମୁହଁକୁ ଯାଉନାହିଁ, ଭାଇମାନେ—ଯମମୁହଁରୁ ଅମର
ବାପ, ଦାଦା, ଭାଇ, ବନ୍ଧୁକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାପାଇଁ ଯାଉଛି ।
ତୁମେମାନେ ହସି ହସି ମୋ’ର ଜୟକାମନା କରି ମୋତେ
ବିଦାୟ ଦିଅ । (ଅଲିଙ୍ଗନ କରିବାକୁ ଯିବାବେଳେ)

ବାଳକଗଣ — ଭାଇ । ଭାଇ । — (ଦଉଡ଼ିଯାଇ ଦୃଢ଼ଭାବେ ଅଲିଙ୍ଗନ କରିବା)

ସର — ଛୁ, ଭାଇମାନେ । ଏତେବେଳେ କି କାନ୍ଦିବା ଉଚିତ ?
କୁହ ସମସ୍ତେ, ‘ଧରମା ଭାଇର ଜୟ’ ।

ବାଳକଗଣ — ଜୟ ଧରମାର ଜୟ !

ଧର୍ମା — ଅସୁଛି, ଭାଇମାନେ ।

ବାଳକଗଣ — ଭ-ଇ । — ଭ-ଇ — (କାନ୍ଦପକାର ପୁଣି ଅଲିଙ୍ଗନ କରିବାକୁ ଯିବାବେଳେ)

ଏମ ବାଳକ — ନା, ଭାଇ । ଅସ ଅମ୍ଭେମାନେ ଫୁଲତୋଳି ଭାଇକୁ
ଅମର ଜୟମାଳା ଅବଦୁଁ ପିନ୍ଧାଇଦେବା ।

(ବାଳକମାନଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଧର୍ମା — ଅସୁଛି, ବୋ । — ସର । — ବିଦାୟ —

[ଧର୍ମା ନିଜର ମା’ ଓ ମାଉସୀଙ୍କ ଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ
ପରେ ସରଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ—

[ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ଦୟାକୁମ୍ଭଶୂନ୍ୟ ସେହି ସ୍ଵଗତିତ ମନ୍ଦିରଟି ଦେଖା ଯାଉଥିଲା, ଅସ୍ତ୍ରଗାମୀ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଲେହନ ରଶ୍ମିରେ ସ୍ନାତହୋଇ ମାନବର ଅକୃତ-କାର୍ଯ୍ୟତାକୁ ବିଦ୍ରୁପ କଲା ଭଳି ଜଣାପଡୁଥିଲା—
କାରିଗରମାନେ ଦୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟ ସାର ଗୁଲି ଯାଉଛନ୍ତି — ଗୋଟିଏ ବାଳକ କେବଳ
ଉଲ୍ଲେସରେ ସେହି ଦେଉଳର ଅଗ୍ରଭାଗକୁ ଚାହିଁ
କେତେ କ’ଣ ଭାବିବାକୁ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା —
କିଛିସଣ ପରେ ଅତି ଚନ୍ଦ୍ରାରେ ଅବସନ୍ନପ୍ରାୟ
ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଶିଳାଖଣ୍ଡ ଉପରେ ବସିପଡ଼ିଲା —
ନିଜର କପୋଳଦେଶକୁ ଦକ୍ଷିଣକର ତାଳୁରେ
ମର୍ଷଣ କରୁ କରୁ ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ଵାସ ତ୍ୟାଗ କଲା ।]

ଧର୍ମୀ—କିଛି ଠିକ୍ କରପାରୁ ନାହିଁ । (ପୁଣି କେତେ କ’ଣ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲା—ଅବଶେଷରେ ଠିଆହୋଇ, ସେହି ମନ୍ଦିରର ଭିତର ବାହାର, ଏ’ ମାଣ ସେ ପାଣ, କେତେ କ’ଣ ପ୍ରଶ୍ନା କରିବା ପରେ ମନ୍ଦିରର ଚୁଡ଼ାଟିକୁ ସ୍ଥିରଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ଠିଆହେଲା)

(ବିଶୁର ହାତ ହତାସର ଘେନି ପ୍ରବେଶ)

ବିଶୁ—କିଏ ସେ ପିଲା ? — ଅଜକୁ ଅଠ ଦଶଦିନ ହେବ, ଆମେ ସବୁ କାମ ସାରି ଚାଲିଗଲାପରେ—(ଖୋଜୁ ଖୋଜୁ) ଠିକ୍ ଏତକିବେଳେ—ଅଜ କ’ଣ ଆସି ନାହିଁ ?—(ଦେଖି) ଏହି, ଏହି ଯେ—ଉଃ । କି ଲଘୁରେ ଚାହିଁ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଛି— (ହାତ ହତାସର ଥୋଇଦେଇ, ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପଛଅଡ଼ୁ ଧାଁରେ ପୂର୍ଣ୍ଣକର) ଅରେ ବାପ —

ଧର୍ମୀ—(ସେହିସରି ନିଶ୍ଚଳଭାବରେ ଚାହିଁ ରହିଥିଲା)

ବିଶୁ—(ଅଛଅରେ ପୂର୍ଣ୍ଣକର) ବାପ ।

ଧର୍ମୀ—(ହଠାତ୍ ଚମକିଉଠି) କିଏ ? ବାବା — ବା —

(ଅସ୍ପଷ୍ଟମୂରଣ କଲା)

ବିଶୁ—‘ବାବା’ ! — ଡାକ, ବାପ । — ଠିକ୍ ସେହି ଡାକ — ସେହି କଣ୍ଠସ୍ଵର—(ବାଳକ ପଳାୟନପଥ ଖୋଜିବା) କେତେ କଲ୍ଲନାରେ. କେତେ ସ୍ଵପ୍ନରେ ଯେ ମୁଁ ଶୁଣି ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ଅଧେ ଆଖି ବୁଜା, ଅଧେ ଶାଅଁ, ଡେଇଁ ଉଠିବି — ‘କାହିଁ କାହିଁ’ ବୋଲି ଚାଲିଅଡ଼େ ପାଲଟିବି ଧାଇଁ ଖୋଜି ବୁଲିବି । (ବାଳକ ପଳାୟନୋଦ୍ୟତ ହେଲା) ପଳା ନା — ପଳା ନା. ବାପ—(ଧର) ତୋତେ ଦେଖିଲାଦିନୁ ଯେ—

ଧର୍ମୀ — ଶୁଣୁ ଦିଅ — ଶୁଣୁ ଦିଅ । (ଛଡ଼ାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା)

ବିଶ୍ଵ—ଛୁଡ଼ି ଦେବ — ଛୁଡ଼ି ଦେବରେ ବାପ, ଚରଦନପାଇଁ —
ଅଜି ରାତି ପାହୁଲେ, କାଲି ଯେ କାଳ-ପ୍ରଭାତ —

ଧର୍ମୀ—‘କାଳ-ପ୍ରଭାତ’ । — ‘କାଲି’ । — ‘ଅଜିରାତି ପାହୁଲେ’ ।
— ଅସମ୍ଭବ, ଅସମ୍ଭବ — ମୋ’ର କାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ‘ପାହୁ’
ନାହିଁ, ବାବା । (ବେଗେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବିଶ୍ଵ—‘ବାବା’ — ‘ବାବା’ — ଠିକ୍ ସେହି ଡାକ — ସେହିକଣ୍ଠ-
ସ୍ଵର — ‘ବାବା’ — ‘ବାବା’ । — ଓଃ ଗୁଲିଗଲ, ଗୁଲିଗଲ ।
(ନେପଥ୍ୟକୁ କିଛିକ୍ଷଣ ଚାହିଁ ରହିଲେ) କିଏ ସେହି ? —
ପ୍ରକୃତରେ କି ସେହି ମୋ’ର ? — ଅସମ୍ଭବ, ଅସମ୍ଭବ — ମତ୍ତ-
ମଗ୍ନତାରେ ଜଳ ଅସିବ କାହୁଁ ? କିନ୍ତୁ, କିନ୍ତୁ — ତଥାପି
ପିଲାଟାକୁ ଦେଖିଲ ଦିନୁ, କେତେ କ’ଣ ସ୍ମୃତି ଯେ ଉଦେଳ
ଲହରୀ ପରେ ଲହରୀ ପରି ମୋତେ ଅଲୋଡ଼ିତ କରୁଛି —
ଅହା ! ଟୋକାଟାର ଅଖି ଦି’ଟା ଯେମିତିକା ଠିକ୍ ତାର
ନକଲ — ସେହିପରି ତଳ ତଳ — ସେହିପରି ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ! —
କଳାତୋଳା ଯୋଡ଼କ, ମାନସମୋହିନୀକୁ ମୋ’ର ଲଗୁର
ରଖିଛି ଯେମିତି । — ହାୟ ! (ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ଵାସ ତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ)
ଅଜକୁ ବାର ବର୍ଷ ତେ ହୋଇଗଲା, ପ୍ରତିବର୍ଷ ମନେ
ହେଉଥାଏ—ଅଜ ବେଶୀ ଦିନ ନୁହେଁ — ଏହି କାମ
ଶେଷ ହେଲା ବୋଲି — ଶୀଘ୍ର ଘରକୁ ଫେରିଯିବ — କେତେ
ଯୁଗର ଅମାନିଶା ପରେ ପୁଣି ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ଦର୍ଶନ କରିବ
— ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ଧୂଆର ଅଶାରେ କେବଳ, ଅମ୍ଭେ
ଦୁହେଁ ଡ଼ିପ୍ତି ଲଭି କରୁଥିଲୁ — ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ପ୍ରତିହେବାକୁ
ଦେଖିବୁ । ଅହା ! କେତେଟିଏ ସେ ହୋଇ ନ ଥିବ ?
ବାର ବର୍ଷର — ଠିକ୍ ଏହି ପିଲାଟି ପରି । — ଏ’ନୁହେଁ ତ ?

ଅସମ୍ଭବ—ସେ ଏଠାକୁ ଆସିବ କିପରି ? — ନା, ନା —
 କିଛି ସେହି ମୋ'ର — ଓଃ । ମତ ବୋଧହୁଏ ମୋ'ର
 ଗୁରୁ ନାହିଁ । — (ସାମାନ୍ୟ ଉଲ୍ଲସପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୋଟିଏ ଶିଳାଶବ୍ଦ
 ଉପରେ ବସିବାକୁ ଯାଉଥିଲା ବେଳେ ଧର୍ମୀର ପଶ୍ଚାତ୍ତାପରୁ
 ପୁନଃ ପ୍ରବେଶ)

ଧର୍ମୀ—ମିଶ୍ରିଏ ।

ବିଶ୍ଵ—(ଫେରିଗୁଡ଼ି) ଏହି — ଏହି ଯେ — ଅ' ଅ' ବାପ —
 ମୋତେ ସେହି 'ବାବା' 'ବାବା' ବୋଲି ଡାକ —
 ତୋ'ର ଡାକରେ ଯେ — ଅଛା, ବାପ ସତକରି କହନି
 ଭଲ —

ଧର୍ମୀ — ତା' ହେଲେ ମୁଁ ଗୁଲିଲି —

ବିଶ୍ଵ — (ବାଧା ଦେଉ ଦେଉ) ନା, ନା, ବାପ — ସେ କଥା
 କହନାହିଁ — ମୁଁ କିଛି ପଚାରିବି ନାହିଁ — କିଛି ଜାଣିବାକୁ
 ଚେଷ୍ଟା ସୁଦ୍ଧା କରବନାହିଁ — ଶାଲି ତୁ ମୋ' ଅଗରେ ଠିଆ
 ହୋଇଥା' — ଅଜି ତାକୁଥା' ସେହି ମଧୁର ଡାକ, 'ବାବା'
 'ବାବା' — ଡାକ, ଡାକ, ବାପ ।

ଧର୍ମୀ — ଏତେ ଅଧୀର ହେଲେ କିନ୍ତୁ —

ବିଶ୍ଵ — (ଅତି ଅତୁରଭାବେ) ବାପ ! ବାପ ! ତୁମ୍ଭ ଯେ ମୋତେ
 ଅଧୀର କରିଛୁ ବାପ ! — କାଲି ମୃତ୍ୟୁ —

ଧର୍ମୀ — ମୃତ୍ୟୁ ! (ନିଜପ୍ରତି ଧୂର୍ବକାର୍ଯ୍ୟରକ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା)

ବିଶ୍ଵ — ହଁରେ, ବାପ ! 'ମୃତ୍ୟୁ' — ମୃତ୍ୟୁ ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ଏତେ ଅଧୀର
 ନୁହେଁ, ଯେତେ ଅଧୀର —

ଧର୍ମୀ — (ସ୍ଵଗତ) ଓଃ — ମୃତ୍ୟୁ । କିପରି ପିତୃକାର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର
 କରିବି । (ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ଅଛା ମୁଁ 'ବାବା' ବୋଲି ଡାକିବି —

ଯଦି ଦୟାକର ଏହି ଶିଳ୍ପ ସମ୍ବଳୀୟ କେତେଗୁଡ଼ିଏ
ସନ୍ଦେହ ମୋ'ର ମୋଚନ କରି ଦିଅନ୍ତି—

ବିଶ୍ୱ—(ସସ୍ମିତେ) ଏହି ଛାର କଥା—ପରୁର, ପରୁର, ବାପ—
ଯେତେ ସନ୍ଦେହ ତୋ'ର ଅଛି—ଯେତେ ଗୁପ୍ତଜ୍ଞାନ ହେଉ
ପଛକେ—ଏ'ପରି କ'ଣ ତା' ଉପରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଯଦି ମୋ'ର ନିର୍ଭର କରୁଥାଏ, ତଥାପି ତାହା ମୁଁ ତୋତେ
ସାଜେ ଦାନ କରିବି—ଅମ୍ଳାନ ଶତ୍ରୁରେ ସମସ୍ତ ସନ୍ଦେହ
ମୋଚନ କରିଦେବି—ବିନାମୟରେ ଗୁହ୍ୟବି, ଶୁଣିବି କେବଳ
ସେହି 'ବାବା' 'ବାବା' ଡାକ ।—ଡାକ—ଡାକ—

ଧର୍ମା—ବାବା । ବାବା ।—

ବିଶ୍ୱ—୧୫, କି ତୁମ୍ଭି ।—କହ, ବାପ । କି ତୋ'ର ପ୍ରଶ୍ନ ?

ଧର୍ମା—ବାବା । ଏହି ନିଉଜର ମାଧ୍ୟାହ୍ନିକ ବିନ୍ଦୁଟା—

ବିଶ୍ୱ—'ମାଧ୍ୟାହ୍ନିକ' ।

ଧର୍ମା—ହଁ, ବାବା । ମାଧ୍ୟାହ୍ନିକ ବିନ୍ଦୁଟା ଦେଉଳର ଠିକ୍ ମହାମନ୍ତ୍ର
ରହିଲେ କି ଏଠାରେ ଚଳିବ ?

ବିଶ୍ୱ—କିଏ ତୁମ୍ଭ, ବାଳକ ? (ଅପାଦମସ୍ତକ ନିଶ୍ୱାସଣ କରିବା)
ଏ କଥା ତୁ ଜାଣିଲୁ କିପରି, ଟୋକା ?

ଧର୍ମା—କାହିଁକି ବାବା, ଯୋଥୁ ପଢ଼ି ।

ବିଶ୍ୱ—ଯୋଥୁ ପଢ଼ି । ଏପରି ଯୋଥୁ ତ, ଏ ବାରଣ ବଢ଼େଇ
ଭିତରେ ଏକା ମୋ' ଛଡ଼ା—

ଧର୍ମା—ତୁମର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ତୁମେ ପାଳନ କରି, ବାବା । ନାହିଁ ତ
ମୁଁ ଅଜି 'ବାବା' ବୋଲି—

ବିଶ୍ୱ—ନା, ନା, ବାପ । ସେପରି କହନା—ସେ ସୁଧାରୁ ମୋତେ
ବଞ୍ଚିତ କରିନା—ଅସଲ ମୃତ୍ୟୁ—

ଧର୍ମା—‘ମୃତ୍ୟୁ’ । (ଅସ୍ଥିର ହେବା)

ବିଶ୍ଵ—ହଁରେ ବାପ । ଅସଲ ମୃତ୍ୟୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା ମୋ’ର ଭୁଲଇ ଦେଇଛି,
ତୋ’ର ସେହି ‘ବାବା’ ‘ବାବା’ ଡାକ ସିନା—

(ବାଳକକୁ ମୁଗ୍ଧ ନେତ୍ରରେ ଚାହିଁ ହେବା)

ଧର୍ମା—କୁହ, କୁହ, ବାବା—ମୋର ପ୍ରଶ୍ନର କି ସମାଧାନ ?—
ଅଉ ଯେ ବିଳମ୍ବ—

ବିଶ୍ଵ—ନା, ବାବା, ଅଉ ବିଳମ୍ବ କରିବି ନାହିଁ—କହ, କହ, କି
ପ୍ରଶ୍ନ ତୋ’ର ?

ଧର୍ମା—ଦଧି ନଉଡ଼ର ମାଧ୍ୟାହ୍ନିକ ବିନ୍ଦୁଟା ଦେଉଳର ଠିକ୍ ମଝା-
ମଝି ରହିଲେ କି ଏଠାରେ ଲେବ ?

ବିଶ୍ଵ—(ସସ୍ମିତେ) ନିୟମ ସବୁଠାରେ ସମାନ, ବାପ—ଏ’ ଅତି
ଲଘୁ ସମସ୍ୟା । ଦେଉଳର ଭୂମିର କେନ୍ଦ୍ରସଙ୍ଗେ ଦଧି-
ନଉଡ଼ର ମାଧ୍ୟାହ୍ନିକ ବିନ୍ଦୁଟି ଠିକ୍ ଲମ୍ବଭାବେ ନ ରହିଲେ
ସ୍ଥିରତା କି—

ଧର୍ମା—ତା’ ଜାଣେ, କିନ୍ତୁ ଦେଉଳର ଘନକେନ୍ଦ୍ର ଏହି ଲମ୍ବରେଣା
ମଧ୍ୟରେ ରହିଲେ ତ ?

ବିଶ୍ଵ—ଦେଉଳଟି ସମପରିମିତଭାବେ ଗଢ଼ା ଯେତେବେଳେ, ତା’
ରହିବା ତ ସ୍ଵାଭାବିକ ?

ଧର୍ମା—ସେହିଟା କଲ୍ପନା କରୁଛନ୍ତି ସିନା—

ବିଶ୍ଵ—ବାସ୍ତବରେ ତା’ ହେଲେ ଦଧିନଉଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଉଳଟି
ଠିଆ ହୋଇଛି କିପରି ?

ଧର୍ମା—ଦଧିନଉଡ଼ ବା ରହୁ ନାହିଁ କାହିଁକି ?

ବିଶ୍ଵ—ସେ ଅମର ଅଦୃଷ୍ଟ ।

ଧର୍ମା—‘ଅଦୃଷ୍ଟ’ । —ବାବା । ବାବା । ଅପଣ କାରଗର ହୋଇ
ଏପରି କଥା କହୁଛନ୍ତି—‘ଅଦୃଷ୍ଟ’ । ‘ଅଦୃଷ୍ଟ’ ।

ବିଶ୍ୱ—(ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି) ବିଶ୍ୱମ୍ଭର କାରିଗର ଅଜ୍ଞ ଯେଉଁଠି
ପରସ୍ତ, ସେଠି ଅଦୃଷ୍ଟ ନୁହେଁ ତ ଅନ୍ଧ କ'ଣ ?

ଧର୍ମା—ବାବା ! ବାବା ! ଏ କଥା କ'ଣ ବିଶ୍ୱମ୍ଭର କାରିଗର
ହସ୍ତରେ ସୁକା ଚିନ୍ତାକର ପାରେ ?—ଅଦୃଷ୍ଟ ! ଅଦୃଷ୍ଟ !—
କୁହ, ବାବା ! ଅତଳ ସମୁଦ୍ର ବର୍ତ୍ତରେ ଏ ଯେଉଁ ଅଜ୍ଞ
ବିଶାଳ ମନ୍ଦିରର ପତ୍ତନ ହୋଇଛି, ଯା'ର ସମୁଦ୍ର ଅଙ୍ଗୁଳର
କେଉଁ ଘନାଞ୍ଜଳିରେ ଲୁଚିଯାଇଥିଲା—କା'ର ପ୍ରୟାସରେ
ବାବା ? ଅପଣଙ୍କର ନୁହେଁ କି ?—ମନ୍ଦିରର ଗାନ୍ଧେ
ଗାନ୍ଧେ ଅଜ୍ଞ ଏ' ଯେଉଁ ବିଚିତ୍ର ଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିଏ ପରିଶୋଭିତ,
ଯାହାର ସମୁଦ୍ର ଗୋଟାଏ ଅଳୀକ ସ୍ୱପ୍ନରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ଥିଲା
—କାହାର କୌଶଳରେ, ବାବା ? ଅପଣଙ୍କର ନୁହେଁ
କି ?—ପ୍ରକୃତରେ, ବାବା—ଅପଣମାନେ ଯେ କି ଅବେଗ
ଓ ତାଡ଼ନାରେ, କି ସଙ୍ଗୀତର ମୂର୍ଚ୍ଛନାରେ—ଓଡ଼ିଆର ବିଶ୍ୱ-
ବନ୍ଧିତ ଏହି କଳାକାର୍ତ୍ତୀ ଅଜ୍ଞ ମୁଁ କି ବରବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇଛନ୍ତି,
କାହା ମୋ'ର ଏ' କ୍ଷୁଦ୍ର ମୁଦ୍ରା ଧାରଣା କରିବାକୁ ଏକା-
ବେଳେ ଅକ୍ଷମ ।—କେବଳ ମୋ'ର ସ୍ୱଜାତିର—ମୋ'ର
ଦେଶବାସୀର ଏହି କାର୍ତ୍ତୀ ଯେତେକି ଅବଲୋକନ କରୁଛି—
ଯେତେକି ବିଶ୍ଳେଷଣ କରୁଛି—ମୋ' ହୃଦୟ ତେଜକି କେଉଁ
ଉପାହାର ଲହରୀରେ ନାଚି ଉଠୁଛି—ମୋ'ର ମର୍ମ ତେଜକି
କେଉଁ ସଙ୍ଗୀତର ଝଙ୍କାରରେ ଝଙ୍କାରିତ ହେଉଛି ।—ବାବା,
ବାବା ! ତୁମେ କାରିଗର—ଅଦୃଷ୍ଟର ଦ୍ରାହ ଦେଇ କର୍ମସ୍ଥାନ
ଦୁଃଖିନାହିଁ । ଧରେ ହେଲା ନାହିଁ—ଦୁଇଥର ହେଲା ନାହିଁ—
—ଶହେଥର ହେଲା ନାହିଁ—ସହସ୍ରଥର ହେଲା ନାହିଁ—
ଅବସାଦ କ'ଣ ? ଚେଷ୍ଟା—ଚେଷ୍ଟା—ଅଜ୍ଞାବନ ଚେଷ୍ଟା—

ବିଶୁଭର ପରୀକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟରେ—କାର୍ଯ୍ୟର ପରୀକ୍ଷା ବିଶୁଭରେ ।
—ଅମୃତ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଫଳ ହେଲା, ତା'ର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ
କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ କି ? ଦେଖ, ବାବା । ବିଶୁଭ କର
ଥରେ, ଏହି ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିବାମାତ୍ରେ ଘନକେନ୍ଦ୍ର, ସ୍ଥାନଭ୍ରଷ୍ଟ
ହେଉଛି କି ନାହିଁ ?

ବିଶୁ—ଅସମ୍ଭବ—ଅସମ୍ଭବ—ଏ' ବିଶୁ ମହାରଣାର କାର୍ଯ୍ୟ ନ
ହୋଇ ଅନ୍ୟ କାହାର ହୋଇଥିଲେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାନ୍ତା ।
ଧର୍ମ—ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ଥରେ ପରୀକ୍ଷା—

ବିଶୁ—ପରୀକ୍ଷା—(ହସି) ଥରେ, ବାପ । ତୁ ବୋଧହୁଏ ବିଶୁ
ମହାରଣା ନାମ ଅଦୌ ଶୁଣି ନାହିଁ—ତା'ର ଗଣନା
କେବେ ହେଲେ ଭୁଲ ହୁଏ ନାହିଁ—ତା'ର କାର୍ଯ୍ୟରେ
ଭିଲେ ହେଲେ ହୁଟି ନ ଥାଏ ।—ଯା' ଦେଖ —ତୋ'ର
ଯେତେ ଚିନ୍ତାକୁ ଅଳ୍ପ, ସବୁ ପ୍ରୟୋଗ କରି ପରୀକ୍ଷା କର,
କେଉଁଠାରେ ଯଦି ଅଶୁମାନ୍ଦାରେ ସୁଦ୍ଧା କୌଣସି ହୁଟି ପାଉ ।
ଧର୍ମ—ହୁଟି ପାଇଅଛି, ବାବା ।

ବିଶୁ—ହୁଟି ପାଇଅଛି ? — ବିଶୁର ? — ତୁହି ? — ପିଲାଟାଏ ? —
ଯେଉଁ ବିଶ, କୌଣସି ସମସ୍ୟାର ସାମାନ୍ୟ ବିବରଣ ଶୁଣିବା
ମାତ୍ରେ ଭ୍ରଷ୍ଟମାନଙ୍କର ହୁଟି ଧରାଇ ଦିଏ ସେହି ବିଶୁ,
ଭ୍ରଷ୍ଟର ଶିରୋମଣି, ହୁଟି ରଖିବ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ, ସ୍ଵହସ୍ତ
ସମାପ୍ତ—ଅଜ୍ଞ ହୁଟି ଧରାଇ ଦେବ, ଜଣେ ସ୍ଵଳ୍ପମତି,
ଜ୍ଞାନହୀନ, ମୂଢ଼, ଶିଶୁମାତ୍ର ?

ଧର୍ମ—ତଥାପି ଅନରୋଧ, ବାବା— ଥରେ ଆସି ପରୀକ୍ଷାକର
ଦେଖନ୍ତୁ —

ବିଶୁ—ପରୀକ୍ଷା ? — ମୋର ଭୁଲର ? — ବିଶୁର ଭୁଲ । ବିଶୁର ମୁହଁ
କପରେ ଏ' କଥା କହିବାକୁ —

ଧର୍ମା—ମୋର ଭୁଲ କି ନୁହେଁ, ସେହୁ କଥା ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ
କହିଛୁ, ବାବା ।

ବିଶ୍ୱ—ପୁଣି ଥଟ୍ଟା ? ‘ବାବା’ ବୋଲି ଡାକିବାକୁ ପ୍ରଣୟ ଦେଲି
ବୋଲି କଣ ଏ’ ପରିହାସ ?—ଏତେ ଗର୍ବ ତୋ’ର ?
ଏତେ ଅହଙ୍କାର ? (ସନ୍ତୋଷେ କିଛିପରି ଚାହିଁଲା ପରେ)
ଯା’ ଯା ଟୋକା—ତୁହି ବୋଲି ଅଳ୍ପ ବିଶ୍ୱକୁ ଏ’ କଥା
କହିଗଲା ।

ଧର୍ମା—ବାବା । ବାବା । କ୍ଷମା କର—ଦୋଷ ହୋଇଛି ।
(ପଦପ୍ରାନ୍ତେ ଅବନତ ହେବା) (ସ୍ୱଗତ) ଅଜ୍ଞାତେ ପିତାଙ୍କର,
ପିତୃ-କ୍ରୁଟି ସମାଧାନ, କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା ମୋର—

ବିଶ୍ୱ—(ସମ୍ମୁଖେ ଉଠାଇ ଉଠାଇ) ଉଠ, ଉଠ, ବାପ । କ୍ଷମା
ଯେ ଅଜ୍ଞ ମାନିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ—ତୋର ଏହି ‘ବାବା’
‘ବାବା’ ଡାକ, ଅଜ୍ଞ ସେହୁ ଅଖି ଯୋଡ଼ିବ ଯେ ସବୁ ଭୁଲର
ଦେଇଛି—ମୋ’ର ସବୁ କାନ୍ଦି ନେଇଛି ।—ଆ, ଆ’ ବାପ—
ଏହି ମରଣକାଳେ— (ଅଲିଙ୍ଗନ କରିବାକୁ ଯିବା)

ଧର୍ମା—(ସ୍ୱଗତ) ‘ମରଣକାଳେ’ । ଓଃ । (ବେଗେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବିଶ୍ୱ—ଯା’ ନା—ବୁଲି ଯା’ ନା, ବାପ ।—ତୁ କ’ଣ ରାଗିଗଲା,
ବାପ ?—ଯିବି, ଯିବି—କଥା ତୋ’ର ଶୁଣିବି—ତଳ ତଳ
କରି ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିବି—ଆ, ଆ’ ବାପ—ଅଳ୍ପ ରାତିକ
ମାତ୍ର ଅବସର—ଅବସର ? ଅବସର କାହିଁ ?—ନା—
(ହତାଶ ଉଠାଇଲେ) ମୋତେ ଅଳ୍ପ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ରେଷ୍ଟାକର
ଏହି ରାତିକ ଭିତରେ ଯେ କୌଣସିମତେ ‘ମୁଣ୍ଡି’ ମାରିବାକୁହିଁ
ହେବ—ତା’ ନ ହେଲେ କାଲି ସକାଳେ ମୁଣ୍ଡକାଟ—ଏକା
ମୋ’ର ନୁହେଁ, କି ଦୁଇଜଣର ନୁହେଁ—ଏ’ ଯେ ଶତ, ଶତ

—ସହସ୍ର, ସହସ୍ର ଜଣର ମୁଣ୍ଡକାଟ—ଗୋଟାଏ ଜାତିର—
 ସମସ୍ତ ଶିଳ୍ପିର—୭୫ । ମୋ'ର ଏତେ ପୋଥି ପଢ଼ିବା—ଏତେ
 ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିବା କ'ଣ ସବୁ ଅକାରଣ ହୋଇଗଲା ?
 —ଟୋକାଟା କହୁଛି, ମୁଣ୍ଡି ମାରିବା ମାତ୍ରେ ଘନକେନ୍ଦ୍ର
 ସ୍ଥାନ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଉଛି—ଏ' ଅତି ସ୍ଵସ୍ତ ବିଚାର—ସେ ଟୋକାଟା
 ଏ ଦୁରୁଦ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନତଥ୍ୟ ଜାଣିଲା କେଉଁଠୁ ? ଏ'ପରି
 ପୋଥିର ଅତି କାହାର ଘରେ ନାହିଁ ? ଗୁଡ଼—ପ୍ରକୃତରେ
 କି ଏହା ଘଟୁଛି ?—କେଉଁଠାରେ କ'ଣ କିଛି ମୋଡ଼
 ରହିଯାଇଛି ? ମୋ'ର ଭୁଲ୍ ହୋଇଛି ?—ଭୁଲ୍ । ବିଶ୍ଵର
 ଭୁଲ୍ !—ବିଶ୍ଵ ଭୁଲ୍ରେ ବି ଯାହା କରେ, ତାହା ମଧ୍ୟ ନିଭୁଲ୍
 ହୁଏ ।—ଜାଣୁନା କିରେ, ବିଶ୍ଵ କାହାର ବଂଶଧର ?—

ଯେଉଁ ବିଶ୍ଵକର୍ମୀ

ଗଢ଼ିଛନ୍ତି ଜାଳାତଳଧାମେ—

ସୁରଶିଳ୍ପ ଶିଳ୍ପକରଶଳ

କରି ପରାଭୂତ,

ହିନ୍ଦୁର ସର୍ବସ୍ତ ଧନ

ମହାକାଉଁ ମହାମନ୍ଦର ସେ

ବିଶ୍ଵର ବନ୍ଦନ ;—

ଯେଉଁ ବିକାଶିର

ବିକାଶ ଗାରମା

ଅଦ୍ୟାପି ରଖିଛି ଟେକି

ଏକାମ୍ର କାନନେ

ଏକଲକ୍ଷ ସୌଧଶିଖା—

ଗଗନବିହାରୀ

ଫଣିଫଣା ଯଥା
 ଜଟାଧର ଶିରେ;—
 ଯେଉଁ ଭ୍ରାସୁରର
 ଭ୍ରାସୁରୀ କୌଶଳ
 ପ୍ରତିଭାତ ପ୍ରରେ ପ୍ରରେ
 ବିରଜାଙ୍କ ଦ୍ଵାରେ,
 ଠୁଳ ଯେତେକ ଅଳକାର
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନିକର,
 ଜନନୀ ପ୍ରସାଦେ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟଧାମେ ଏହି ;—
 ତାଙ୍କର ପବିତ୍ର ବଂଶେ
 ଜନ୍ମି ଅଛି ମୁହିଁ—
 ତାଙ୍କର ଶୋଷିତ ବହେ
 ଅଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗେ ମୋର—
 ପ୍ରତି ଶିରରେ ଶିରରେ,
 ପ୍ରତି ଲେମ୍ବୁପେ—
 କରପାରେ କେବେ କି ସେ ଭ୍ରମ ?
 ଜ୍ଞାନ, ବୁଦ୍ଧି, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
 ବଳିଯିବ ଏମନ୍ତ ଭ୍ରାସୁର,
 ଅଛି କି ଜଗତେ ?
 ଶୁଭ ବାଳକ ଗୋଟାଏ—
 ନିରୁଦ୍ଧି, ନିରେଖ—
 ଦେଖିନାହିଁ ‘ଅ’ ‘ଆ’ ମୁଖ,
 କହିଲ ସଦମ୍ଭେ—ମୁଖେ ପୁଣି ମୋ’ର,
 ‘ଅରଅଛି ହୁଟି’—ମୋ’ର ହୁଟି ।

ଓଃ—ଶେଳ ସମ ବିଜିଲ ମରମେ;
 କି ଯେ ବ୍ୟଥା !—କି ଯେ ଜ୍ଵାଳା !
 [ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ ଭ୍ରବଭଙ୍ଗୀ
 ଦ୍ଵାରା ଅନୁଭବ କରିବାର ଭ୍ରବ ପ୍ରକାଶ କଲେ]
 କାହିଁଛନ୍ତି ଶିଳ୍ପିଗଣ ?
 ଅସ ବେଗ କରି—
 କର ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ,
 କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ଏହିଥର ଅମ୍ଭେ ;—
 କରିବି ସ୍ଥାପନ—ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ କାର୍ଯ୍ୟ—
 ଦେଖାଇବି ସେ ବାଳକେ
 ଜ୍ଞାନର ଗାରମା ମୋ'ର—ନିର୍ଭୁଲ ବିଗୁର ।
 ଓଃ !—ଧ୍ଵନିତ ଅଦ୍ୟାପି, ଉକ୍ତି ସେହି—
 କଣ୍ଠେ, କଣ୍ଠେ ମୋ'ର—ମର୍ତ୍ତେ, ମର୍ତ୍ତେ ଯେହ୍ନେ—
 ‘ହୁଟି ପାଇଅଛି’—‘ହୁଟି ପାଇଅଛି’ ।
 [କାରିଗରମାନଙ୍କର ପ୍ରବେଶ]

୧ମ କାରିଗର—ବିଶ୍ଵ !—

ବିଶ୍ଵ— ଏହି ଯେ ଭାଇମାନେ ମୋର !—
 ଅସ, ଅସ, ଭ୍ରାତୃଗଣ
 ଶେଷ ପ୍ରୟାସ ଅମ୍ଭର,
 ମରଣ ପ୍ରୟାସ,—
 ଭଗିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ—
 ଭୋଳିବା ଅନ୍ତର ଥରେ ;
 ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ଵାସ ମୋହର,
 କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା ନିଶ୍ଚୟ ;—

ଶୋଭିବ ମନ୍ତ୍ରକ—

ମୁରୁଧ ହେବେ ଚରାଚର

ରୁଦ୍ଧିର କୌଶଳେ—

ଅମର କାରତ ଅମ୍ବ,

ରହିବ ଭୂତଳେ ।

୧ମ କାର—ଶୁଭ ସେହି ବୃଥାକଥା—

କହ, ଅଛୁ

ଉପାୟ ଯେବେ କି କିଛି—

ହେଲେଟି ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ?

ଧର୍ମା— (କହୁ, କହୁ ପ୍ରବେଶ)

ଲେଟିବ ମନ୍ତ୍ରକ ଧରାବସେ ଏହି—

କି ଶୋଭନା ସେଥିପାଇଁ ?

ଅସିଅଛୁ ରଣକ୍ଷେତ୍ରେ

ଯୁଦ୍ଧର ନିମନ୍ତେ—

ଜିଣିଲେ ବିଜୟ-ଚୀକା,

ମଲେ ସ୍ୱର୍ଗବାସ ;—

ଅସୁସମର୍ପଣ—ଭୁବିଳତା ଜାନେ

ପଳାୟନ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର ଶୁଭର ସମାନ—

ଯୋଗ୍ୟ କି ଅମ୍ବର,

ଥାଉଁ ଏ ପରାଣ,

ବହୁ ମାନବର ଦେହ ?

ସମସ୍ତେ—କିଏ, କିଏ ଏ' ଅଭୁତ ବାଳକ ! (ସାଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟେ ଚାହିଁଲେ)

ବିଶ୍ୱ— (ହିଂସାପୂର୍ଣ୍ଣ ନେତ୍ରରେ ଚାହିଁ—ସ୍ମରଣ) ‘ଅସୁ-ସମର୍ପଣ !’

ଅସମ୍ଭବ—ଅସମ୍ଭବ,

ଜ୍ଞାନପ୍ରାପ୍ତି ଶିଶୁଠାରେ ? —

‘ପଳାୟନ’ । — ‘ପଳାୟନ’ ।

ଅସମ୍ଭବ — ଅସମ୍ଭବ,

ସାମାନ୍ୟ ଶିଶୁର ଭୟେ ?

(ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ଅସ, ଅସ ଭ୍ରତୃଗଣ ।

ତ୍ୟଜ ଅବସାଦ — କରବା ପ୍ରୟାସ —

୧୫ କାରି — ବିଷ । କାହିଁକି ଏ’ ଦୁଆ ଚେଷ୍ଟାରେ ଅଜ ଅସ୍ମ-

ମାନଙ୍କୁ ମତାଉଛୁ ? ଚେଷ୍ଟା କର କରତ ଚେଷ୍ଟାର ଫଳ

କେତେଥର ଦେଖି ସାରିଲୁଣି — ବରଂ ଅଳି ଶୁଭଟା —

୨ୟ କାରି — ଯାହା କହୁଛୁ, ଭାଇ — ଟିକିଏ ମଉଜରେ କଟାଇଲେ

କାମ୍ — ମୁଣ୍ଡକୁ ପାଣି ଛଡ଼େଇ ଦେଇ ସାରିବୁ ନା ଅଜ

ବାଳା ଅଛି ?

ଧର୍ମୀ — ଏ’କି ବାକ୍ୟ ଡବ

ହୋଇ ଶିଳ୍ପି-ବଂଶଧର ?

ବୀର ତୁମ୍ଭେ — ବୀରର ସନ୍ତାନ,

ବୀର-ରକ୍ତ ଶେଲେ ଧମନୀରେ ! —

ଉଠ, ଉଠ, ନ କର ବିଳମ୍ବ —

ଉଠ ମାତ୍ର ସ୍ଵର ପୂର୍ବବଳ ;

ତ୍ୟଜ ଅବସାଦ —

ଥରେ ମାଡ଼ି, ଥରେ ମାଡ଼ି ଅଜ —

ଶିଶୁର ପ୍ରାର୍ଥନା — କାକୁଡ଼ ମିନତି —

ପଶନ୍ତେ ସଂଗ୍ରାମେ,

ଘେନି ସେହି ବୀର୍ଯ୍ୟ ଶୌର୍ଯ୍ୟ —

ସେହି ଉଦ୍ଦୀପନା କଉଶଳ,

ଅଗ୍ରସର ଏତେଦୂର
 ଯାହା କଲେ ଅଜି;—
 ବାଜା ସ୍ଵର ସିନା ?
 ଏହିଠାବେ ରଣଭଙ୍ଗ
 ଦେଲେ ବି ଅଧୁନା,
 ପ୍ରମୁଦ ହୋଇ ବଣ
 କହିବ ବିସ୍ମୟେ,
 ‘ଅସମ୍ଭବ ହୋଇଛି ସମ୍ଭବ’;—
 ମାତ୍ର, କର ଯଦି ଉଦ୍‌ଯାପନ ବ୍ରତ—
 କବଳ ସମାନ
 ଏହି ଦୃଶ୍ୟ-କଟୁ ଦେହେ
 ସ୍ଥାପନେ ମସ୍ତକ,
 ଜୀବନ୍ତ କାରକ ସିନା
 ଲଭିବ ଏ’ ଅନ୍ତେ—
 ମର ହୋଇ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ସିନା
 କହିବ ଅମର !
 ହେଉ, ହେଉ ସମ୍ମୁଖେ ଅମର,
 ନୁହେଁ ବହୁଦୂର—
 ଫିଟିଛି ବୁଦ୍ଧେ ବାସ;
 ନ ଫେର—ନ ଫେର,
 ଦୁଃଖ ଅଗ୍ରସର,
 କର ଅଧିକାର, —
 ଉଡ଼ାଅ ବିଜୟ ଧ୍ବଜା,
 ବଜାଅ ବିଜୟ ଡଙ୍ଗା—

ବିଜୟ ମୁକୁଟ ଚର

ଘେନ ହେ ମସ୍ତକେ ।

ବିଶ୍ଵ—(ସ୍ଵଗତ) ଓଃ—କି କୁଡ଼ାଳିଅ କଥା ଏ' ଟୋକାର । —

[ଶିବେଇ ସାନ୍ତରାଇ ପ୍ରବେଶ]

ଶିବେଇ—ବିଶ୍ଵ । ଏ କ'ଣ କହୁଣି ବୁଝିଲୁ ?—ମୋ' ମୁଣ୍ଡରେ,
ଭାଇ, ଅଜ୍ଞ କିଛି ପଶୁ ନାହିଁ । ଅରେ ଟୋକା । ତୁ ଯେବେ
ପାରିବୁ ତ କର ।

୨ୟ କାରି—ବୁଝିକରି ହବବା କ'ଣ ?—ସେ କର ଦେଉନା—
କଣ କହୁଛୁ ବିଶ୍ଵଭାଇ ?

୧ମ କାରି—ଠିକ୍ କହୁଛୁ, ଭାଇ ।

ବିଶ୍ଵ—(ସ୍ଵଗତ) ଓଃ । କି ଲଜ୍ଜା । କି ଅପମାନ ।

(ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ତୁ' କଣ ପାରିବୁ ଟୋକା ?

ଧର୍ମା—ବିଶ୍ଵରରେ ଦେଶେ ଯେତେଦୂର,
ହୋଇବି ସଫଳ ।

ବିଶ୍ଵ—(ସ୍ଵଗତ) 'ହୋଇବି ସଫଳ'—

ପରାସ୍ତ ଢେବେ କି

ବିଶ୍ଵଜୟୀ ବିଶ୍ଵ ଅଜ୍ଞ,

ଶିଶୁ ସଙ୍ଗେ ରଣେ ?

ଶିବେଇ—ଅଜ୍ଞ ଭାବୁଛୁ କ'ଣ, ବିଶ୍ଵ ? ଟୋକାଟା କାମରେ
ଦେଖାଉ ନା ?

ଧର୍ମା—ଏହି କି ଅଦେଶ, ଶିଶୁପ୍ରତି ଢବ ?

୧ମ କାରିଗର—ଅରେ ତମତମାଳିଅ କଥା ଛାଡ଼ । ପାରିବୁତ
କର, ନାହିଁତ ଏଠୁ ଚାଲିଯା' ।

ଶିବେଇ—ହଁ, ହଁ, କଟାଘା'ରେ ଅଜ୍ଞ ଲୁଣ ଛୁଟା ଦେ'ନା ।

ଧର୍ମା—(ବିଶୁ ନିକଟକୁ ଯାଇ, ଅବନତ ହୋଇ)

ଦିଅଁ ଗୋ ଅଦେଶ, ପିତଃ । କର ହେ ଅଶୀଷ —

ବିଶୁ—(ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ଅଶୀଷ । (ସ୍ଵଗତ) ଅଶୀଷ ମୋହର—
ମୃତ୍ୟୁ ତୋ'ର । (ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ଭାଇମାନେ । ତୁମ୍ଭେମାନେ
କ'ଣ ପାଗଳ ହେଲ ? ପିଲାଟାଏ, ଭାଇ ଶିପିଦେଲେ ଦୁଧ
ବାହାରବ, ତା'ଉପରେ ତୁମ୍ଭେମାନେ କାରଗର ହୋଇ,
ଜାଣିଲୁ ଶୁଣିଲୁ ଲୋକ ହୋଇ—ନିର୍ଭର କର ନିଶ୍ଚିନ୍ତ
ହେଉଚି ନା ?

୧ମ କାରି—ଅରେ ଭାଇ, ଅମେତ ବହୁକାଳୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ. ମରଣ
ନିଶ୍ଚିତ ଜାଣି—ବରଂ ସେ ଯଦି ପାରିଲ —

ବିଶୁ—(ସ୍ଵଗତ) 'ପାରିଲ' । ଏ' ନିରୁଦ୍ଧିଅ ଟୋକାଶଣ । —

ପାରି ନାହିଁ ଯାହା ମୁହିଁ.

ସୁଗନ୍ଧିତ ଶାସ୍ତ୍ରେ —

ଅଜ୍ଞାବନ ଜୟ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ

ବନ୍ଧା ଯା'ର କାର୍ଯ୍ୟେ ।

(ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ଭାଇମାନେ । ପାଗଳ କି ହୋଇଅଛୁ ତୁମ୍ଭେ ?—

୧ମ କାରି—ହଁ, ଅମେ ପାଗଳ — ଅମକୁ ବିଦାୟ ଦିଅ — ତୁମେ
ଦୁହେଁ ରୁହ । ରୁହ ହେଉଥାଅ । ଅସ ହେ, ଅଜ ପାଗଳ-
ପାଣିଟା ଭଲ କରି ମସଲା ମସଲ ଦେଇ ତିଆରିକରି
ମନମଉଜରେ ରନ୍ଧା କଟାଇ ଦେବା;—ମରଗଲେ ଆଜି
କି ଏ' ଯୋଗ ମିଳିବ ?

[ବିଶୁ ଓ ଧର୍ମା ବ୍ୟତୀତ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ଧର୍ମା—(ସ୍ଵଗତ) 'ମରଗଲେ' । (ପ୍ରକାଶ୍ୟ, ଅତି କାନ୍ଦର ଓ
ବ୍ୟସ୍ତ ଭାବେ ନଢ଼ଜାନୁ ହୋଇ) ଅଦେଶ, ପିତଃ ।

ବିଶ୍ଵ—(ଶ୍ଳେଷଭାବେ) ‘ପିତା’ ।—‘ପିତା’ ।—କିଏ ତୋର
ପିତା ? — କିଏ ତୁମ୍ଭ ? ବିଶ୍ଵ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତିଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵୀ —

ଧର୍ମା—ପିତା ସଙ୍ଗେ ‘ପ୍ରତିଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵୀ’ ।—

(ଶଶିକାଳ ରହି) ହଁ, ହଁ, ପିତା ।

ପ୍ରତିଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵୀ ମୁହିଁ, ପିତୃକାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧାନେ ।

ବିଶ୍ଵ—(ସ୍ଵରତ) ‘ପ୍ରତିଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵୀ ମୁହିଁ’ । ‘ପିତୃକାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧାନେ’ ।

୦୫ — କି ବିଦ୍ରୁପ ପିତୃନାମ ଛଳେ ।—

ଅସତ୍ୟ । ଅସତ୍ୟ ।

ଧର୍ମା—ପିତା । — ଦିଅ ଗୋ ଆଦେଶ—

[ବିଶ୍ଵ ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ ହେବାକାଳେ, ଧର୍ମା ବିଶ୍ଵର ଚରଣ
ଧରିବା; କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ଵ ଉପେକ୍ଷା କରି ଚାଲିଯିବାରୁ ଧର୍ମା
କିଛିକ୍ଷଣ ନିର୍ବାକ ହୋଇ ରହି, କ୍ରମେ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ
ଧୀରେ ଠିଆ ହେବା]

ଧର୍ମା— ଅହଙ୍କାର — ଅହଙ୍କାର ଏହି,

ଯୋଗ୍ୟ ତବ ପିତା ।—

ଅହଙ୍କାର ଅଟେ

ବୀରର ସାହସ, ଦମ୍ଭ, ବଳ

ସମର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ । —

ଅହଙ୍କାର—ଅହଙ୍କାର ମୋ’ର, ପିତା ।

ତବ ପୁତ୍ର ମୁହିଁ—

(ଅନବଦ ହୋଇ) ମା ଗୋ । ଦିଅ ପଦରଜ ତବ—

ଶାଶିତ କୃପାଣ ମୋ’ର ।—

ଅଶୀର୍ବାଦ ତବ—

ଅଭୟ କବଚ ଦୃଢ଼ ।—

ପଶେ ରଣାଙ୍ଗନେ—

ଯୁଦ୍ଧେ, ବୀରବର୍ଦ୍ଧେ ମୁହିଁ—

ସୁବଦ୍ରା-ସନ୍ତାନ ଯେହ୍ନେ,

ସପ୍ତରଥୀ ମଧ୍ୟେ ।

(ଉଠି, ଠିଆହୋଇ) ଅସ, ଅସ, ପୂର୍ବ ପୁରୁଷ ସକଳ ।

ଜାକର ସାଦରେ.—

ଓହ୍ଲାଇଣ ଦିବ୍ୟପଥେ ତର,

ଖୋଦିତ ସ୍ଥଳରେ

ସେହି, ସେହି

ଶିଳ୍ପସ୍ତମ୍ଭ ଗାନ୍ଧେ—

ଗଠିତ ହୃଦୟ-ରକ୍ତେ ଯାହା

ଶଶ୍ତ୍ରୁଗିରି, ପୁରୀ,

ବିରଜା, ଭୁବନେଶ୍ୱରେ;—

ଅସ ତ୍ୟକ୍ତି ଦିବ୍ୟଧାମ ତବ,

କ୍ଷଣକାଳ ପାଇଁ,—

ବିରଜ ମସ୍ତକେ, ବିରଜ ଏ' ଶିଶୁକରେ ।—

ଦିଅ ସେହି ଶକ୍ତି, ସେହି ନିର୍ମାଣ-କୌଶଳ—

ବଳେ ଯା'ର,

କରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନ୍ଦିରର ବୁଡ଼ା,

ପୂର୍ଣ୍ଣକରେ ପିତୃକାର୍ଯ୍ୟ—

ଜାତିକାର୍ଯ୍ୟ ମୋ'ର ।

[ନେପଥ୍ୟ ଅତି ଦୂରଦୈର୍ଘ୍ୟ ସରର ସଙ୍ଗୀତ —

‘ହୁଅ ଧନ୍ୟ—ହୁଅ ଶୋ୍ୟ—ହୁଅ ବୀର ବରେଣ୍ୟ’

ପବନ ହିଲ୍ଲାଇରେ ଭାସି-ଭାସି ଅସୁଥୁଲ]

ଧର୍ମୀ—(କେତେକ୍ଷଣ ଉନ୍ମୁନା ହୋଇ ସେହି ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ
 ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ଉଠିଲା)
 ସର । ସର । ଏତେ ଦୂରେ ଥାଇ,
 ଏତେ ନିକଟରେ ।—
 ସତ୍ୟ, ମହାଶକ୍ତି ତୁମ୍ଭେ,
 କାର୍ଯ୍ୟର ସଙ୍ଗିନୀ ।—
 ମହା ସଙ୍ଗୀତ ଧ୍ବନିତ
 ତୁମ୍ଭର ସଙ୍ଗୀତେ ।

(ସୋସ୍ତାହେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା)

ଜୋଡ଼ି ଦୃଶ୍ୟ:—

[ମନ୍ଦିରର ବୁଡ଼ାଟି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଧର୍ମୀ
ଗୋଟାଏ ପ୍ରସ୍ତରସ୍ତମ୍ଭ ଉପରେ ନିଦ୍ରାଭରୁତ ହୋଇ ସ୍ବପ୍ନ
ଦେଖୁଥିଲା—ସର ଯେପରି ବିଜୟମାଲ୍ୟ ନେଇ ଗାନ କରୁ
କରୁ ତା'ର ଗଳାରେ ପିନ୍ଧାଇ ଦେବାକୁ ଅସିଛି—

ସର—

ଗୀତ

ଅସିଛି, ଅସିଛି, ସଖା । ପିନ୍ଧାଇବି ଗଲେ;
ସଜାଇବି ଗାରବନ୍ଧ, ଗର୍ବରବ ମାଲେ ।
ଝଲ ମଲ ତାରାଦଳ ଏ ଫୁଲ ଦେଇଛି ତୋଳି,
ମଳୟ, ସୁରଭି କିବା—ସୁଧାକର, ସୁଧା ତାଳି—
ଅଧର ହସଟି ମୋ'ର ଗୁନ୍ଥିଛି ଏ ମାଲେ ॥

—ଏହି ସମୟରେ ଭ୍ରାଷଣ କାଳପୁରୁଷ ପର ଜଣେ କିଏ
ଗୁପ୍ତ କୁଶଳା ହସ୍ତରେ ଅସି ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଠିଆହେଲା;—ଧର୍ମୀ
ଚିତ୍କାର କରି ଡେଇଁ ଉଠିଲା—ଏହା ପୂର୍ବରୁ ବିଶ୍ବ କୁଶଳା
ହସ୍ତରେ ପ୍ରବେଶକର ଧର୍ମୀର ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ତା'ର ପଶ୍ଚାତ୍-
ଦେଶରେ ଠିଆହୋଇ ତାକୁ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ
ହୋଇଥିଲା]

ଧର୍ମା—ବାବା । ବାବା । (ଅଖି ମଳ୍ଲମଳ୍ଲ ଗୁରୁଅଡ଼େ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ କର)

ବିଶ୍ଵ—‘ବାବା’ । ‘ବାବା’ । (ଉତ୍ତେଜିତ ହୁଏବା ସ୍ଵତଃ ଅବନତ ହୋଇଗଲା) (ନିଜମନେ) ନା,—ନା—ତୁହି — ତୁହି —
(ବାଳକର ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ପୁଣି ହୁଏବା ଉଠାଇଲା ବେଳେ)

ଧର୍ମା—(ପିତାକୁ ଦେଖି) ବାବା । ବାବା ।

(ପଦପ୍ରାନ୍ତେ ଅବନତ ହୋଇ)

ପିତୃକାର୍ଯ୍ୟ ହେଉ ହୋଇଛି ସମ୍ପନ୍ନ—

ପିତୃନାମେ ଅଳ ବାଳକ ଦୁହର ।

ପିତୃ ଅହଂକାର—ପିତାର ମୋହର

ବଂଶର ଚାରିମା, ରହୁଛି ଅସୁସ୍ଥ—

ନା, ନା, ଉଚ୍ଛ୍ଵସ ଉଚ୍ଛ୍ଵସିତର

ହେଉ ଦିନୁ ଦିନୁ,

ନିର୍ଦ୍ଦୀନ ତପନ ଯଥା ତେଜ ଦିନେ ଦିନେ

ଲଭେ ପରଶିତ ମହା ପ୍ରବଣ ମାର୍ତ୍ତିଣ୍ଡେ;—

ନିଅ, ପିତା ।—ନିଅ କୋଳେ ତୋଳି,

ଦିଅ ଚୁମ୍ବ—ଦିଅ ସୁଧା,

ସେହି ସୁଧାଧରୁ ତବ ।—

ଲଭଯାଉ ଯୁଧା, ତୃଷା ସୁଦୀର୍ଘ ସଞ୍ଚିତ—

ଭୁଲିଯାଏ ସିଣେ ମୁହିଁ ନିଜକୁ ନିଜର ।

ବିଶ୍ଵ— ଅ’, ଅ’ରେ ଧନ ମୋ’ର ।—

ହୃଦୟର ଧନ—ଜୀବନର ଧନ (ହୁଏବା ବାଳକର

ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ହାତରୁ ଖସିପଡ଼ିବା ଓ ବିଧ୍ଵ ଅଗ୍ରହସହକାରେ

କୋଳ କରିବାକୁ ଯାଇ)

ନା, ନା—ତୁର ହ — ତୁର ହ—

ଧର୍ମୀ— ପିତା ।—ପିତା । କିମ୍ପା ଏ ଭର୍ତ୍ତନା ?
 କିପାଇଁ ବନ୍ଧୁତ ଶିଶୁ ପିତୃକୋଳ ସୁଖ ?
 କିବା ଦୋଷ, କହ ପିତା । କରଅଛି ପଦେ ?—
 (ପିତୃଚରଣ ଧାରଣ)

ବିଶ୍ୱ—(ସମ୍ବେଦେ ଉଠାଉ ଉଠାଉ) ଉଠ, ଧନମଣି ।—ଅ'ରେ
 ପୁତ୍ର ମୋ'ର—(କୋଳ କରବାକୁ ଯାଇ ହୋଇ ଶୁଣା ଓ
 କୋପ ସହ ହରେ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ)

ପୁତ୍ର । ପୁତ୍ର ।—କିଏ ପୁତ୍ର କା'ର ?

କା'ର ପିତା କିଏ ?

ହର ହ—ହର ହ, ସମ୍ପୁର୍ଣ୍ଣ ମୋହର;

(ଅନୁଭବରେ) କୁସୁମର ଛଳେ—ଓହୋ, ବଜ୍ର ଯେହ୍ନେ
 ହାଣ୍ଡୁରେ ଶିରେ !

ଧର୍ମୀ— ‘ବଜ୍ର’ ।—ପିତୃଶିରେ । ‘ହାଣ୍ଡୁ’ ମୁଁ—ପୁତ୍ର ?
 ପିତା । ପିତା । ଏ’ କି ଉକ୍ତି ଡବ ?

ବଜ୍ର ଯେହ୍ନେ ସତେ ସତେ

ହାଣ୍ଡିଲ ମୋ ଶିରେ ।

ପିତା । ପିତା ।—(କଣ୍ଠହୋଇ ପଡ଼ିବା)

ବିଶ୍ୱ—(ସମ୍ବେଦେ ଉଠାଇ) ପୁତ୍ର । ପୁତ୍ର ।
 ସତେ କିରେ ପୁତ୍ର ତୁମ୍ଭ ମୋ'ର—
 ମୁହିଁ ପିତା ତୋ'ର ?

ଧର୍ମୀ— ପିତା । ପିତା ।

(ସାନଦେ) ନିଅ ବନ୍ଧେ—ଦିଅ ଚୁମ୍ବ—

ବିଶ୍ୱ— ହର ହ—ଶହ—ଶହ ତୁମ୍ଭ—

ଧର୍ମୀ— ‘ଶହ’ । ‘ଶହ’ । (ଉଦ୍‌ଘାସପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା)

ବିଶ୍ଵ— ହିଁ ରେ, ଶତ୍ରୁ— ଶତ୍ରୁ—

ଅସିଅଛୁ ଗୁପ୍ତବେଶେ—ବାଳକର ବେଶେ,

ଗୁପ୍ତର ସବଳେ ଏହି

ଜଳରେ ମସ୍ତକ ମୋ'ର ।

ଧର୍ମୀ— ଜଳରେ ମସ୍ତକ । ଗୁପ୍ତର ସବଳେ ।

ପିତା । ପିତା । ଜନ୍ମେ ଜନ୍ମେ ମୁହିଁ ।—

ଓହୋ । ବ୍ରହ୍ମର ମସ୍ତକ କୁରୁଳର ଚନ୍ଦ୍ର ଯେହେ;—

ଏହି—ଏହି—ହେଉ—ହେଉ—

ବ୍ରହ୍ମର ଦିଗନ୍ତ ସାର—ବ୍ରହ୍ମର ଜଗତ—

ଅସ୍ଥିର, ଅସ୍ଥିର ମୁହିଁ,

ଅସ୍ଥିର ଚରଣ ମୋ'ର,

ଅସ୍ଥିର ଧରଣୀବନ୍ଧ—

ଧର—ଧର, ପିତା—ପିତା ତୁମ୍ଭେ ମୋ'ର;

ନତୁବା—ପଡ଼ିଲି—

ପଡ଼ିଲି ମୁଁ, ପୁତ୍ର ଲବ, କାଳ-କର୍ମ ମୁଖେ ।

(ପତନୋନ୍ମୁଖ)

ବିଶ୍ଵ— ପୁତ୍ର ।—ପୁତ୍ର ମୋ'ର ! (ଅଲିଙ୍ଗନ କଲେ)

(ନେପଥ୍ୟ)—ବିଶ୍ଵ । ବିଶ୍ଵ । ଏତେବେଳେ ଯାଏ—

ବିଶ୍ଵ— (ଚମକି ଉଠିବା)

ଧର୍ମୀ— (ନିର୍ବାକ ଭାବେ ଶୁଣିବାକୁ ଲାଗିଲା)

(ନେପଥ୍ୟ)—ବିଶ୍ଵ । ବିଶ୍ଵ । କ'ଣ କରୁଛୁରେ, ମୃଦ ?

କେଉଁ ମନ୍ତ୍ରେ ମୁଗ୍ଧ ତୁହି

ଭୁଲୁଛୁରେ ସତ୍ୟ ?—

ଧର୍ମୀ— ‘ସତ୍ୟ’ :

(ନେପଥ୍ୟ) — ସର୍ପଶିଶୁ ଗୋଟା ପୁଣି ଧରୁଛୁରେ କୋଡ଼େ ?

ଧର୍ମୀ — ଏ କି ଭକ୍ତି, ଶିଳ୍ପିଗଣମୁଖେ ?

ବିଶ୍ୱ — ସର୍ପ-ଶିଶୁ । — ସର୍ପ-ଶିଶୁ । (ବାଳକକୁ ଢଳିଦେଲା)

ଧର୍ମୀ — ପିତା । — ପିତା ! —

ବିଶ୍ୱ — (ଛୁରୁକା ଉଠାଇ ନେଇ ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ)

ଧର୍ମୀ — ଏ' କି ଦେଖେ ପିତୃକରେ — ପିତା । — ପିତା । —

ନା, ନା — (ପିତାର ପାଦପ୍ରାନ୍ତେ ଅଶ୍ରୁମାଡ଼ି ବସି)

ମାରି — ମାରି, ପିତା ।

କର ସତ୍ୟ ରକ୍ଷା —

ହସି, ହସି ଦେବି ଛୁଇଁ

ପ୍ରାଣ, ତବ କରେ ।

ପଡ଼ିଛି ପ୍ରସଂଶେ, ଶାସ୍ତ୍ର —

ପିତୃ-ସତ୍ୟ — ସତ୍ୟକରି ଯଶେ,

ଶ୍ରୀରାମ ଭୁଞ୍ଜିଲେ ସୁଖେ

ବନବାସ କଷ୍ଟ;

ସେହୁ ପିତୃଅଜ୍ଞା ଧରି ଶିରେ,

ଶ୍ରୀ ପରଶୁରାମ

କାଟିଲେ ଜନନୀ ଶିର

ଅନନ୍ଦ ହୃଦୟେ;

ମୁହଁ କିବା ଛୁଇଁ —

ଛୁଇଁ ଏହି ପ୍ରାଣ ବିନିମୟେ

ଲଭନ୍ତି ସନ୍ତୋଷ,

ସ୍ୱର୍ଗାଦପି ଗରାୟାନ୍

ପିତା ଯେବେ ମୋ'ର —

ଏଥୁଁ ବଳି କିବା ସୁଖ

ଅଛି ଏହି କବେ ?

କିନ୍ତୁ ଜାଣି କି ପାରିବି, ପିତା ।

କିବା ଦୋଷ ମୋର ?—

ନା, ନା, ନୁହେଁ କହିବ୍ୟ ପୁତ୍ରର,

ପିତା ପ୍ରତି ଏହିପରି

ପ୍ରଶ୍ନ ବ୍ୟବହାର;—

ଦିଅ ଦଣ୍ଡ, ଦିଅ ପିତା ।

ମୁହିଁ ଉଦ୍ଧତ ସନ୍ତାନ — ଅବାଧ ପିତାର ।

(ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇଲା)

(ନେପଥ୍ୟ)—ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର, ବିଶ୍ଵ ।

ବିଶ୍ଵ—ନା, ନୁହେଁ ବଳମ୍ଭ ଅଉ । (ଛୁରାକା ପ୍ରାୟ ବିଦ୍ଧ କରିବ କୁ
ଯାଉଥିଲେ)

ଧର୍ମା—(ରୁହିଁ) ସାମାନ୍ୟ ବଳମ୍ଭ, ପିତା ।—କ୍ଷମ ଅପରାଧ ।—
ମାତା ସଙ୍ଗେ—

ବିଶ୍ଵ—(ଚମକି) ମାତା ।—

ଧର୍ମା—ହଁ ପିତା । ମାତା ସଙ୍ଗେ ହେଲେ ଦେଖା

କହିବେ ଏତକି,

ସାର ପିତୃ-କାର୍ଯ୍ୟ—ଜାତି-କାର୍ଯ୍ୟ—ଦେଶ-କାର୍ଯ୍ୟ,

ମରୁଛି ତା' ପୁତ୍ର—

ବିଶ୍ଵ—(ଧର୍ମୀକୁ ନିରାଶ କରି ନିଜ ମନେ) ‘ପୁତ୍ର’ ।—

ଧର୍ମା— ନା—ନା—ଯାଇଅଛି ଦିବ୍ୟଧାମେ ।

ଅଉ ସରକୁ ମୋ—ର—

(ଭଗ୍ନସ୍ଵର ହୋଇ କାନ୍ଦିପକାଇଲା)

ବିଶ୍ଵ—(ସାବେରେ ଚିନ୍ତା କରୁ କରୁ) ‘ପୁତ୍ର’ ।—‘ମାତା’ ।

(ପ୍ରକାଶ୍ୟ)—କିଏ ?—କିଏ ‘ମାତା’ ତୋ’ର—

କହ, କହରେ ବାଳକ ?

ସତେ, ସତେ କରେ ‘ପୁତ୍ର’ ତୁହି ମୋ’ର ?

ନାମ କି ‘ଧରମା’ ତୋ’ର ?

ଧର୍ମୀ— ପିତା । ପିତା ।

ଧର୍ମୀ ନାମେ ପରଗତ

ଭାଗ୍ୟଧର ମୁହିଁ ।

ବିଶ୍ୱ— ତେବେ — ତେବେ

ତୁହି — ତୁହି କି ମୋହର—

(ହୃଦୟାତ୍ମକ ହସ୍ତସ୍ଥଳିତ ହେବା)

ଦେଖେ—ଦେଖେ — ଅଙ୍ଗୁଳୀ ତୋହର ?

(ବାଳକର ଅଙ୍ଗୁଳି ନେଇ ଦେଖି) ଏ’ ଯେ — ଏ’ ଯେ —

ବିବାହ ଅଙ୍ଗୁଳୀ ମୋର ।—

ପ୍ରିୟେ । ପ୍ରିୟେ ! — ପୁତ୍ର । ପୁତ୍ର ।

[ଅଲିଙ୍ଗନ କରି ଥରେ ପୁତ୍ର ମୁଖ, ଥରେ ଅଙ୍ଗୁଳିକୁ
ଘନ ଘନ ଚାହିଁ କରବା]

ବାପ । ବାପ ।—ଏ’କି ବ୍ୟବହାର ତୋ’ର ?

ପିତାସଙ୍ଗେ ଛଳନା କି —

ଧର୍ମୀ— ପିତା । ପିତା ।—

କ୍ଷମାକର ଦୋଷ ମୋ’ର —

ଜାଣି ନା — ଜାଣି ନା — କି ଭାବ ଅବେଶେ

କରୁଥିଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଭ୍ରାମଣ

ମନେ. ମନେ ଏହି —

ପିତୃକାର୍ଯ୍ୟ ଅଗେ ମୁହିଁ କରବି ସମ୍ପନ୍ନ,

ପୁଅ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେବି ଡେବେ ପରେ, —
 ନଭୁବା ‘ବିଶ୍ଵର ପୁଅ’ କେନ୍ଦ୍ର
 ନ ଥିଲା, ବା ନ ଥିବ ଏ ଭବେ ।

ବିଶ୍ଵ— ଅଟରେ ବିଶ୍ଵର ପୁଅ
 ପ୍ରକୃତରେ ତୁମ୍ଭ । —
 ପୁଅ ମୋର — (ଅଲିଙ୍ଗନ କରିବା) ମାତ୍ର —
 କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ତେ ନ ଦେଲୁ ପରିଚୟ କିମ୍ବା ? —
 ନା, ନା — ଏ’ ଯେ ଅପରାଧ ମୋର,
 ଦେଲି ଅବସର କାର୍ଯ୍ୟ ?
 ଓହୋଃ । — ପୁଅ — ପୁଅ — ଧର୍ମ — ଧର୍ମ —
 (ଦୃଢ଼ ଅଲିଙ୍ଗନ କରିବା)

(ନେପଥ୍ୟ) — ବିଶ୍ଵ । ବିଶ୍ଵ ।

ବିଶ୍ଵ— (ସତ୍ୟେ) ଏ — ଏ — ‘ବିଶ୍ଵ’ — ‘ବିଶ୍ଵ’ ।

(ନେପଥ୍ୟ) — ବିଶ୍ଵ । ବିଶ୍ଵ ।

ବିଶ୍ଵ— ପୁଣି ସେହି ‘ବିଶ୍ଵ’ — ‘ବିଶ୍ଵ’ । —
 ‘ବିଶ୍ଵ’ ନାହିଁ — ‘ବିଶ୍ଵ’ ନାହିଁ —
 ଏହି — ଏହି —
 ଅସୁବିଧି ଏଣେ ପାଇଁ,
 ନୁହେଁ ଶ୍ଵାପଦ ଦଳ,
 ଲକ୍ଷ୍ୟ ଯେହ୍ନେ କରିଣି ଶିକାର ।
 ପୁଅ ! — ପୁଅ ମୋର । (ପ୍ରସ୍ତୁତରେ ଲାଗୁରାବା)
 ନା, ନା ଶୁଲ ବେଗେ ଏଠୁ,
 ନୁହେଁ ନିରାପଦ ସ୍ଥାନ —

(ବେଗେ ପ୍ରସ୍ଥାନ ଉଦ୍ୟତ)

ଧର୍ମୀ— କିମ୍ପା, ପିତା ।

ଏ ଯେ ଭ୍ରାତୃବର୍ଗ ଡକ ?

ବିଶ୍ଵ— ନୁହେଁ ଭ୍ରାତୃବର୍ଗ—ଶତ୍ରୁ ! ଶତ୍ରୁ !

(କାରିଗରମାନଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

୧ମ କାରି— ଶତ୍ରୁ !—ଶତ୍ରୁ !

ଶତ୍ରୁ, ମିତ୍ର ପରା ଏବେ ?—

ବିଶ୍ଵ—(କରଯୋଡ଼) ଭ୍ରାତୃବର୍ଗ ! କ୍ଷମ ଅପରାଧ;

ଜ୍ଞାନଗର୍ବୀ ପିତା ଅଜ,

ଅଜ୍ଞାନ ଅକାରେ

ତୋଳିଥିଲା ଶତ୍ରୁ ସିନା

ସତ୍ୟସ୍ଵଚ୍ଛେ—ଅସ୍ଵସ୍ଵଚ୍ଛେ—

ନିଜ ପୁତ୍ରସ୍ଵଚ୍ଛେ ।

ଅହା ! ଏ ଯେ ଗୋଟିକ ସନ୍ତାନ ମୋର—

ବଂଶର ଭୂଷଣ !—ନା, ନା—

ଜାତିର ପ୍ରଦୀପ—ଦେଶର ଭ୍ରାତୃବର୍ଗ !

ହେର, ହେର, ଭ୍ରାତୃବର୍ଗ !

କିବା ଶ୍ୟାମ କଳେବର,

ଶିଶୁ ନଟବର—

ନିବିଞ୍ଚଠାଣିରେ ଭାସି

ସମ୍ମୁଖେ ଅମ୍ଭର;—

କିନ୍ତୁ ଅଖିମୁଦ ହେଉ ସେହି—

ଗିରିଗୋବର୍ଦ୍ଧନଧାରୀ,

ପୂଜନା-ବିନାଶୀ, କଂସାସୁର-ଦର୍ପହାରୀ,

ବିରାଟ-ପୁରୁଷ ! (ଉନ୍ମୁସ୍ତ ହୋଇ ଯିବା)

ଧର୍ମୀ—ପିତା—ପିତା ।

ବିଶ୍ଵ—(ସ୍ଵପ୍ନୋତ୍ଥତବଦ୍) ନେ'ରେ ପଦଧୂଳି—

ଏମାନେ ଯେ ପିତୃବନ୍ଧୁ ତୋର,

ପିତାର ସମାନ ।—(ବାଳକ ଅବନତ ହେଲା)

ଭ୍ରାତୃମାନେ, କର ଅଶୀର୍ବାଦ—

ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ହେଉ ବସ୍ତୁ ।

[କାରଗରମାନେ ବିଶ୍ଵର ଭ୍ରାତୃରେ ମନ୍ତ୍ରିଯାତ୍ର ଅଶୀର୍ବାଦ
କରବାକୁ ଯାଉଥିଲେ]

ଜନୈକ କାର—(ପ୍ରବେଶକର) କ'ଣ କରୁଛ, ଭ୍ରାତୃମାନେ ?

ତୁମେମାନେ ବି ଭୁଲିଗଲ ନା କ'ଣ ?

ସମସ୍ତେ—ଠିକ୍ କହୁଛୁ ଭ୍ରାତୃ । ଠିକ୍ କହୁଛ, ଭ୍ରାତୃ ।—ବିଶ୍ଵ,

ତୁ କଣ ଅମକୁ ବି ହୁଣ୍ଡା କରି ପାରିଲ ?

ବିଶ୍ଵ— ଭ୍ରାତୃମାନେ ।—ଏହି ଶିଶୁ ରଖିଅଛି ଟେକ ସିନା,

ଦେଶର ମର୍ଯ୍ୟାଦା—ଜାତିର ମର୍ଯ୍ୟାଦା—

ଶିଳ୍ପର ମର୍ଯ୍ୟାଦା—ତୁମ୍ଭର ମର୍ଯ୍ୟାଦା,

ସ୍ତବ୍ଧ ବୁଦ୍ଧି ବଳେ ତାର ।

(ସମସ୍ତଙ୍କର ଉତ୍ତେଜନାଭାବ ପ୍ରଶମିତ ନ ହେବାର ଦେଖି)

ବିଶ୍ଵ— ଭ୍ରାତୃମାନେ, ନୁହଁ ଅନମନ—

ଏ'କି ନୁହେଁ ସନ୍ତାନ ତୁମ୍ଭର ?

୧ମ କାର—ବିଶ୍ଵ ।

ତୁହୁ ନା ଅଗ୍ରଣୀ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟେ ?

ତୁହୁ ନା ଗୋପନେ, ଜଣେ ଜଣେ

ଦେଉଥିଲୁ ପରାମର୍ଶ,

କରବାକୁ ନାଶ

ଜାଳଥାନ୍ତୁ ପିତୃହୃଦେ ଯେଉଁ

ଯାତନାର ବଢ଼ି —

ଜ୍ଞାନା ତା'ର ମର୍ମେ ମର୍ମେ

ବୁଝୁଛୁ କି ଏବେ ?

ସମସ୍ତେ — ଠିକ୍ ଠିକ୍ କହିବୁରେ ଭାଇ !

୧ମ ଭାଇ—ଅଦ୍ଭୁତ ମନେ କି ପଡ଼େ, ବିଶୁ ।

ସେହି ଭଞ୍ଜେଜନା—ଭଞ୍ଜାପନା ତୋ'ର,

ଘଡ଼କର ଆଗେ—

“ରାଜା ଜାଣିଲେ ବାରତା—

ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଶିଶୁ,

ଅଜଣା ଅଶୁଣା—

କରନ୍ତି ସମ୍ମାନ କାର୍ଯ୍ୟ,

ଦୁଃସାଧ ଅଜ୍ଞାବ ବାରଣତ ପକ୍ଷେ—

ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଅବ୍ୟାହତ ଦେବେ କି ଅମୃତ ?”

ବିଶୁ—(ବିଚଳସ୍ଵର) ଭାଇ ! ଭାଇ !

୧ମ ଭାଇ—ଛୁଡ଼ି ସରୁକଥା—କହ, ବିଶ ଖୋଲି,

ଜାଣିଯାଉଁ ସବେ—

“ବାରଣହ ବଢ଼େଇରେ ଦାୟ—

କି ପୁଅରେ ଦାୟ” ତୋ'ର ?

୪ ଝା—“ବାରଣରେ ଦାୟ” ନିଶ୍ଚେ, ପିତୃବ୍ୟ ସକଳ ।

ବିଶୁ—(ବିଚଳସ୍ଵରେ) ବାବା ! (ଅଲିଙ୍ଗନ କରିବା)

୧ମ ଭାଇ—ବିଶୁ ! ସମ୍ମତ ଶିଶୁର ବାବ୍ୟେ

ଅଛି କି ତୋହର ?

(କ'ଣ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲା)

- ଧର୍ମୀ— ନ କର ସନ୍ଦେହ ଭେଗ—
ଦେଖିଯାଅ ସ୍ବଚକ୍ଷେ ସରବେ—
ପିତୃବାକ୍ୟ—ପିତୃସ୍ବଦ୍ୟ
କାର୍ଯ୍ୟେ ପରଶିତ ଅକ୍ଷରେ, ଅକ୍ଷରେ ।
- ବିଶ୍ବ— ନା, ନା, ବାପ—ନ କହ ଏସନ—
ନ ଶୁଭବି କ୍ଷଣେ—
ରଖିବି ଘୋଡ଼ାର ଘୋଡ଼େ ଅଞ୍ଜଳର ନିଧି,
ସହୁବି ଯାତନା ଯେତେ,
ଅସୁରେ ଅଶେଷ ।
- ଧର୍ମୀ— ପିତା ।—
ଏ' କି ଯୋଗ୍ୟ ବାକ୍ୟ ତବ ?
- ବିଶ୍ବ— ଯୋଗ୍ୟାଯୋଗ୍ୟ ନ ବୁଝିବ କିଛି,
ବୁଝିଅଛି ସାର ମାତ୍ର—
'ପୁତ୍ର' ।—'ପୁତ୍ର' ।—'ପୁତ୍ର' ।
- ୧ମ ବାରି— କ'ଣ କହୁଛୁରେ, ଟୋକା ?— ଅଭି ଅମେ
ଠିଅହୋଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ—
- ବିଶ୍ବ— ଦୂର ହ', ସ୍ବକ୍ଷର ଦଳ ।—
- ସମସ୍ତେ—(ସଂକୋପେ) କି ?—
- ଧର୍ମୀ— କ୍ଷମାକର, ପିତୃବ୍ୟସକଳ ।
ଭଜନାଦି ଜନକ ମୋର
କ୍ଷଣକାଳ ପାଇଁ ।
ପିତା । ଜ୍ଞାନୀ ତୁମ୍ଭେ,
ଅବେଗେ ବିଶ୍ବର ନ ଦିଅ ବସାବ ।
ସନ୍ତାନର ସୁଖ

କାମନା ପିତାଙ୍କ ଯେବେ,
 କେଉଁ ସ୍ଵପ୍ନ ଏଥୁଁ ବଳି
 ଭୁଞ୍ଜିପାରେ ପୁଣି ?—
 ଅସିଅଛି ଅନ୍ଧକାରେ ମୁହିଁ,
 ଯିବି ଗୁଲି ଅନ୍ଧକାରେ,
 ଅନ୍ଧକାର କରି ଚରସଙ୍ଗୀ ମୋର ।—
 କହ, ପିତା—କିବା ଭାଗ୍ୟ, ଯେବେ
 ଅନ୍ଧକାରେ ସେହି—
 ଘୋର ଅନ୍ଧାରେ, ଅନ୍ଧାରେ,
 ଅନ୍ଧାର ପିଚ୍ଛିଳ ପଥେ
 ଉଠି ଧୀରେ, ଧୀରେ,
 ଢୋଳିପାରେ ମହାଦାସ
 ଅନ୍ଧକାର ଶିରେ—
 ଜାଳିପାରେ ଶିଖା ଦିବ୍ୟ
 ଅନ୍ଧକାର ବନ୍ଧେ—
 କରପାରେ ସମୁଦ୍ରକୁଳ
 ଜ୍ଞାନର ମନ୍ଦିର,
 ନା, ନା—ପିତୃକୁଳ ଅଭି
 ଶିଳ୍ପକୁଳ ମୋର ?
 କହ, କହ ପିତା । ପୁଣି
 କିବା ଭାଗ୍ୟ, ଯେବେ
 ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭାସ୍କର ଢେଜେ
 କରପାରେ ଦୂର,
 ଦେଶର ଅନ୍ଧାର—ବିଶ୍ଵର ଅନ୍ଧାର ତଥା,
 ଅନନ୍ତ ଅମର ?

ବିଶ୍ଵ— ‘ଅନନ୍ତ ଅମର’ ତୁମ୍ଭ ଅଟୁ ମୋ’ର ।

ତୁମ୍ଭ ମୋର ଚର ଜ୍ୟୋତି,

ଅନ୍ଧକାର ବନ୍ଧେ ।

ଧର୍ମ— କିପାଁ ଦେବେ ବାଧା ଅଛୁ ?

ବିଶ୍ଵ— ନ ଦେବରେ ତଳେ ।

ଗୁଲ୍‌ରେ ଭୁଲ୍‌ରେ

ଅନନ୍ତର ପଥେ ସେହି—

ଅନନ୍ତର ଯାନ୍ତ୍ରୀ ଅମ୍ଭେ,

ଅନନ୍ତ ଅମର ଅଟେ ସମ୍ଭବ ଅମ୍ଭର ।

ଧର୍ମ— ପିତା । ପିତା ।

ଏ’କି ଅସୁନାଶୀ କଥା ତବ ?

କୁର୍ବଳ ଅଜ୍ଞାନ ଏଡ଼େ

ନୁହେଁ ପିତା ମମ—

ସାମାନ୍ୟ ପାଥୀକ ଲୋଭେ

ଭୁଲ୍‌ଯିବ ପ୍ରଜ୍ଞେ ନିଜର—

ସୁଜାତ ସ୍ଵଧର୍ମେ,

ଦେବ ବିସର୍ଜନ ଶତ୍ରୁର କବଳେ ।

ବିଶ୍ଵ— ବାବା । ବାବା ।

ଧର୍ମ— ନା, ନା ପିତା—

ମମତା-ରାଗସୀ ମୋହେ—ନଭୁଲ୍ କିନ୍ତୁ;

କଣ୍ଠେ ସେ କହିବ୍ୟର ପଥେ,

ଧର୍ମପଦେ ମହାବିପ୍ଳବ ଗୋଟା;—

ସଂହାର—ସଂହାର—

ନାହିଁଟି ନିନ୍ଦାର ।

[ନେପଥ୍ୟ ଗୀତ ଶ୍ରୁତ ହେବା]

ଗୀତ

“ଗିରିଶୁଙ୍ଗ କାଟି କର ସମତଳ,
ସାଗର ଶୁଖାଇ ଦେଖ ରସାତଳ —

ଧର ଛେଦ—ଅକ୍ଷ ଭେଦ—ତୋଳ ପ୍ରମୁ ବରେଣ୍ୟ ॥”

ମହାଗୀତ—ମହାଗୀତ—

ଜାଗ୍ରତ ସାକାରେ ।—

ମହାଜ୍ୟୋତି—ମହାଜ୍ୟୋତି—

ଅନ୍ତରେ ବାହାରେ ।—

ଏହି—ଏହି—

ବିକ୍ରୟ ଖେ ସେ ମୋ’ର—

ହୁଳହୁଳି ଘନ କରତାଳି

ଅସେ ତାଳେ, ତାଳେ ନାଚି

ଉର୍ଗୁର କଲ୍ଲୋଳେ, —

ନାଚେ ଦିଗଙ୍ଗନା, ନାଚେ ବିଶ୍ଵସାସ

ମହୋଲ୍ଲାସେ କିବା —

ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡ଼ଇ ମନ୍ତ୍ରୀ,

ଶୂନ୍ୟ, ମହାଶୂନ୍ୟ —

‘ଜୟ ଜୟ’ ଗାନେ ।

ଗାଥ ଅବିରାମ,

ଉଚ୍ଚେ ଉଚ୍ଚାରି ରସନା —

ହୃଦୟ କନ୍ଦର ଭରି

ଉଠୁ ସେହି ତାନ —

‘ଜୟ ପିତା, ଜୟ ମାତା,’

ଜୟ ଗରବର ବିଶ୍ୱାସୀଗଣ—

ଜୟ— ଜୟ— ଜୟ—

‘ଜୟ ଜଗଦୀଶ ହରେ’

(ସମୁଦ୍ରବନ୍ଧକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିବା)

[ସମସ୍ତେ ନିର୍ବାକ୍ ଓ ନିଷ୍ପନ୍ନହୋଇ କିଛିକ୍ଷଣ ଚାହିଁ ରହିବା]

ବିଶ୍ୱ— ବାବା । ବାବା । —

(ସାଗରରେ ପଡ଼ିନୋହୁଣ ହେବା)

ସମସ୍ତେ— ଅସମ୍ଭବ— ଅସମ୍ଭବ, ବିଶ୍ୱ ।

ସ୍ୱର ତୋ’ର ପ୍ରତିଜ୍ଞାର କଥା ।

[ବିଶ୍ୱକୁ ଧାରଣ କରିବା ଓ ସେ ମୁକ୍ତି ଯାଉଥିବା]

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ—

[ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ବେଳାରୁମି ଚନ୍ଦ୍ରାଦପ ମଣ୍ଡିତ—
ରାଜସଭାର ଉପଯୋଗୀ ଆସନମାନ ଯଥା ସ୍ଥାନରେ
ସ୍ଥାପିତ—ମନ୍ଦିରର ତୋରଣଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଥଟି
ପତାକାଦ୍ୱରେ ସୁସଜ୍ଜିତ । ଏକ କୋଣରେ ବିଚିତ୍ର
ବସନପରହୁତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶିଳ୍ପି ଠିଆ
ହୋଇଥିଲେ; ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ବିଶୁ ସୁସଜ୍ଜିତ ହୋଇ
ସୁଦ୍ଧା କିପରି ଶ୍ରୀମ୍ଥାନ ଓ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଦେଶା ଯାଉ-
ଥିଲା—ସର୍ବଦା ଅନ୍ୟମନସ୍ତ ଯେମନ୍ତ କି ଅସ୍ତ୍ରାସ୍ଥାନ
ଶରୀରଟି କେବଳ ଠିଆ ହୋଇଛି]

(ଶିବେଇର ପ୍ରବେଶ)

ଶିବେଇ—ତୁମ୍ଭେମାନେ ସଜବାଜ ହୋଇ ସାରିଲୁ ତ ?

୧ମ କାରି—ହଁ—

ଶିବେଇ—(ବିଶୁ କାନ୍ଧରେ ହାତ ଦେଇ) ବିଶୁ ! ତୋତେ ଏହିଠି
ଠିଆ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ବିଶୁ—ହଁ ।

ଶିବେଇ—ମଣିମା ସଭ୍ରମଣ୍ଡପକୁ ବିଜେ କରିବା ମାନ୍ଦକେ—

ବିଶୁ—ହଁ ।

ଶିବେଇ—କିଛି ନ ଶୁଣି, ‘ହଁ’ ?

ବିଶୁ—ହଁ ।

ଶିବେଇ—ଏହିପରି ଭାବେ ଅଭିବାଦନ କରିବାକୁ ହେବ ।

(ବତାଇ ଦେବା)

ବିଶୁ—ହଁ ।

ଶିବେଇ—କିପରି, କଲୁ ?

ବିଶୁ—ହଁ ।

ଶିବେଇ—ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲୁ ଯେ ?

ବିଶୁ—ହଁ ।

ଶିବେଇ—ବିଶୁ ! ବିଶୁ ! (ଜୋରରେ ହଲାଇବା)

ବିଶୁ—ଏ—ଏ—(ଗାଡ଼ନିଦ୍ରାବ୍ୟାପାତରେ ଯେପରି କହିଥାନ୍ତି)

ଶିବେଇ—ବିଶୁ ! ଚାହିଁଲୁ ଏଣି—(ହଲାଇବା)

ବିଶୁ—(କିପରି ଏକ ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ, ପରେ କାହାକୁ
ଖୋଜିବା)

ଶିବେଇ—କାହାକୁ ଖୋଜୁଛୁ, ବିଶୁ ?

ବିଶୁ—ଏହିଠି—ଏହିଠି ଥିଲା—

(ସେହି ମନ୍ଦିର ଚୂଡ଼ାକୁ ଈର୍ଷିତ କରି ଚାହିଁ ରହିବା)

ଶିବେଇ—ପୁଣି ପାଗଳାମି, ବସୁ ?

ବସୁ—(ଝିଜିହାସ୍ୟ କରିବା) ହାଃ—ହାଃ—ହାଃ—

ଶିବେଇ—ବସୁ । ବସୁ ।

ବସୁ— ହଁ, ହଁ—ମୁଁ ବସୁ—ଧରମାର ପିତା ।

କହୁନାହିଁ ପୁତ୍ର ମୋର ?

“ଦୁର୍ବଳ ଅଜ୍ଞାନ ଏଡ଼େ

ନୁହେଁ ପିତା ମମ—

ସାମାନ୍ୟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲୋଭେ

ଭୁଲ୍‌ଯିବ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ନିଜର ।”

ହାଃ—ହାଃ—ହାଃ—

ଶିବେଇ—ପୁଣି ତ ସେହି ପାଗଳାମି ।

ବସୁ— ହାଃ—ହାଃ—ହାଃ—

କହୁ ନାହିଁ ଧର୍ମ ମୋର ?

ପାଳି ନାହିଁ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ?

“ଅବେଗେ ବିଚାର ନ ଦିଅ ଭସାଇ ।”—

ହାଃ—ହାଃ—ହାଃ—

୧ମ କାରି—ଭାଇ । ଭାଇ । ଆଜିଦିନଟା ଭଲ ସମାଳି ଯା ।

ବସୁ—(କାତରଭାବେ) କାହିଁକି ? କାହିଁକି ?— ତା’ପରେ
କ’ଣ ହେବ ? ତା’ପରେ କ’ଣ—

ଶିବେଇ—ସର୍ବନାଶ—

ବସୁ—ସର୍ବନାଶ । ସତେ, ସତେ ସର୍ବନାଶ କରିଗଲା, ସା’ନ୍ତେ—
ନା, ନା “ଅନନ୍ତ ଅମର ମୁହିଁ—

ଅନନ୍ତ ଅମର ସମ୍ଭବ ଅମର”—ହାଃ—ହାଃ—ହାଃ

ଏମ କାର — ବିଶୁ । ଏହି ପରା ତୋ'ର ପ୍ରତିଜ୍ଞା-ପାଳନ ?—ଗୋଟାଏ

ଶିଶୁର ସାହସ ବି —

ବିଶୁ — ନାହିଁ ମୋହଠାରେ ?—

ଶିଶୁର ଜନକ ମୁହଁ —

ଶିଶୁର କୋମଳ ଅଙ୍ଗ

ସ୍ବହସ୍ତେ ଛେଦଣ —

କରି ଶଶ୍ର, ଶଶ୍ର, ରାକ୍ଷଅଛି ବହୁ ଯଦେ —

ଦେଉଅଛି ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ

ସୁଧାଭର ଗଣେ;—

କରିଅଛି ନିଜ ସୁଧା ନାଶ

ସେହି ରକ୍ତ ମାଂସେ—

ଶିଶୁର ମୋହର ।

ହାଃ — ହାଃ — ହାଃ —

ନାହିଁ ଏତିକି ସାହସ,

ଅତିଥିର ମନସ୍ତୁଷ୍ଟ ହେତୁ

କରିବି ନିର୍ଦ୍ଦିନ — ଗାର ପଦେ ଅଧେ ଅବା ?

ସମସ୍ତେ — ବିଶୁ । ବିଶୁ । (ନେପଥ୍ୟେ ବାଦ୍ୟଧ୍ବନି)

ଶିବେଇ — ଏହି ଯେ ମଣିମା ବିଜେକଲେଣି — ଚୁପ୍ — ଚୁପ୍ —

ବିଶୁ — ମୁଁ ହୋଇ ପାରିବି ନାହିଁ, ସା'ନ୍ତେ ।

ଏ' ଯେ 'ବିଜୟ ବାଜଣୀ' —

'ଶଙ୍ଖ ଘୁଲଘୁଲି' — 'ଘନ କରତାଳି',

ନେବ ବୋଲି ବିଶୁ ପୁରସ୍କାର ଆଜି

ଛମୁକ ଶ୍ରୀକରୁ,

ତା'ର ମହତ କାର୍ଯ୍ୟର —

ଅଭୁତ—ଅଭୁତ ଭବେ !

ହାଃ—ହାଃ—ହାଃ—

ସା'ନ୍ତେ । ସା'ନ୍ତେ !—ମୁଁ କ'ଣ ମୁଣ୍ଡି ମାରି ନାହିଁ ?

ଶିବେଇ—ନିଶ୍ଚୟ —

ବିଶୁ—ତେବେ ଦେଖିଲ, ଦେଖିଲ — କେମିତି ସେହି ଦେଉଳ
ଚୂଡ଼ାରେ ବସି ମୋତେ ଖତେଇ ହେଉଛି—

ଶିବେଇ—କିଏ ? କିଏ ? କାହିଁ ?—ଛୁ, ବିଶୁ । ତୁ ତେଣେ ଅଭୁ
ଗୁହୀନା—

ବିଶୁ—ଠିକ୍ କହୁଛ, ସା'ନ୍ତେ—ଏଣିକି ମୋ' ଛଡ଼ା ମୁଁ ଅଭ
ବାହାବକି ଗୁହୀବ ନାହିଁ । (ନିଜକୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରୁ
କରୁ) ଏ—ଏ—ମୋତେ ଭଲକରି ସଜାଇ ଦେଇ-
ନାହିଁ କାହିଁକି ?—ମୁଁ ଯେ ମଣିମାଙ୍କ ଶ୍ରୀକରୁ ପୁରସ୍କାର
ନେବି—

ଶିବେଇ—ବେଶ୍ଟ ସାଜରୁ—

ବିଶୁ—ସତେ ? ସତେ ?

ଶିବେଇ—ଖାଲି ମଣିମାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ବେଳେ ଭଲକରି
ସଜାଇ କହି ପାରିଲେ ହେଲା ।

ବିଶୁ—ସେଇଥି ପାଇଁତ କହୁଛ—ଭତରଟା ମୁଁ ଖୁବ୍ ଭଲକରି
ସଜାଇ ରଖିଛି—ବାହାରଟା ଖାଲି ଭଲକରି ସଜାଇ
ଦେଲେ, ବାହାର ଭିତର ଯୋଡ଼ସବୁ ପରା ଠିକ୍
ମିଶିଯିବ ।

ଶିବେଇ—ଏତେବେଳେକେ ବିଶୁର କଥାପରି ଗୋଟାଏ କଥା
ଶୁଣାଗଲା ।

ବିଶୁ—'ବିଶୁ'ର ନୁହେଁ—'ବିଶୁ'ର ନୁହେଁ, ସା'ନ୍ତେ—ଏ ଧର୍ମୀ-

ବାପର ।

ଶିବେଇ—ଦେଖ, ତା' କଥା ଅଜ୍ଞ ଥରକୁ ଥର ମନରେ ପକାନ୍ତା ।

ବିଶୁ—ସା'ନ୍ତେ । ସା'ନ୍ତେ । ସେ କଥା କୁହ ନାହିଁ—ତା' ହେଲେ
ମୁଣ୍ଡି ପୁଣି ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିବଟି—

ଶିବେଇ—ବିଶୁ ! ତୋ' ହାତ ଧରୁଛି—

ବିଶୁ—ନା, ନା— ମୁହଁ ଗଢ଼ିଛି—ବିଶୁ ଗଢ଼ିଛି— ବିଶୁର
କାରିଗର— ବିଶୁର ଜ୍ଞାନରେ ମୁଣ୍ଡି ମରାଛି ।

ଶିବେଇ—ହଁ, ସେହି କଥା—(ନେପଥ୍ୟ ବାଦ୍ୟଧ୍ବନି) ଏହି ଯେ,
ବାଦ୍ୟଧ୍ବନି ଅତି ନିକଟରେ ।

ବିଶୁ—ହାଃ—ହାଃ—ହାଃ—ମୋ'ର ବିଜୟ ଦୁଇଥର—ବିଶୁର
ବିଜୟଧ୍ବନି । (ନାଟକଠିକା)

ଶିବେଇ—ବିଶୁ ।

ବିଶୁ—ବାଃ—ମୋ'ର ବିଜୟଧ୍ବନିରେ ମୁଁ ନାଟକ ନାହିଁ, ସା'ନ୍ତେ ?

ଶିବେଇ—ମୁଁ ତ ପୁରସ୍କାର ପାଇବି—କାହିଁ—

ବିଶୁ—ଠିକ୍ ଠିକ୍, ଏ' ପୁରସ୍କାରରେ କାନ୍ଦିବାକୁ ହୁଏ ପରା । ଓଁ—
ଓଁ—(କାନ୍ଦିବା) (ନେପଥ୍ୟ ବାଦ୍ୟଧ୍ବନି)

ଶିବେଇ—ଏହି ଯେ ବାଦ୍ୟଧ୍ବନି ଅତି ନିକଟରେ !—ଦେଖ ତୋତେ
କିଛି କରବାକୁ ହେବ ନାହିଁ—ଅମେ ଯେଉଁପରି କରୁଛୁ,
ତୁ ଠିକ୍ ସେହିପରି କରୁଛୁ ।

ବିଶୁ—ଠିକ୍ ସେହିପରି କରବି, ସା'ନ୍ତେ ।—ଧର୍ମ ! ଯେ ମୋତେ
ଠିକ୍ ସେହିପରି କରବାକୁ କହିଛି ।—ସା'ନ୍ତେ । ସା'ନ୍ତେ ।
ଦେଖିଲ, ଦେଖିଲ, କେଡ଼େ ଚଲଇ ଟୋକା ସେ—
ଅପେ ଡେଇଁବା ବାହାନା କର, ମୋତେ ଟାଣିଥଣି
ଦରଅ ଉତ୍ତରକୁ ପେଲିଦେଇ, ନିଜେ ଶୁଣିଲରେ ଦୁଲସୀ

ଗଛଟି ପର ଠିଆ ହୋଇଛି—ଅହା । ସତେ ଯେମନ୍ତକା
କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ । ଦେଖିଲ, ଦେଖିଲ, ପୁଣି ଯେତକି
ମୁଁ କଲବଲ ହେଉଛି—ସେତକି ସେ ଠୋ, ଠୋ କରି
ହସୁଛି—

ଶିବେଇ—ପୁଣି ପାଗଳାମି ?

ବିଶ୍ଵ—ପାଗଳାମି । ପାଗଳାମି ।—ମୁଁ ପାଗଳାମି କରୁଛି ?—ମୁଁ

ବିଶ୍ଵ—ଧର୍ମୀର ବାପ ? ସା'ନ୍ତେ । କୁହ, କୁହ—କ'ଣ
କଲେ ପାଗଳାମି ହେବ ନାହିଁ ?

ଶିବେଇ—ମୁଁ ଯେମନ୍ତକା କହିବି, କରିବି—ତୁ ଠିକ୍ ସେମନ୍ତକା
କହିବୁ, କରିବୁ—

(ନେପଥ୍ୟେ ପୁଣି ବାଦ୍ୟଧ୍ଵନି)

ଏହି ଯେ ମଣିମା ବିଜେ କରିଛନ୍ତି ।

ବିଶ୍ଵ—‘ଏହି ଯେ ମଣିମା ବିଜେ କରିଛନ୍ତି’ ।

ଶିବେଇ—(ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ କରି ଠିଆ କରିବାକୁ) ବିଶ୍ଵ । ତୁ
ପ୍ରଥମ—

ବିଶ୍ଵ—(ଉଦ୍ଘୃଷ୍ଟ କରୁ କରୁ) ‘ବିଶ୍ଵ, ତୁ ପ୍ରଥମ’ ।

ଶିବେଇ—ଶାମ, ତୁ ଦ୍ଵିତୀୟ । (ବିଶ୍ଵପ୍ରାଣ୍ଠରେ ଠିଆ କରିବା)

ବିଶ୍ଵ—(ଉଥାନ୍ତୁକରି) ‘ଶାମ ତୁ ଦ୍ଵିତୀୟ’ ।

ଶିବେଇ—ବିଶ୍ଵ ।

ବିଶ୍ଵ—‘ବିଶ୍ଵ ।’

ଶିବେଇ—କ’ଣ କରୁଛୁ ତୁ ?

ବିଶ୍ଵ—‘କ’ଣ କରୁଛୁ ତୁ ?’

ଶିବେଇ—ନା, ନା, ତୋତେ କିଛି କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ।

ବିଶ୍ଵ—‘ନା, ନା, ତୋତେ କିଛି କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ।’

[ବାଦ୍ୟଧ୍ବନି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେବା ଓ ଜନେକ ରାଜକର୍ମଚାରୀଙ୍କ
ପ୍ରବେଶ]

ରାଜକର୍ମଚାରୀ—ମହାରାଣୀ ଓ ମଣିମା ବିଜେ କରୁଛନ୍ତି—
ତୁମେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଠାରୁ ଚାଲିଯାଅ ।

ଶିବେଇ—ଚାଲିଯାଅ, ସମସ୍ତେ ।

ବିଶ୍ଵ—‘ଚାଲିଯାଅ, ସମସ୍ତେ !’

ଶିବେଇ—ବିଶ୍ଵ । ବିଶ୍ଵ ।

ବିଶ୍ଵ—‘ବିଶ୍ଵ । ବିଶ୍ଵ ।’ (ଶିବେଇ ବିଶ୍ଵକୁ, ବିଶ୍ଵ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି
ଶିବେଇକୁ ଧାରଣ କରି ପ୍ରସ୍ଥାନ । ଶିଳ୍ପିଗଣ ପରସ୍ପରକୁ
ନିରାଶା-ସୂଚକ ଈର୍ଷିତ କରୁ କରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

[ବାଦ୍ୟଦ୍ବୟେ ମହାରାଣୀଙ୍କ ସହ ମହାରାଣୀ ବିଜେ କରି
ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଉପରେ ସଭାସଭାଗ ଓ
ପୁରୋହିତ ସହ ମହାରାଜାଙ୍କ ପ୍ରବେଶ । କେବଳ ପୁରୋହିତ
ଓ ମହାରାଜା ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ—ସଭାସଭାଗ
ଯେ ଯାହାର ପଦାନୁଯାୟୀ ଅସନ ଗ୍ରହଣ କଲେ—ମନ୍ତ୍ରୀ
ମଣ୍ଡପ ଉପରେ ଠିଆ ହେଲେ ।]

ମନ୍ତ୍ରୀ—ସଭାସଭାଗ । ଆଜି ଭାର ଆନନ୍ଦର ଦିନ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏତେକାଳ ପରେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ
ହୋଇଛି । ଏ’ ଯେଉଁ ମହାକାଣ୍ଡି ସମ୍ମୁଖରେ ମୂର୍ତ୍ତିହେବାକୁ
ଦେଖୁଛନ୍ତି, ତାହା କେବଳ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଯେ
ଜଗତ୍ ବିଖ୍ୟାତ ହେବ, ତାହା ନୁହେଁ—କିନ୍ତା ଦେବତାଙ୍କ
ମନ୍ଦିର ବୋଲି ଯେ ଯେନି ଓ ଧର୍ମର କେବଳ ମାହାତ୍ମ୍ୟ
ବଢ଼ାଇବ, ତାହା ନୁହେଁ—ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରାଜନୈତିକ
ଦ୍ବିସାବରେ ଦେଶର ଗୋଟିଏ ମହା ହିତ ସାଧନ

କରବ—ବହୁରାଜମଣରୁ ଦେଶକୁ ରକ୍ଷା କରବା
ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଦୁର୍ଗ ହୋଇ ରହିବ ।

ସଭାସଦ୍—କିପରି ? କିପରି ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜାଙ୍କ କୌଶଳରେ ଉକ୍ତ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ଏପରି
ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଚୂମୁକ-ପ୍ରସ୍ତର ସ୍ଥରପିତ ହୋଇଅଛି, ଯାହାର
ଅକର୍ଷଣରେ ବହୁ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଯେ କୌଣସି ଅର୍ଣ୍ଣବପୋତ,
ଯେତେ ବୃହତ୍ ହେଉ ନା କାହିଁକି, ଏକାବେଳେକେ
ଛୁନି ଭିନ୍ନ ହୋଇ ଶେଷ ଶେଷ ପଟ୍ଟାଭ୍ୟନ୍ତରେ ପରିଣତ
ହୋଇଯିବ ।

ସଭାସଦ୍‌ଗଣ—ଜୟ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କର ଜୟ ।
[ନେପଥ୍ୟ ମାହାରାଜାମାନଙ୍କ ଗୀତଦ୍ୱାରା ଶୁଭହେବା]

ମନ୍ତ୍ରୀ—ବର୍ତ୍ତମାନ ମନ୍ଦିରମଧ୍ୟରେ ବିଗ୍ରହ ପ୍ରତିଷ୍ଠା-କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ
ହୋଇଛି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଉକ୍ତିତ୍ୱରେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟରେ
ଯୋଗଦେବା ଉଚିତ ।

[ସମସ୍ତେ ନତମସ୍ତକରେ ଗୀତ ଶୁଣିବାକୁ ଲାଗିଲେ—
ମାହାରାଜାମାନେ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ା
ପରିକ୍ରମା କଲେ]

ମାହାରାଜାଗଣ— ଗୀତ

ଗାଅ ଲୋ ମଙ୍ଗଳ ଦେଇ କରତାଳି
ମଙ୍ଗଳେ ଭୁବନ ପଡ଼ୁ ଗୋ ଉତୁଳି ।
ବଜାଏ କି ଶଙ୍ଖ ନୀଳାମ୍ବୁ ସୁନ୍ଦରୀ—
ମେଘଳା-ଅଙ୍ଗନା ଦିଏ ଦୁଳି ଦୁଳି—
ସଲ୍ଲଜେ ଅନିଲ ତାଳେ କି ଅଞ୍ଜଳି,
ଆରତି ସଜାଏ ସୁରବାଳା ମିଳି ॥

[ମନ୍ତ୍ରୀ ଶିଳ୍ପିମାନଙ୍କୁ ଡାକିଅଣିବା ନିମନ୍ତେ ଜନେଇ ଦୌଡ଼ାରିକକୁ ଅଦେଶ କଲେ । ଗୀତାନ୍ତେ ଶିଳ୍ପିମାନେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ବିଶ୍ଵ, ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡେ ଦଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ୟଭୂମିକୁ ନୀତହେବା ପ୍ରାୟ, ଏକପାଶ୍ଵରେ ଶିବେଇ ଓ ଅନ୍ୟପାଶ୍ଵରେ ପ୍ରଥମଶିଳ୍ପ କର୍ତ୍ତୃକ ଧୂତ ହୋଇ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସଭାସଦଗଣ ସାନୁକମ୍ପ-ଦୃଷ୍ଟିରେ ବିଶ୍ଵର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ଭାବଭଙ୍ଗୀ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ]

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଶିବେଇ, ବିଶ୍ଵ ଓ ଅପର ଶିଳ୍ପିଗଣ । ଅଜି ତୁମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରାଣପାତ ପରିଶ୍ରମ କରି ଯେଉଁ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରିଅଛ, ସେଥିରେ ଯେ କେବଳ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଶିଳ୍ପଗୁରୁତ୍ଵର ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଛି, ତାହା ନୁହେଁ—ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ବଶମର୍ଯ୍ୟାଦା ଯେ କେବଳ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଛି, ତାହା ନୁହେଁ—ଅଜି ଗୋଟାଏ ଜାତି, ଗୋଟାଏ ଦେଶ, ଜଗତରେ—ସବୁ ସମାଜରେ—ସବୁ ଯୁଗରେ ଅଦର୍ଶ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବାକୁ ଯମ ହୋଇଛି ।

ବିଶ୍ଵ—(ହଠାତ୍) ମୋ'ର କୌଶଳରେ, ମନ୍ତ୍ରୀମହାଶୟ ।
ବିଶ୍ଵର କୌଶଳରେ ।—ହାଃ—ହାଃ—ହାଃ—

ଶିବେଇ—ବିଶ୍ଵ । ବିଶ୍ଵ ।

ବିଶ୍ଵ—ହଁ—ହଁ—ମୁଁ ବିଶ୍ଵ—ମୁଁ ସେହି ବିଶ୍ଵ—

(ଶିବେଇ ବିଶ୍ଵର ପାଟି ଗୁଜି ଧରିବା)

[ନେପଥ୍ୟ ବାଦ୍ୟଧ୍ଵନି ଓ ଦେହବର୍ଣ୍ଣାମାନଙ୍କର ପ୍ରବେଶ]

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜା ବଜେ କଲେଣି—ବିଶ୍ଵ ମୁଣ୍ଡରେ ପାଣି ଦେଇ, ତା'କୁ ଟିକିଏ ବିଶୁଦ୍ଧ—ଏ' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା'ର ମତିବ୍ରମ ଯାଇନାହିଁ ଦେଖୁଛି । ଯାଅ, ସମସ୍ତେ ଯଥାନିର୍ଦ୍ଦେଶମତେ ଯେ ଯାହାର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କର ।

[ବାଦ୍ୟକ୍ରମେ ଯଥାଶକ୍ତିରେ ମହାରାଜାଙ୍କ ପ୍ରବେଶ । ବିଶୁ ଛିଡ଼ା ସମସ୍ତେ ଠିଆହେବା ଓ ମହାରାଜାଙ୍କ ସିଂହାସନୋପର ଉପବେଶନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମସ୍ତେ ଅସନ ପୁନର୍ଗହଣ କରିବା;—ବିଶୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେହି ମନ୍ଦିରର ଅଗ୍ରଭାଗକୁ ଚାହିଁ ରହିଥିବା ।]

ସମସ୍ତେ—ଜୟ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କର ଜୟ !

ନରସିଂହ—ସଭାସଦ୍ଗଣ । ଶିଳ୍ପିଗଣ । ଏହି ମନ୍ଦିରଟି ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ମନରେ କି ଗୋଟାଏ ଅନୁଭୂତପୂର୍ବ ନୂତନ ଭାବ ଜାଗରତ କରି ଦେଉଛି—ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ମୋ'ର ଏହି ମହାକୀର୍ତ୍ତି, ମହାମନ୍ଦିରକୁ ଗୋଟାଏ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେବାଳୟ ବା ଶିଳ୍ପକୌଶଳର ପରୀକ୍ଷା ବା ଶହର ପ୍ରାଣ-କଣ୍ଠକ ବୋଲି ଯେତେ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରୁ ନାହିଁ—ଯେତେ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରୁଛି ରଣୋନ୍ମାଦିନୀ, ବିଶ୍ଵପ୍ରାପିନୀ, ଅଜେୟା ପ୍ରକୃତିର ତାଣ୍ଡବନୃତ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମାନବ ଆଜି ଜ୍ଞାନ, ବୁଦ୍ଧି ଓ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବରେ ଗୋଟାଏ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ବିଜୟସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ଥାପନ କରି ପାରିଛି ବୋଲି ।—ଆସ ଶିଳ୍ପି-ଗଣ—ମୋ'ର ବିଜୟୀ ଗାର ଯୋଜୁକୃନ୍ତ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଶ୍ଵସମ୍ମୁଖରେ ସ୍ଵହସ୍ତରେ ପୁରସ୍କୃତ କରି ଆଜି ଦେବତାର ପରାଜୟ ବିଦ୍ୟୋଗିତ କରିବି—ନିଜେ ଧନ୍ୟ ହେବି—ଜାତିକୁ ମୋ'ର ଧନ୍ୟ କରିବି—ଦେଶକୁ ମୋର ଧନ୍ୟ କରିବି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଶ୍ରୀ ଶିବେଇ ସା'ନ୍ତରା । ଅସ ଏଣେ—

ରାଜା—ନା, ନା—ସର୍ବାଗ୍ରେ ବିଶୁ—ଯା'ର ଜ୍ଞାନବଳେ ଆଜି ମନ୍ଦିରର କାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି—ମୋ'ର ମନସ୍ଥାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି—ମୋର ମାନ ଗୌରବ ଯାହା କୁହ ସମସ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ଵ ମହାରଣା—

ବିଶ୍ଵ—[ଏକଦୃଷ୍ଟିରେ କ'ଣ ଦେଖୁଥିଲା ଓ ହୃଦୟମଧ୍ୟରେ
ଏକ ଅଭୂତପୂର୍ବ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରୁଥିଲା]

୧ମ ଶିଳ୍ପ—ବିଶ୍ଵ । ବିଶ୍ଵ ।

ବିଶ୍ଵ—ନା, ନା—ମୁଁ କରନାହିଁ—ମୁଁ—

ଶିବେଇ—ବିଶ୍ଵ । ଗୁମୁଜର ଡକରା ହେଉଛି—

ବିଶ୍ଵ—ଗୁମୁ । ରକାକର—ରକାକର—ମୁଁ—

(ଶିଳ୍ପମାନେ ଘେନିଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲାବେଳେ)

ରାଜା—ଓଃ । ଏକାବେଳେକେ ବନ୍ଦ-ପାଗଳ ହୋଇ ଯାଇଛି ।—

ଅତିଶୟ ଚିନ୍ତାହେତୁ କି ଏହି ଭ୍ରମ ଜନ୍ମିଛି ? ନା, ନା—

ମୁଁ ଯେଉଁ ମୁଣ୍ଡକାଟି ଭୟ ଦେଖାଇଥିଲି, ସେହି ଭୟରୁ
ନିଶ୍ଚୟ ଏହି ବିକାର । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କ'ଣ ସେ ଭୟ ହୁଏତ
ହୋଇନାହିଁ ?—ବିଶ୍ଵ । ବିଶ୍ଵ । କିଛି ଭୟ ନାହିଁ ।

ବିଶ୍ଵ—ଭୟ ନାହିଁ ? ଭୟ ନାହିଁ ?—ମଣିମା । ମଣିମା । ତେବେ
ମୁଁ ନିର୍ଭୟ ?

ନରସିଂହ—ହଁ, ତୁ ନିର୍ଭୟ ।

ବିଶ୍ଵ—ମୋତେ ଲଜ୍ଜିତ—ମୁଁ ନିର୍ଭୟ (ପୁଣି ଦେଉଳ ଅଡ଼େ
ଗୁହଁ)—ନା, ନା, ମନା କର ନା—ମନା—

ନରସିଂହ—ବିଶ୍ଵ । ସେଠାରେ ଏ'ପରି ଭୟର କାରଣ କ'ଣ
ଦେଖୁଛ ? ଏ'ତ ତୁମର କାର୍ଯ୍ୟ—ତୁମର ଜାଣି । ତୁମର
ନାମ ମୁଣ୍ଡରେ ଧରି ମନ୍ଦିରଟି ଠିଆ ହୋଇଛି ସିନା ?—
ଏହି ନିଆ —

[ଶିଳ୍ପମାନେ ବିଶ୍ଵକୁ ମହାରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଘେନିଗଲେ]

ତୁମ୍ଭର ଏହି ମହତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟର ଯତ୍ନକ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବସ୍ଥାର ।

[ନାନାବିଧ ବହୁମୂଲ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୋଟିଏ ପାତ୍ର
ବିଶୁ ହସ୍ତରେ ପ୍ରଦାନ କଲେ]

ବିଶୁ—(ଧାରଣ ମାତ୍ରେ ନିଷେପ କରି) ପୋଡ଼ଗଲ—ପୋଡ଼ଗଲ—
ଜଳନ୍ତା ଅଙ୍ଗାର ଗୁଡ଼ାଏ—ଜଳନ୍ତା—ଓଃ । ପାଣି—ପାଣି—

(ଉତ୍ତରଦିଗ୍ ଜ୍ଵାଳନ୍ତ ନ୍ୟତୋର ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ)

[ଧର୍ମୀ-ମାତାର ସେହି ଦିଗରୁ ପ୍ରବେଶ]

ଧର୍ମୀ-ମା—ପାଣିରେ କି ଲିଭବ, ପ୍ରଭୁ ?

ବିଶୁ—(ଧର୍ମୀ-ମାକୁ ଦେଖି) କିଏ ? କିଏ ?—(ମୁକ୍ତି
ହୋଇ ପଡ଼ନ)

ଧର୍ମୀ-ମା—ପ୍ରଭୁ । ପ୍ରଭୁ । (ନିଜକୋଡ଼ରେ ଧାରଣ କରି)—

ଏ' ନିଆଁ ଯେ ଅପଣ ନିଜେ ଜାଳଛନ୍ତି—ଲିଭାବାର
ଉପାୟ ଅପଣଙ୍କର ନିଜ ହାତରେ ମିଳା ।—ସତକଥା,
ପ୍ରଭୁ । ଅନ୍ଧଙ୍କର ପଦ ପାଇଲି ଯେତେବେଳେ—ମୋ'ର
ପୁତ୍ରର କାଣ୍ଡି ଶୁଣିଲି ଯେତେବେଳେ, ମୋ'ର ଚକ୍ଷୁ
ଅନନ୍ତାଶୁରେ ପ୍ଳାବିତ ହୋଇଗଲା—ହୃଦୟ କି ଅବେଗରେ
ନୃତ୍ୟ କରି ଉଠିଲା ।—ସେ ଯେ କି ଅନନ୍ଦ, କି
ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ ତାହା ଏହି କାଣ୍ଡି ସ୍ଵରକ୍ଷରେ ଦର୍ଶନ କରି
ଶତସହସ୍ର ଗୁଣେ ଯେପରି ବଢ଼ି ଉଠିଛି—ଏ' ସାଗରର
ବୋଧହୁଏ ଧରି ରଖିବାର କ୍ଷମତା ନାହିଁ—ନା, ନା—
ସାରା ବିଶ୍ଵର ବୋଧହୁଏ ନାହିଁ । (କ୍ରମେ କ୍ରମେ
ଉତ୍ତରଦିଗ୍ ହୋଇ ଉଠୁଥିବା) ପ୍ରଭୁ । ପ୍ରଭୁ । ଉଠ—
ଉଠ । ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ ପ୍ରକାଶ କରି । ମିଥ୍ୟାବରଣରେ ଘୋଡ଼ି
ହୋଇ ନିଜେ ଦରପ ଦୁଆ ନାହିଁ—ନିଜର ସମ୍ମାନ ଓ
ଗୌରବ ଦରପ କରିଦିଅ ନାହିଁ—

ଶିଳ୍ପିଗଣ ! ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ତୁମ୍ଭେ—
 କିପରି ଭୟ, ସତ୍ୟ ପ୍ରକାଶନେ ?
 ସତ୍ୟ—ଜ୍ଞାନ ବଳେ ଡବ
 ନିର୍ଜିତା ପ୍ରକୃତି,
 ସତ୍ୟଶ୍ରମେ ସିନା ଏ' ସୌଧ କାରତ !—
 ଯେ ସତ୍ୟ କାବଶେ
 ପିତୃହସ୍ତେ ପୃଥ୍ବୀର
 କରାବଳ ନାଶ—
 ନା, ନା—ବୀର ଶିଶୁ ମୋ'ର
 ଯେ ସତ୍ୟ-ଗୌରବେ,
 ସ୍ବ ହସ୍ତେ ସ୍ବ-ଦେହ କରନ୍ତି ଅର୍ପଣ
 ଏହି ନୀଳସିନ୍ଧୁ ତଟେ—
 ସେହି ସତ୍ୟ କରୁଅଛ ଦଳିତ ଚରଣେ.
 ହୋଇ ଜ୍ଞାନୀ—ହୋଇ ମାନୀ—
 ହୋଇ ସତ୍ୟସନ୍ନ—ବୀର—ବିବେକୀ ମନୁଷ୍ୟ ?
 ନରସିଂହ—(ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ) କିଏ ଏହି ନାରୀ ?
 ଧର୍ମୀ-ମା—ମହାରାଜ ! ସତ୍ୟକଥା ଶୁଣି ଏବେ—
 ଏ' ଯେଉଁ କାରତ-ସ୍ତମ୍ଭ
 ରାଜିତ ସମ୍ମୁଖେ,
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତ୍ର କୌଶଳେ, ଶିଶୁର—
 ଦ୍ଵାଦଶ ବର୍ଷୀୟ—ପୁଣି ଅତି କୋମଳାଙ୍ଗ;
 ମାତା ମୁହିଁ ତା'ର—
 ପିତା ଏହି ଭାଗ୍ୟବାନ୍ । (ବିଶୁକୁ ଉଠାଇବା)
 ଉଠ, ଉଠ, ବୀର !

ବିଶ୍ଵ—(କି ଏକ ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି) ନା, ନା—
 ମୁଁ, ମୁଁ—(ଅର୍ଦ୍ଧୋତ୍ଥାପିତ ହୋଇ ପୁଣି ପଡ଼ି ଅଚେତନ ହେବା)

ଧର୍ମ୍ମା-ମା—(ବିକଳ ଭାବେ ଚାହିଁ) ପ୍ରଭୁ । ପ୍ରଭୁ । (ଧାରଣ କରିବା)
 ନରସିଂହ—କି ପ୍ରହେଳିକା ଏ ?

[ସର-ମା'ର ସରର ଶବ୍ଦଦେହ ବହନକରି ପାଟଳିନୀ ହୋଇ
 ପ୍ରବେଶ—ଗୋଟାଏ ଦୁର୍ଗନ୍ଧରେ ସମସ୍ତେ ହଠାତ୍ ଅସ୍ଥିର
 ହୋଇ ଉଠିଲେ—ରକ୍ଷିଗଣ ତଡ଼ିଦେବାକୁ ଯାଉଥିଲେ—
 ମହାରାଜା ଇଚ୍ଛେତ ଦ୍ଵାର ନିରସ୍ତ କରିଦେଲେ]

ସର-ମା—ଏ' ପ୍ରହେଳିକା ତୁମେ କାହୁଁ ରୁଝିବ, ମହାରାଜ ?—
 କିନ୍ତୁ ମୁଁ ରୁଝିବି—ମୋ'ର ରକ୍ତ ପରା । ମୋ'ର ମାଉଁସ ପରା ।
 ତା' ନାଡ଼ିକଥା ଜାଣି ପାରିବି ନାହିଁ ?—ସେ ଯେ ଧର୍ମ୍ମାକୁ
 ଭଲପାଏ ଏ' କଥା କ'ଣ ମୋତେ ଅଛପା ? ଧର୍ମ୍ମା ଯେ
 ମୋ' ପୁଅ, ଏ' କଥା କ'ଣ ମୋ ଅନ୍ତର କହେ ନାହିଁ ?—
 ଅତୋ ପିଲାଟି ମା ହୋଇ ପିଲାକୁ କି କେହି ହେଲା କରି
 ପାରେ ?—ଖାଲି ସେହି ଲେକନିଆ ଭୟରେ ସିନା ।—
 ଦେଖ, ଦେଖ, ସେଦିନ ସେହି ଡେଉଁରୁଅଟା ସର ବେକରୁ
 ଶସାର ପିଲାଟା ବେକରେ ବାନ୍ଧିଦେଲି ବୋଲି, ଗାଁ ଯାକ
 ଯଉଁ ଟାହୁଲି, ଟାପରା—ଦୁଆର ବନ୍ଦ ପରା ଛଅ'ର ଦେଲେ
 ନାହିଁ । ନା, ଅଉ ମୁଁ ମାନିବି ନାହିଁ—ଅଉ ମୁଁ ଶୁଣିବି
 ନାହିଁ ।—ସର । ସର । ଦେଖ ତୋ' କଥା ରଖିବି କି
 ନାହିଁ—ଧର୍ମ୍ମା ସଙ୍ଗେ ନିଶ୍ଚୟ—ଏହି ଯେ ଧର୍ମ୍ମା-ବୋଉ—
 ଏ' ଧର୍ମ୍ମା-ବାପ ବି ? ବାଃ—ବାଃ ! ବେଶ୍ ହୋଇଛି

—ଧର୍ମୀ କାହିଁ ? ଅଲୋଧର୍ମୀ-ବୋଉ । ପୁଅ କାହିଁ ମ ?—
କେଉଁଠି ଅଛୁ ?— ତୁ ପୁରୁଣାର କ'ଣ କହିବୁ କି ? ଯମ
ମୁହଁକୁ ପେଲିଦେବୁ ପଛକେ ତେବେ ବି—ର'—ର'—ମୁଁ
ପୁଅଟାକୁ ଅଗେ ଖୋଜି ଅଣେ—

(ଉନ୍ମାଦିନୀ ଭାବେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଧର୍ମୀ-ମା—ସର । ସର । ତୁ' ବି ଅତି ନାହିଁ ?—ସେହି ଜ୍ଞର
କ'ଣ ଅବଶେଷେ ତୋର କାଳଜ୍ଞର ହେଲା ? (ଶୂନ୍ୟଦୃଷ୍ଟିରେ
ଚାହିଁଥିବା—ଅଶ୍ରୁଧାର ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବାହିତ ହେବା)
ନରସିଂହ—ଏ' ପୁଣି କେଉଁ ନାଗ—ଶିଶୁ-ଶବ ବସେ ?
ଶିବେଇ । କଥା କ'ଣ ?

ଶିବେଇ—(ନଜାଲୁ ହୋଇ) ମହାସଜ୍ଜ । ମହାସଜ୍ଜ । ପ୍ରକୃତରେ
ଅମ୍ବେମାନେ ଦୋଷୀ ।—ଏହି ଦେଉଳର ରୁକ୍ମା
ଅମ୍ବେମାନେ କେହି ସ୍ଥାପନ କର ପାରିଲ ନାହିଁ; ମାତ୍ର
ଶିଶୁର ଶିଶୁ-ପୁତ୍ର ଧରମା ଅନାୟାସରେ ତାହା
ନିର୍ମିତକରେ କରିଦେଲା । ସେହି ହିଂସାରେ—

ନରସିଂହ—ମାରିଅଛ ତା'କୁ ? ଲଜ୍ଜା ନାହିଁ କହିବାକୁ ?—କାହିଁ
ତେହି ଶିଶୁ ? ଅଣ ଏହିଠାରେ—ମନ୍ତ୍ରୀ, ଅଣାଅ ସେ
ଶିଶୁ—

ଶିବେଇ—(ଅବନତ ମୁଣ୍ଡରେ ଠିଆହେବା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ, ଶିଳ୍ପିଗଣ
ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥିବା)

ନରସିଂହ—ଓଃ—କି ଅଲୌକିକ କଥା ।—ଲୌକିକ ଶକ୍ତିର
ବହିର୍ଭୁତ କି ତେବେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା ?—ନା—ନା
—ଶିଶୁ ହେଲ ମଧ୍ୟ ସେ'ତ ମନୁଷ୍ୟ ।—ଶିଶୁ ହେଲ,

ବୁଦ୍ଧ ହେବ, ମନୁଷ୍ୟ ଦ୍ଵାରାହିଁ ଏହି ଜାଣି ମୋ'ର
ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । କାହିଁ—କାହିଁ ସେହି ଶିଶୁ ?
ଅଣ ଭୁବ—

[ଜନେକ ନୋଲିଅର ପ୍ରବେଶ]

ନୋଲିଅ—(ସଭୟେ) ମଣିମା । ଜାଲରେ ଗୋଟାଏ ପିଲା-
ମୃତଦାବ—

ସର୍ମା-ମା—‘ମୃତ୍ତା’ । ମୋ'ର ଧନୁର କି ?—

(ଅଭୁଲ ନେତ୍ରରେ ଚାହିଁବା)

ନରସିଂହ—ମୃତ୍ତା । କାହିଁ ?—କାହିଁ ?—

ଅରେରେ ରାକ୍ଷସ ଦଳ ।

ଏହି କି ସେ ବୀର ଶିଶୁ—

ପୋଡ଼ି ହିଂସାନଳେ ତବ,

ପୋଡ଼ିଥିଲ ନେଇ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ ?—

ନା, ନା—ଅସମ୍ଭବ—ଅସମ୍ଭବ—

ମର ନାହିଁ ସେହି—ମର ପାରେ ନାହିଁ,

ଅଭୃତ ବାଳକ—ଅଦୃଶ୍ୟ, ଅଦୃଶ୍ୟ

ସେ ଯେ ସେନାପତି ମୋର

ପ୍ରକୃତର ଦ୍ରୁତେ ।

କାହିଁ ସେହି ବୀର ଶିଶୁ ?—

ଅଣ ଭୁବ—

ଅଣାଅ—ଅଣାଅ, ମନ୍ତ୍ରୀ ।

ତୋଷିବି ସ୍ଵ-କରେ ମୁହିଁ

ଦେଇ ପୁରସ୍କାର;

ତା' ପରି—ତା'ପରି—

ଏହି ଲେଉଟା ବୁଦ୍ଧିର ଦଳେ—
 ତା'ର ହସ୍ତେ ଦିଅଇବି
 ଯୋଗ୍ୟ ପୁରସ୍କାର—

ମନ୍ତ୍ରୀ—(ଶିବେଇ ଓ କେତେକ ଶିଳ୍ପି ପ୍ରତି) ଗୁଲ, ଗୁଲ—ମୁଁ
 ସେ କଥା ମାନିବି ନାହିଁ—ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ କି କେହି
 କେବେ ମରପାରେ ? ଯଦି ମାର ନ ଥାଅ, ନିଶ୍ଚୟ
 କେଉଁଠି ଲୁଗୁଲ ରଖିବ—[ଏହି ସମୟରେ ନୋଲିଆ-
 ମାନେ ସେହି ଶବ୍ଦଦେହଟିକୁ ଅଣି ସୁଜାକ
 ସାକ୍ଷାତରେ, ସମୁଦ୍ରତୀରରେ ରଖିଦେଲେ—ଶିଳ୍ପିଗଣ
 ସବୁସେ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ—‘ଏହି—ଏହି’]

ସମ୍ପ୍ରା-ମା—ବାବା । (ଶିଶୁର ମୁତଦେହ ଉପରେ ପଡ଼ିବ ହେବା)
 ନରସିଂହ—(ସାମାନ୍ୟ ଓହ୍ଲାଇ ଶିଶୁଟିକୁ ଦେଖୁ ଦେଖୁ)
 ଓଃ ।—(ଶିଳ୍ପି ମାନଙ୍କପରେ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବାରୁ)

କିଏ ଅଛ ?—ବାଜି ଏହି ଶିଳ୍ପିଗଣେ ।

ଘେନିଯାଅ ଦୟାଭୂମେ—

କାଟି ଜଣେ, ଜଣେ

କର ପ୍ରୁପ ଗଣ୍ଡି ଏକ ଠାବେ,

ମୁଣ୍ଡ ଅନ୍ୟ ଠାବେ —

ରକ୍ତସ୍ରାବେ ଶ୍ୱାସ୍ତ୍ର ଏ ମେଦିନୀ —

ରକ୍ତସ୍ରାବେ ଲୁଗିଯାଉ ସମୁଦ୍ରର ଅଗ୍ର

ମାତ ଉଠୁ ଗଗନର ଶୋଭା

ସିନ୍ଦୂରର ରାଗେ—

ରକ୍ତ—ରକ୍ତ—

ରକ୍ତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ—
 ରକ୍ତ ଦେବ ଖେଳି ବୁଲି
 ବାହାରେ ଅନ୍ତରେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ସଭାସଦ୍ଗଣ— (ସଭାସଭା) ମହାରାଜ !

ନରସିଂହ—(ନିରାଶ ଚାହିଁ) ଓଃ—

ଏହି କି ସେ ପ୍ରତିଭାର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି,

ଲୁହା ଧରିବେ—

ମୋ'ର ଗରବର ଧନ—

ରାଜ୍ୟର ସମ୍ପଦ—

ବିଶ୍ୱର ବିଭବ ।

ଅରେ ରେ, ରାଜସଭା !

ଦେଖ ଥରେ ନରଚକ୍ର ଖୋଲି,

କରିଅଛ କିସ ?—

ମଥାମଣି ମଥୁଅଛ ସେନା

ପଶୁର ସମାନ ?—

ସାମାନ୍ୟ ଉଦର ପାଇଁ,

ଛବି ସମ୍ପଦର ଲୋଭେ

ଦେଇଅଛ ବିସର୍ଜନ ସେନା

ମନୁଷ୍ୟକୁ ନିଜ ?—

ଅରେରେ, ପିଣ୍ଡାଚରଣ !

ମାଗିଥାନ୍ତୁ ଯେବେ

ସମଗ୍ର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ମୋ'ର,

ସ୍ୱାଧୀନତା ସୁଖ ମଧ୍ୟ

ଦେଉଁ ସଙ୍ଗେ ଯେବେ,

ଦେଇଥାନ୍ତି ଅନନ୍ଦରେ,
 ଅନନ୍ଦରେ କର ସେବା
 କାଟୁଥାନ୍ତି ଦିନ—
 ଏହି ଶିଶୁର ଜୀବନ ମାତ୍ର
 ପାଇଥିଲେ ଭସା ।

ଧର୍ମୀ-ମା—ମହାରାଜ !

କିପାଁ ଦୁଃଖ—କିପାରି ଶୋଚନା ତବ ?
 କିଏ କହେ ମରଅଛି ପୁତ୍ର ମୋ'ର ?—
 ବୀର ପୁତ୍ର ମୋର—
 ସେନାପତି ତବ ପ୍ରକୃତର ହୃଦ୍ରେ—
 ପ୍ରକୃତ ସଂଗ୍ରାମେ ସିନା
 କର ପଦାଦାତ ପ୍ରକୃତର ସିରେ,
 ପୁଣି ବସେ ତା'ର
 ଶୋଭଣ ସଦମ୍ଭେ ବିଜୟ ପତାକା,
 ନିଦ୍ରା ଯାଇଅଛି କ୍ଷଣେ—
 ଅନନ୍ତ ଶଯ୍ୟାରେ
 ଯେହ୍ନେ ନାରାୟଣୀ,
 କ୍ଳାନ୍ତ—ଶ୍ରାନ୍ତ—ଅବସନ୍ନ ଅତି
 ଅବତାର ଶେଷେ ।

(ଦିବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଗୁହ୍ୟ ଠିଆହେବା)

ନରସିଂହ—ମା । ମା । କିଏ ତୁମ୍ଭ ?—

ତୁମ୍ଭ କି ବିବିଜନନୀ,
 ମାନବ ଅକାରେ ?

ଅଣ, ଅଣ ଶୀଘ୍ର, ମନ୍ତ୍ରୀ ।

ପାମରର ଦଳେ—

ଦିଅ ବଳୀ ଏହିଠାବେ, ମାତାର ସମ୍ମୁଖେ ।

ଧର୍ମୀ-ମା—ରୁପର ଲେକ୍ତପା ନୁହେଁ, ମାତା ତବ
ମହାରାଜ ।

ମାତୃ-ଜ୍ଞାନେ ଅଜ୍ଞ

ସମ୍ମାନିତା ଯଦି ଘାନା ପ୍ରଜା ତବ—

ଏତକ ମିନତି

ପୁତ୍ରଠାବେ ତା'ର—ଦିଅ ଯମା

ଶିଳ୍ପିଗଣ ପ୍ରାଣ—

କର ରକ୍ଷା ତ୍ୟାଗର ମନ୍ତ୍ରମା,

ଧର୍ମର ମୋହର ।

ବୀର ସେନାପତି ତବ

ଦେଶାନ୍ତ ଜଗତେ,

ଯୁଦ୍ଧ ଜୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ତା'ର

ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମେ ।—

ବିଜୟ ମୁକୁଟ ଶୋଭୁ

ଜାତିର ମନ୍ତ୍ରକେ—

ଦେଶର ମନ୍ତ୍ରକେ—

ବିଶ୍ୱର ମନ୍ତ୍ରକେ ।

ଶିଳ୍ପିଗଣ ଓ ଶିବେଇ—ମା । ମା ! — ‘ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ପ୍ରଣାମ କରିବା)

ନରସିଂହ — ବିଶ୍ୱର ଜନନୀ — ମା । ମା !

କର ଯମା — ଦୋଷୀ ମୁହିଁ — (ଅନବଦ ହେବା)

ଧର୍ମୀ-ମା — ମହାରାଜ ! ମହାରାଜ ! —

ନରସିଂହ — ମୋର ହୃଦୟେ ଶୁଣି ପିନା

ଶିଶୁ ଅଳ୍ପ ଡାକ ଅଛି—

ଧର୍ମା-ମା—ନା, ନା—ନ କହ ଏସନ ।

ମୋ'ର ପୁଅ ଅଟେ

ଅନନ୍ତ ଅମର —

ଅନନ୍ତର ବନ୍ଧେ

ଲଭୁଛି ବିଶ୍ରାମ ।

ନରସିଂହ—ମା । ମା ।

ମୂଳମଳ ପୁଅ ଭୋ'ର ମୁହିଁ—

ଘେନ, ଘେନ ପ୍ରଣାମ ସାହାଙ୍ଗ ।

(ପ୍ରଣାମ କରିବା)

[ସମସ୍ତେ ସାହାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ କରିବା]

ଧର୍ମା-ମା—ରକ୍ଷାକର — ରକ୍ଷାକର,

ମୁହିଁ ଘାନା ପ୍ରଜା ତବ ।—

(ବିଶୁ ନିକଟ ଦୌଡ଼ିଯାଇ)

ପ୍ରଭୁ । ପ୍ରଭୁ ।

ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ କିପରି

ଯାଇଅଛି ନିଦ୍ରା ?

ଦେଖ, ଦେଖ — ଜଗତ ଜାଗ୍ରତ ଅଛି

ତବ ପୁଅ ଗୁଣେ —

(ବିଶୁକୁ ଉଠାଇ ଉଠାଇ) ଉଠ, ଉଠ ପ୍ରଭୁ !

କର ଅନନ୍ତର ପୁନି—

କର ଜୟଗାନ —

ଅସିଧକୁ ବାସପୁଅ

ପିତାପାଶେ ଫେରି,

ଜୟମାଲ୍ୟ ପିନ୍ଧି ।
 ନିଅ କୋଳେ ଢୋଳି,
 କର ଚନ୍ଦ୍ରଦାନ—
 ଯୋଗ୍ୟ ପୁରସ୍କାର ତା'ର,
 ପିତୃଦତ୍ତ ପୁତ୍ରେ ।

(ଅପେ ଅପେ ଅଶ୍ରୁ ବୋହୁ ଯାଉଥିବା)

ବିଶ୍ଵ—(ଉଠି) ପୁତ୍ର । ପୁତ୍ର ।—କାହିଁ ? କାହିଁ ?

ଧର୍ମା-ମା—ଏହି ସେ ଧର୍ମ ତୁମର—

(ଧର୍ମାର ଶବଦେହକୁ ଦେଖାଇ ଦେବା)

ବିଶ୍ଵ—ଧର୍ମା—ଧ—(ସେହି ମୃତଦେହ ଉପରେ ପଡ଼ିତ ହୋଇ
 ତାକୁ ଦୃଢ଼ାଲିଙ୍ଗନ କରିବା) ପିତା ପୁତ୍ରର ମିଳନ । ମୁଁ
 ହସିବି ।—ମୁଁ ବାରିବି ।—ମୁଁ ନାଶିବି ।—ବୀରପୁତ୍ର ମୋ'ର
 —ସତ୍ୟସତ ପୁତ୍ର ମୋର ।—ଧର୍ମନିଷ୍ଠ ଧର୍ମ ମୋର ।

ନରସିଂହ—(କାନ୍ଦିପକାଇଲେ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀକୁ ଡାକି ଏକାନ୍ତେ
 କହିଲେ) ସୁସଜ୍ଜିତ କରି ମୋ'ର ହସ୍ତଦନ୍ତ ନିର୍ମିତ
 ପାଲିକିଟି ଶୀଘ୍ର ଏଠାକୁ ଅଣାଅ ।

[ସର-ମାର ପ୍ରବେଶ]

ସର-ମା—ବାଃ—ବେଶ୍, ଭଉଣି । ପୁଅକୁ ଏଠି ଲଗୁର ରଖି
 ଝିଅଟାକୁ ମୋ'ର ଏତେ ହଇରାଣ କରୁଛୁନା ?

ଧର୍ମା-ମା—(କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇ) ଅତି ହଇରାଣ କରିବି ନାହିଁ,
 ଭଉଣୀ । ଅତି ଲଗୁର ରଖିବି ନାହିଁ—ସେ କି ଲାଗି ରହି
 ପାରେ ? ସରକୁ ଛାଡ଼ କି ସେ ରହିପାରେ ?—ଦେଖିଲ—
 ଦେଖିଲ, କେମିତି ସରକୁ ନେବାକୁ ଧାଇଁ ଆସିବି ।—ଅହା,
 ସର ବି ତାକୁ ଦଣ୍ଡେ ଛାଡ଼ି ରହି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ସର-ମା—କେମିତି ରହି ପାରିବ ? ସର ପରା ତା’ର—ଜୋର
କରି କେତେ ଟାଣି ରଖିବ ? (ସରର ଶବ୍ଦଦେହକୁ ନେଇ
ଧର୍ମ୍ମୀର ଶବ୍ଦଦେହ ନିକଟରେ ରଖିଦେବା)

ଧର୍ମ୍ମୀ-ମା—ଭଉଣି । ଭଉଣି । କ୍ଷୁଦ୍ରବେଳେ ସର କହୁ ନ
ଥିଲା—“ଭାଇ ପାଖକୁ ଯିବି—ଅଉ ରହି ପାରିବି ନାହିଁ—
ମୋତେ ସେଠାକୁ ଘେନିଗୁଲୁ ?” ଏ ଗୁଡ଼ାକ କ’ଣ ସତ
ନୁହେଁ ?—ଅମେ ସିନା ବାଉଁଳା ବକୁଳ ବୋଲି ଉଡ଼ାଇ
ଦେଇଥିଲା ।

ସର-ମା—ତୁ ପ୍ରାଣୁଖାଇ ସିନା ଉଡ଼ାଇ ଦେଇଥିଲା—ମୁଁ ଫିଲାର
ମା ହୋଇ କି ତା’ ପାରିଲି ନା ପାରିବି ?—ଦେଖିଲୁ ଝିଅର
କଥା ରଖିବି କି ନାହିଁ—କାଶକରି ତାକୁ ଏକା ନିଃଶ୍ୱାସକରେ
ଏଠାକୁ ଧାଇଁ ଆସିବି କି ନାହିଁ ?—ସ୍ମୃତି, ସ୍ମୃତି—ଅସିଲ
(ବିଶ୍ୱସ୍ତ) ମ’ କେମିତିକି ମଣିଷ ତୁମେ—ଉଠ, ଉଠ—
ଉଠିଲି, ପୁଅର ବାହାଘର —

ବିଶ୍ୱ—ପୁଅର ବାହାଘର ! — (ଚମକି ଠିଆହେବା)

ସର-ମା—ଜଳଦି ସାରି ଦେବା, ଅସିଲ, ଅସିଲ । — (ହୁଲହୁଲ
ଦେଇ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ମିଳାଇଦେଇ ଚୁମ୍ବି ଖାଇବା)

ଧର୍ମ୍ମୀ-ମା—ବାଃ—ବାଃ—‘ବାହାଘର’—‘ବାହାଘର’ ।—ଏତେ
ଦିନେ ମୋ’ର—(ଶବ୍ଦ ନିକଟରେ ବସିପଡ଼ି ଚୁମ୍ବିଖାଇବା)

ବିଶ୍ୱ—(କିନ୍ନାଦଭାବେ) ପୁଅର ମୋର ବାହାଘର—ମୁଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ
ହୋଇ ରହିବି କିପରି ?—ବାଜା କାହିଁ ? — ସେସ୍ତନି କାହିଁ ?
ରହ, ରହ ମୁଁ ଜାତିଭାବକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଘେନି ଅସେଇ—
(ଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇ ଏବଂ ଦେଖି) ଏହି ଯେ
ଭାବମାନେ ମୋର । ଅସ, ଅସ—ମୋ’ର ଧର୍ମ୍ମୀର ଆଜ

ବାହାଘର—ତୁମର ପୁଅର ବାହାଘର ମ ।—ଏ ।—ଏପରି ମୁଁ ଶୁଣାଇ ଦେଇଛ କାହିଁକି ? ହସ—ନାଚ—ସେ ଯେ ତୁମର ମାନ ରଖିବ—ତୁମର ପ୍ରାଣ ରଖିବ ।—କହିଲୁ, ଏହି ଦେଉଳର ମୁଣ୍ଡେ କ’ଣ ଅମେ ମାର ପାରିଲୁ ? ସେ କେମିତି ଦଣ୍ଡକରେ ମାରିଦେଲା—ଅମର ମାନ ରଖିଲା—ଜାତିର ମାନ ରଖିଲା—ଦେଶର ମାନ ରଖିଲା । ଅମେ କ’ଣ ତା’ର ମାନ ରଖିବା ନାହିଁ ?

(ଶିଳ୍ପମାନେ ଲଜ୍ଜାବନତ ହେବା)

ନରସିଂହ—ବିଶ୍ଵ । ବିଶ୍ଵ । ତୋତେ ଗୋଟାଏ କମ କରିବାକୁ ହେବ ।

ବିଶ୍ଵ—ରହ ମ, ମୋର ପୁଅର ବାହାଘର ।

ନରସିଂହ—ଓଢାର ପୁଅର ଗୋଟିଏ ଭ୍ରଷ୍ଟରମୁଣ୍ଡି ମୋତେ ଅଜ ଖୋଳିଦେବାକୁ ହେବ—ଠିକ୍ ତା’ର ଅନୁରୂପ—

ବିଶ୍ଵ—ମୋ’ର ପୁଅର ଭ୍ରଷ୍ଟରମୁଣ୍ଡି ? ଧର୍ମର ?

ନରସିଂହ—ହଁ, ସେହି ହିଅଟିର ମଧ୍ୟ—

ବିଶ୍ଵ—ହାଃ—ହାଃ—ସେହି ହିଅଟିର ମଧ୍ୟ ? ମୁଁ ଏହିକ୍ଷଣି—
ଏହି ଦଣ୍ଡକରେ ମୋର ପୁଅ ଅଜ କୁହାବୋହୂଟିର ମୁଣ୍ଡି ଖୋଳି ଦେଉଛି, ସାଥନ୍ତେ—(ପଥରଟିଏ କାହିଁ ଖୋଜିଅଣି ଅଙ୍ଗୁଳରେ ଚଢ଼ିବାର ଅଭିନୟ କରିବା)

୧ମ ସଭାସଦ୍—ମହାରାଜ । ବିଶ୍ଵ ବଞ୍ଚିମାନ ପାଗଳ—ଅଦେଶ ହେଲେ, ଅନ୍ୟ କେଉଁ ଶିଳ୍ପଦ୍ଵାରା—

ନରସିଂହ—ଅସମ୍ଭବ । ଅସମ୍ଭବ ।—ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଶ୍ଵ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କାହାର ପକ୍ଷେ ଅସମ୍ଭବ । ଅଛା. ବିଶ୍ଵ ଭଲ ହୋଇଗଲେ—

୧ମ ସଭାସଦ—କିନ୍ତୁ, ଶବ୍ଦ କି ତେଜେଦିନ—

ନରସିଂହ—ଅବଶ୍ୟ ରଖିବାକୁ ହେବ—ଯେ କୌଣସି ଉପାୟରେ
ରଖିବାକୁ ହେବ । ମୋ'ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ସଭାସଦଗଣ—
ଏହି ବାଳକର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ମୁଁ ଦେଉଳର ସମ୍ମୁଖରେ ଅନ୍ୟ
ଏକ ଦେଉଳ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା
କରିବି—ତାର ପୂଜା ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜାପରି,
ନା, ନା ତହିଁରୁ ଅଧିକତର ଭାବେ ନିତ୍ୟ ସମ୍ପାଦିତ
ହେବ;—ମାନବର ଏହି ଅପରାଧର ଶକ୍ତି ନିକଟରେ ମଧ୍ୟ
ପ୍ରବଳ ଦୈବଶକ୍ତି ଯେ ପରିଭୁତ, ତହାର ଏ' ଗୋଟାଏ
ସ୍ମୃତି ପ୍ରମୁ । —କି ମନୁଷ୍ୟ, କି ଦେବତା ସମସ୍ତେ ଅବନତ
ମସ୍ତକରେ ଏହି ଅଭୂତ ମାନୁଷୀ ଶକ୍ତିର ମହିମା ଗାନ
କରୁ କରୁ ପ୍ରସୂତ ଓ ଭକ୍ତିରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇଯିବେ ।
[ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରବଳୋଚ୍ଛ୍ଵାସରେ ସମୁଦ୍ର ଲହରୀ ମାଡ଼ି-
ଅସି, ଶବ୍ଦ ଦୁଇଟିକୁ ଉତ୍ସାର ନେଇଗଲା—ଧର୍ମା-ମା ଓ
ମର-ମା ଏବଂ ଶିଶୁ 'ଧର୍ମ', 'ଧର୍ମ'—'ସର ସର' ତାକୁ
ତାକୁ କିଛିଦୂର ଅନୁଧାବନ କଲେ—ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିଳ୍ପିଗୁଣ
ଧାରୀ ଯାଇ ମୂର୍ତ୍ତିପ୍ରାୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଘେନି ଆସିଲେ—
ମହାଗଜ ସରିସୂୟେ ସମସ୍ତ ଦେଖୁଥିଲେ—ପରେ ହଠାତ୍
କହି ଉଠିଲେ]

ନରସିଂହ—ଶିଶୁ । ଶିଶୁ । ଯାଅ, ଯାଅ—ଉଦ୍ଧାର କର—
ଉଦ୍ଧାର କର—

[ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଦୌଡ଼ିଯିବା—ସେହି ସମୟରେ ମନ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରବେଶ]

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାଗଜ । ମହାଗଜ । ଏ' କ'ଣ କରୁଛନ୍ତି ?

(ଧାଶେ କରବା)

ନରସିଂହ—ଶିଶୁ । ଶିଶୁ । —ମୋତେ ଗୁଡ଼ିଦିଅ—ମୋତେ—

[ମନ୍ଦର ମଧ୍ୟରୁ ସହସା ପୁରୋହିତର ବେଗେ ପ୍ରବେଶ]

ପୁରୋହିତ—ମହାରାଜ । ସର୍ବନାଶ—ଗୋଟାଏ ଜଳୋଚ୍ଛ୍ଵାସରେ
ଦେବ-ବିଗ୍ରହ କେଉଁଥଡ଼େ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଣ !

ନରସିଂହ—ଏ !—ଏ—କ’ଣ କହିଲ, ଗୁରୁଦେବ ?

[ମହାରାଣୀଙ୍କର ବ୍ୟସ୍ତ ହସ୍ତଭାବେ ପ୍ରବେଶ]

ମହାରାଣୀ—ପ୍ରଭୋ ! କେଉଁ ଦୋଷରୁ ଅଜ ଏହି ଅମଙ୍ଗଳର
ସୂଚନା ?—

ନରସିଂହ—ଏ । ଏ । ରାଣୀ—ରାଣୀ । (କଲ୍ଲନାନେତ୍ରେ ଦେଖି
ଦେଖି)—ଏ କ’ଣ ଦେଖୁଛ ? ଏ କ’ଣ ?—ମନ୍ଦରଟି
ଯେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଛି—ମୋ’ର ଗାଉଁ
ଯେ କଳାରେ, କଳାରେ ଲେପ ପାଉଛି । ରାଣୀ—
ରାଣୀ । ଏହି ମୋ’ର ଗର୍ବର ପୁରସ୍କାର—ଏହି ମୋ’ର
ଅନ୍ତଃକାରର ପୁରସ୍କାର ।

[ଅତି ବିକଳଭାବରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବା]

ରାଣୀ, ପୁରୋହିତାଦି—ହୁର ହେଉଛି, ମହାରାଜ ।

[ସହସା ସମୁଦ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ଶୀତ ଜ୍ୟୋତି
ଦେଖାଗଲା ଓ ମୃଦୁ ମୃଦୁ ସଙ୍ଗୀତ ଭାସିଆସିବାକୁ ଲାଗିଲା]

ଧର୍ମା-ମା—ଶୁଣ—ଶୁଣ, ଭଉଣୀ । ନା, ନା—ସମୁଦ୍ରଶି, ସମୁଦ୍ରଶି,
—ଶୁଣ, ଶୁଣ—ତମର ସର ଗାଉଛି—ଅଜ ଧର୍ମ
ମୋ’ର ମୁଣ୍ଡି ଗଡ଼ୁଛି—ସେଇ ଯେମ୍ବଦା କୁଞ୍ଜବନରେ
ଦୁହେଁ ବସି କରୁଥାନ୍ତି । (ଗୁହଁ ରହିବା)

ସର-ମା—ଦେଖ, ଦେଖ ମ—ଅବିକଳ ସରର ମୁଣ୍ଡିଟି ଗଡ଼ିଛି—
(ଗୁହଁ ରହିବା)

ବିଶୁ—କାହିଁ ? କାହିଁ ?—ମୋତେ ଦେଖାଅ—ମୋତେ ଦେଖାଅ
—ମୁଁ ପରା ସେମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡି ଗଡ଼ିଛି—ମହାରାଜା ହୁକୁମ

କରନ୍ତି ଯେ— (ଶିଳାଖଣ୍ଡଟି ନେଇ ଧର୍ମା-ମା
ଅଉ ସର-ମା ନିକଟକୁ ଯାଇ) କାହିଁ—କାହିଁ ?
ହଜୁ—ହଜୁ, ନ ଦେଖାଅ—ନ ଦେଖାଅ ।—ମନେ କରବ,
ମୁଁ ପରା ଦେଖୁନାହିଁ ?—ଏହି—ଏହି—(ଅଖି ବୁଜି) —
ଯୁଗଳେ ଯୁଗଳେ ଭାସୁ, ଯୁଗଳ ମୁରତି ।—ଠିଆ ହୁଅ,
ଠିଆ ହୁଅ—ସେହିପରି ଠିଆ ହୁଅ—ମୁଁ ମୁଣ୍ଡ ଗଢ଼ିବା—
ମୁଣ୍ଡ—(ପଥରରେ ଆଙ୍ଗୁଳି ଚାଲିବ ପୂର୍ବକ ମୁଣ୍ଡ ଗଢ଼ିବାକୁ
ଲାଗିଲା ଯେମିତି)

ନରସିଂହ—(ନିର୍ବାକ୍, ନିଷ୍ପନ୍ନଭାବେ ସବୁ ଦେଖୁଥିଲେ) ପାଗଳ—
ପାଗଳ ଏହି ମାନବଜାତି—ଠକ୍ ବିଶୁପର ପାଗଳ,
ମୋ'ର ପରି ଗର୍ବୀ, ଏହି ମା' ମାନବ ପରି ଅଳ୍ପ—
ଭବ୍ୟତ ଅଳ୍ପ ବାକି ରଖିବାକୁ—ଚୁଣ୍ଟି ବେବାଦୁ—
ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୁପ୍ତ କରବାକୁ ଗୋଟାଏ ବିରାଟ କ୍ଷମତା,
ସାମାନ୍ୟ ରକ୍ତମାଂସ ଜୀନରେ । ଏ' ଯେ ପ୍ରକୃତ ପୁରୁଷର
ଲୀଳା—ବାଳକ ବାଳିକାର ଅଭିନୟ କ୍ଷଣକାଳ ପାଇଁ
ମର୍ତ୍ତ୍ୟଧାମେ ସିନା । ମା, ମା—ମାତୃଗଣ ।—ଏ' ନୁହେଁ
ତବ ସାମାନ୍ୟ ଶିଶୁର ଖେଳା;—ଗାଉଁଟି ପ୍ରକୃତ
ସୁଲଳିତ ସ୍ଵରେ, ଚଢ଼ୁଟି ପୁରୁଷ ସେହି ତାଳେ ତାଳେ,
ବିଶ୍ଵକ୍ଷେ ନିର୍ମିତ ତାହାରି—ପ୍ରକୃତର ଛବି—ମାନସୀ
ପ୍ରତିମା ତା'ର;—ଏହି ଶୂନ୍ୟ—ମହାଶୂନ୍ୟ—କୁଞ୍ଜବନ
ଦିବ୍ୟ—ନିତ୍ୟଲୀଳାସ୍ଥଳୀ ।—ସଭାସଦ୍‌ଗଣ । ମୋ'ର
ମହାନନ୍ଦ—ମୋ'ର ଦିବ୍ୟ-ଚକ୍ଷୁ ଖୋଲିବ—ମୋ'ର
ଜ୍ଞାନାକାଶ ଉନ୍ମୁଳ ହୋଇବ—ଅଳ୍ପ ମୁଁ ବୁଝିପାରୁଛି,
ଏହି 'କୋଣାକ' ମୋ'ର ପ୍ରକୃତ 'କୋଣାକ' ନୁହେଁ—

ଗୋଟାଏ ପୁଲିମାଟିର ‘କୋଣାର୍କ’ ।—ଏହାର ଶକ୍ତି
 ମିଥ୍ୟା—ଏହାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମିଥ୍ୟା—ଏହାର ଦେବ-ଦେବୀ,
 ବିଗ୍ରହ ମିଥ୍ୟା ।—ମୋ’ର ପ୍ରକୃତ କୋଣାର୍କ ଦେଖିବ ?
 —ଦେଖ ସେହିଠାରେ [ସ୍ମୃତିରୁତ ସେହି ଜ୍ୟୋତି ଅନ୍ତେ
 ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରବା—ମୃଦୁ ମୃଦୁ ଗୋଟାଏ ସଙ୍ଗୀତ
 ଭାଷି ଅସୁଥିବା;—ସମସ୍ତେ ସେହିଅନ୍ତେ ଚାହିଁ ଅଶ୍ରୁସିନ୍ଧୁ
 ହେବା—ବିଷ୍ଣୁ କେବଳ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥିବା ।]

—ଯଦନିକା ପତନ—

୧୧୧

୧୦୮

ଶ୍ରୀ ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାର ଘୋଷଙ୍କ
ନୂତନ ନାଟକ

୧ । କନ୍ୟାଦୀ

୨ । ମାଲଭକାର

୩ । ରାମଦାସ

ପ୍ରକାଶ ପ୍ରତୀକ୍ଷାଭେଦ